

Výpis z kroniky vesnice Rájec - první kniha

Usnesením obecního zastupitelstva ze dne 28. října 1924 byl jsem já Valentin Fridrich řídící učitel v Rájci, ustanoven prvním kronikářem zdejší obce. Funkce této ujal jsem se dne 8. listopadu 1924. Nejsem zdejší rodák, ale dlím v místě přes 40 let, narodil jsem se 13. února 1857 v Třeboni v jižních Čechách a po absolvování učitelského ústavu v Soběslavi bylo to třetí místo, když jsem se stal zde na jednotřídní smíšené škole obecné s vyučováním celodenním 1. března 1884 učitelem, náboženství vyučoval P. Emanuel Hikl, kaplan ve Zvoli, více nás nebylo. Dva dny před mým příchodem vyslala obec pro mne do Postřelmůvka povozy za příčinou mého přesídlení. Školní mládež s rájeckým spolkem hasičským přišla mi až za Ráječek naproti. Žačka Terezie Kukulová podala mi pěknou kytici na uvítanou, též ostatní občanstvo mne vítalo. Poděkovav všem za laskavé přijetí promluvil jsem k shromážděným u školy krátkou řeč, ve které jsem zdůraznil, by rodiče děti své pilně do školy posílali a mne ve snaze o výchovu podporovali. Též jsem byl požádán, abych po svém předchůdci Josefu Žákovi převzal službu tajemníka v Rájci i Teodorově, kterou jsem po 36 let zastupoval. Starostou v Rájci byl pan Jan Kukula p. č. 25, jenž mne ve snaze o zvelebení školy podporoval. Členové obecního zastupitelstva: Jan Planička, první radní, František Klemš, druhý radní, Petr Bartoš, František Hányš, Jan Hrubý, Jan Loučný, Karel Novotný, Josef Svačina. Starostou v samostatné politické obci Teodorově byl Jan Žanda p. č. 30. Členové obecního zastupitelstva byli: Jan Štrampach, první radní, František Koruna, druhý radní, Neubauer Jan, František Hikl, Anton Bartoš, Josef Čulík, František Loučný a Jan Horáček. Předsedou místní školní rady byl Loučný Jan, ostatní členové: Planička Jan, Jan Štrampach a Neubauer Jan.

Jsem si arci dobře vědom toho, že přehled, který zde podávám jest jen zhruba obraz o tom, jaké požadavky se kladou na kronikáře, nicméně proto, že pro úkol ten nechtěli se zavázati místní mladí učitelé, převzal jsem toto thema ve svém stáří po 47 leté vysilující službě školní.

V době když jsem byl po sedm let předsedou učitelského spolku šumpersko-zábřežského, vydali jsme roku 1893 knihu: „Hejtmanství zábřežské“, do níž každý učitel byl povinnen napsati pojednání o obci svého působiště, dodatky opatřil a v celek sestavil knihu Fr. Poštulka, učitel v Postřelmově. Dle knihy této s potřebnými změnami popisují obě obce, které do konce února 1924 byly ještě úplně politicky samostatné.

RÁJEC, v památných spisech „Rejc“ prostírá se jihovýchodně od Zábřeha při státní dráze na pravém břehu Sázavy. Osada vystavena jest z hezkých, po výtce menších statků, které ve dvou řadách se prostírají. Domy na západním konci stojí o něco výše než na východním, pročez dle potoka říká se oněm horní, těmto dolní konec. Obě řady jsou k horní straně od sebe vzdálenější, čím více k dolní straně blíží se k sobě, takže na nejdolnějším konci pouze cestou a řečištěm potoka, který vesnicí do řeky Sázavy spěje, od sebe odděleny jsou. Vesnice rozkládá se od východu k západu a má dle sčítání v únoru 1921 v 60 domech 344 obyvatel (335 řím. katolíků, 6 vyznavačů čsl., 1 český bratr a 2 bez vyznání). Na návsi jest stará zvonice a obecní chalupa. Uprostřed řady domů na levém břehu viděti budovu školní o dvou třídách úhledně vystavěnou, před ní stojí kříž z bílého mramoru slezského r. 1892 postavený. Na pravém břehu potoka stojí myslivna arcib. Panství olomouckého. Poblíž hasičské zbrojnice zbudované r. 1880 upravené i za nemocnici stojí pískovcová socha Nejsvětější Trojice, kterou postavili manželé Anna a Josef Chrastil-ovi v r. 1892. Na horním konci blíže rybníka stojí družstevní sušárna na ovoce s palírnou na výrobu slivovice. Cesta po horní straně směřuje kol dřevěného kříže k sv. Antonínu lesem k Jestřebí. Nedaleko na horách jest sloup s obrazem sv. Petra a Pavla, který maloval Karel Haisler. Cesta po dolní straně se vinoucí vede přes železnou dráhu kol

strážního domku č. 491 lučinami do Leštiny. Ze Zábřeha, od něhož je osada 3,3 km vzdálena, vede Rájcem okresní silnice do Mohelnice od r. 1832.

Obyvatelé zabývající se při mírném podnebí polním hospodářstvím a chovem dobytka, něco málo řemeslem (3 obuvníci, 2 krejčí, 1 stolař, 1 kovář, 1 bednář), obchod zastoupen není. Chudší třída zaměstnána jest v přádelně zábřežské a sudkovské jakož i na trati železné dráhy.

Rájec jest stará slovanská osada se svobodnými osadníky. Ve 14. neb 15. století stal se zároveň s Ráječkem samostatným lenním zbožím biskupství olomouckého a počal se spravovati právem německým. (Měl svého fojta – rychtáře, konšely atd.). Podle vesnice Rájce dostal svůj přídomek rod Rájeckých z Mírova. Kolem r. 1482 patřil Janovi Rájeckému z Mírova, mezi r. 1535 a 1554, neboť r. 1554 zdělili Rájec po otci „dobré paměti“ Haškovi synové Zikmund a Markvart. Ráječek v této době již pánům Rájeckým nepatřil, neboť již Lev Rájecký po r. 1540 prodal i s jinými vesnicemi (Jestřebí, Lupěným, Řepovou aj.) panu Křištofovi z Boskovic. Než ani Rájec nezůstal dlouho v držení pánů Rájeckých, neboť již r. 1560 jest jeho držitelem Zikmund ze Žerotína, majitel panství zvolského. Ještě r. 1640 byl Rájec zvláštním samostatným lením zbožím, ale potom byl sloučen s panstvím mírovským.

Od doby kdy se obec Rájec spravovala právem německých kolonistů, dělilo se zemědělské obyvatelstvo na půlláníky, čtvrtláníky a zahradníky. Měli svého fojtu – rychtáře, který zastupoval vrchnost, rozsuzoval rozepře, vybíral pokuty a volili si své konšele. Celkem žili v dobrých poměrech a česká šlechta zacházela s nimi slušně a lidsky. Je to patrné ze smluv ze 16. stol., které chová obec ve svém archivu.

Za celkem nepatrné odstupné vzdali se pánové Ráječtí ve prospěch občanů výnosného práva Od Úmrtě (jest statek, jemuž majitel odumřel, dědiců nezanechav. Všechny odúmrti právem starodávným a nejstarším, když kdo bez dědiců zemřel a dědictví svého žádnému nezapsal, přecházely na krále a na přátele nic) a poskytli jim i jiných výhod (pasení, sekání proutí atd.). Tuhé poddanství lidu vzniklo i u nás po bitvě Bělohorské.

V r. 1837 měl Rájec 51 domů, 318 obyv. (156 mužů, 162 žen) řím. katolíků.

Poněvadž o starých listinách na pergameně psaných obecní úřad ani nikdo jiný nevěděl a pátrání po nich vyžadovalo ode mne mnoho času, zaznamenávám o nich takto: Na pergamenu v rozměru 45 x 60 cm s visutým pouzdrém se scházející pečeti jsou napsány 3 smlouvy. 1.) od Haška Rájeckého na Rejci 2.) od bratří Zygmunda a Markvarta z Mírova a na Rejci 3.) od Zygmunda ze Žerotína. Smlouva druhá jest mimo to napsána v originále na malém od hlodavců poškozeném pergamenu v rozměru 16 x 22 cm bez pouzdra a pečeti, pouze s visutou tkanicí. Aby se obsah těchto listin pro budoucí časy zachoval, opisují je.

První opis (smlouva z r. 1552):

Já Hašek Rájecký a na Rejci i svými erby oznamuji tímto listem obecně přede všemi, kdož jej uzří neb čtoucí slyšeti budou, že jsou předstoupili přede mne fojt a konšelé i všecka obec vsi Rejce, věrní moji milí žádajíce a prosíce mne, jakožto pána svého dědičného, abych jim *Od Mrth, kterouž na nich a na té vsi spravedlivě mám, prodal. A já znamenav žádost a pilnou prosbu jejich, mocí tohoto listu prodávám svrchu psaným lidem svým i všem vespolek obyvatelům též vsi svrchu psanou Od Mrth na dotyčné vsi mé, na domích, na rolích, na statku movitém i nemovitém, tak aby oni mohli své statky, kterými se koliv jmény jmenovati mohou poroučeti a oddávati přátelům a jiným komuž by se zdálo a líbilo, a to beze vsí překážky mé, svrchu psaného Haška, erbův i budoucích potomků mých s tou výminkou, aby ti, komuž-by takový statek na domích, rolích neb jiných přes pole poručeny byly, toho nevyzdvihali ani odtud brali, leč-by mi, erbům a budoucím potomkům to dosadili, aby nám našem spravedlivým nescházelo. A jest-li by kdo jakžkoli ušel dětí, ženy nemajíce a poručenství se nestalo, ten

statek aby na nejbližšího přítele spadl. Pakli by se žádný přítel optati nemohl, tedy fojt a konšelé svrchu psaní mají se v ně uvázati do čtvrt léta a potom s radou panskou na obecní dobré naložiti a obrátiti. Také sobě toto vymínují, jest-li že by kdo s jakou Od Mrth právem souditi se chtěl a nadepsané vsi nesnáze činil, že žádné právo souditi nemá než já jakožto pán jejich z erby a budoucími potomky svými. Přitom dávám jim tu svobodu a dopouštím sám od sebe, erbův a budoucích mých, aby mohli pásti na gruntech mých Rájeckých od Haiku nad vsí tím dolem k Černému lesu až k hranicím jestřebským a od hranic jestřebských až po Hivi, jakž zase tudy odstarodávna. Příhon mají až ke vsi Rejci také na lesích mých aby sobě list k potřebě drhnouti a dobytek pásti mohli, avšak bez škody mé a budoucích potomků mých. Za to jsou mně, erbům a budoucím potomkům mým povinni vydávati na budoucí věčné časy každého roku v den sv. Martina šestnáct korců ovsu staré míry a každý polo a čtvrtláník má jeden den ze dvora Rejckého na roli panskou voziti a zahradníci jej rozmítati. Kdož vozili a rozmítali, má se jim chléb a pivo z hůry dávat. Protož já svrchu psaný Hašek slibuji za sebe, erby a budoucí své svrchu psaným lidem mým, fojtů a konšelům i vsí obci Rejcké nynějším i budoucím, ty všecky svrchu psané věci, věrně, křesťansky zdržeti na věčné časy. Tomu na svědectví a pro lepší jistotu pečeť svou vlastní k tomu listu přivěsiti jsem dal, jenž jest dán a psán na Rejci dne nového léta tisícího pětistého padesátého druhého.

Druhý opis (smlouva z r. 1554):

My, Zygmond a Markvart, bratři vlastní Ráječtí z Mírova a na Rejci i svými a budoucími potomky, oznamujeme tímto listem obecně přede všemi, když jej uzří neb čtouce slyšeti budou, že jsou před nás předstoupili fojt a konšelé i všechna obec vsi Rejce, poddaní naši, a ukázali nám list na pergameně, pod pečetí urozeného vladyky pana Haška Rájeckého z Mírova, pana otce našeho milého, dobré paměti, kterýž jméno Odúmrtí, kterouž na nich a na té vsi měl, tak, aby si mohli statky své, kterýmiž se jmény jmenovati mohou, poroučeti a oddávati komužby se jim zdálo a líbilo. Tolikéž také, aby mohli dobytek sobě pásti od Hájku nade vsí tím dolem vzhůru k Černému lesu až k hranicím jestřebským a v lesích list ku potřebě drhnouti, v nich dobytek pásti a na jaký způsob jim dal, a toho jsem jim tím listem potvrdil, jakož pak týž list to všecko o sobě tvrdí a světleji obsahuje a zavírá.

Při tom jsou nás pokorně prosili, abychom jim toho listu svrchu dotčeného potvrdili.

Tož my znamenajíce jejich věrnou poddaností a vážíc jejich slušnou žádost a prosbu, toho listu potvrdili jsme, a tímto listem potvrzujeme, tak aby oni, děti i potomci jich, toho všeho, což se v tom listu píše, na budoucí a věčné časy užívati a požívati mohli bez nás již psaných Zygmonda a Margkvarta, erbův a potomkův našich, všelijaké překážky.

Tomu na svědomí a pro lepší jistotu pečetí naše vlastní k tomu listu dali jsme přivěsiti. Jenž jest dán a psán na Rejci den Rozeslání apoštolů božích, léta od narození Pána Krista pětistého padesátého čtvrtého počítajíc.

Třetí opis (smlouva z r. 1560):

Já Zygmond z Zierotina a na Zvoli pán a pravý držitel panství Zvolského a na vsi Rejci i svými erby: Známé činím tímto listem obecně přede všemi, nynějším i budoucím, kdež list ten nebo čtoucí slyšán bude, že jsou přede mne předstoupili fojt, konšelé a všecka obec ze vsi Rejce, poddaní moji a ukázali mně list jeden na pergameně s pečetí visutou, od urozeného vladyky pana Haška Rájeckého z Mírova a na Rejci, v kterýmžto listu týmž lidem rájeckým, i potomkům jich odúmrti sobě, erbům a potomkům svým náležitou prodal, podle znění tohoto listu. Též také jim dal svobodu, aby mohli list drhnouti v lesích rájeckých i také dobytek v týchž lesích a gruntech Rájeckých pásti a příhon svobodně míti od Hájku nade vsí tím dolem vzhůru k Černému lesu k hranicím jestřebským, a až po jiví, kdež pak za ty svobody a obdarování povinni jsou dávat každého roku po věčné časy šestnácte korcův ovsu staré míry o sv. Martině a každý polouláník aby jeden den ze dvora Rájeckého na roli panskou hnůj

vozil, zahradníci aby ten hnůj rozmítali. Item: Kdyžby vozili a rozmítali, aby se jim s hůry chléb a pivo dávalo, v kterýmžto listu jim daným, datum na Reycey den Nového léta tisícího pětistého padesátého druhého počítajíce.

Druhý list mi ukázali na pergameně se dvěma pečeti visutými synův téhož pana Haška Rájeckého, pana Zygmunta a pana Margkvarta, bratří vlastních Rájeckých z Mírova, kterýmžto listem též bratři potvrzují list otce svého těm lidem i budoucím potomkům jich.

Jakž pak tyž listové jejich všecko v sobě šíře a světleji oznamují, při tom mne pokorně a poníženě prosili, abych jim těch listů svrchu dotčených listem a pečetí svou potvrdil.

Já Zygmunď z Zieritina svrchu psaný, znamenajíce, uváživše jejich věrnou poddanost a žádost jejich: oba dva listy plnou mocí tohoto listu ve všech artikulích, punktech a klausulích potvrzují, tak aby oni Ráječtí, děti a potomci jejich toho všeho, což se týchž dvou listech píše a zavírá, užívati a požívati mohli na budoucí věčné časy, a to bez mé, erbův a budoucích potomkův svých všelijaké překážky.

Nadto nade všechno znamenajíce a uváživše jejich věrnost a poddanost týchž Rájeckých, tuto jim milost činím a svobodu dávám, aby tíž Ráječtí nynější i budoucí potomků jich sobě dříví na koly, proutí k potřebám a oplotám svým všelijakým v tom lese a Hajku na hoře psaným, svobodně sekali a vozili i na budoucí věčné časy a to bez mé překážky, erbův a budoucích potomkův svých, pánův a držitelův Zvolských a vsí Rejce. A slibuji sám za sebe, erby a budoucí potomky své, že to všecko, což se svrchu nadepsaným ledem Rájeckým i potomkům budoucím jich má v celosti zdržáno a zachováno býti beze všeho umenšení a porušení.

Tomu na svědomí a pro lepší jistotu věcí svrchu psaných já Zygmunď nahoře psaný, pečeť svou vlastní dal jsem k tomu listu přitisknouti a přivěsiti s jistým mým vědomím a vůlí.

Jenž jest psán a dán ve Zvoli v den památný svatého Antonína od narození Krista Pána tisícího pětistého šedesátého léta počítajíce.

Že tyto tři výpisy pravých originálních listů vzaty vypsány jsou, též slovo od slova ve všech punktech a artikulích se spolem srovnávají, purkmistr a rada města Mohelnice pečetí naší městskou zde zavěšenou dosvědčujeme.

Jenž jest datum dne 15. Juli léta Páně tisícího šestistého šedesátého osmého počítajíce.

K tomu poznamenávám, že rytířský rod „ze Zvole“ později v panský povýšený dal biskupství olomouckému dva biskupy. I slavný Karel ze Žerotína byl majitelem a měl ve starém chrámě ve Zvoli svou hrobku, po něm dosud památka náhrobního kamene v reliefu vzácné práce v novém kostele se chová.

Teodorov, dle starých zápisů Bohdanov, dle lidového názvu též „ Nová dědina“ souvisí těsně s Rájcem, vystavěn jest ze slušných domů, které jsouce zpředu pěknými zahrádkami vyzdobeny, rozkládají se po obou stranách okresní silnice ze Zábřeha do Mohelnice vedoucí. Uprostřed řady domů, kde pěkná rolnická mlékárna se nachází, jest kaplička zasvěcená na počest Panny Marie. Roku 1837 měl Teodorov 55 domů, 320 obyvatel (157 mužů, 163 žen) řím. katolíků (dle Tomáše Řehoře Volného), v roce 1921 bylo v 59 domech 307 obyvatel (130 mužů, 177 žen – 289 řím. katolíků, 18 členů strany československé).

Od Zábřeha jest Teodorov 3,3 km vzdálen, přiškolen jest do Rájce, s nímž tvořil jednu školní obec.

V blízkém okolí stávaly před dávnými časy dva velké rybníky, jichž hráze dosud jsou patrný. Pozemky v těchto místech se prostírající dosud „ V rybníce“ se nazývají a svou úrodností obyvatelstvo k rolnictví víží. Řemesla zastupují 1 krejčí, 2 obuvníci, 1 stolař, 1 bednář a 1 kovář. Dne 28. června 1863 před válkou s Pruskem stížena byla obec zhoubným požárem. Dle vyprávění starších vznikl požár v 11. hodin v noci u Hamplů vedle myslivny, kde slanina na půdě se roztekla a při zuřivém větru vrhána byla na sousední dochen krytá stavení, kus hořící slaniny vržen na č. 8, kde měli na půdě

zásobu medu, který se škvařil žářem a odletoval na sousední dochové chaloupky. Následkem těchto nepříznivých poměrů zhoubný požár celou dědinu až na dvě stavení (Díblík, Skála) v popel obrátil, myslivna rájecká též vyhořela. Pojištěn nebyl nikdo, poněvadž hasičů nebylo, proto hašeno ručními stříkačkami, kterási hraběnka zaslala pohořelým velkou peněžitou podporu.

Poněvadž všechny zásoby píce shořely, muselo obyvatelstvo lámati vrbové pruty a haluze se stromů a krmiti jím dobytek. V tom čase byl Teodorov spravován obecním zastupitelstvem v Rájci, s nímž až dosud jednu katastrální obec tvoří, teprve rok 1867 byla obci této udělena samospráva obecní. Teodorov povstal dle systému Raabova z panského dvora, který v Rájci dříve stával. Dvůr ten byl roku 1787 od kardinála Ant. Theodora z Colloredu – Melsu a Wallsee zrušen a na místě onom povstala obec Teodorov. Posud se říká západní části dědiny „Ve dvoře“. V té době povstaly též kolonie Koloredov, Filipov, Rudolfov, Lebenov, Novosady a Knížecí důl v Zábřeze.

Raab František Antonín, rytíř a státní referendář byl doktorem práv a vzdav se advokacie, byl za císařovny Marie Terezie jmenován dvorním radou u komerční komise ve Vídni. Jemu jest co děkovati, že se dělily obcíny, pusté krajiny zúrodnovaly a vzdělávaly. Prováděl důležitý svůj systém nazvaný raabisací, jež v mnohých krajinách vykonala důležitou změnu v polním hospodářství. Před zakládáním Teodorova zemřel v roce 1783, ale jeho emfyteutisací povstala i ze zdejšího bývalého panského dvora vesnice tato.

Ant. Theodor z Colloredu- Melsu a Wallsee pocházel z hraběcí rodiny, studoval v Římě a stal se roku 1747 kanovníkem olomouckým. Vynikal zbožností a jinými dobrými vlastnostmi, pročež zvolen roku 1776 za probošta v Olomouci. Dne 6. října 1777 jmenován knížetem arcibiskupem tamtéž. Když měl býti císař Leopold II. zvolen, působil Colloredo první český volební poslanec ve Frankfurtě, a vynaložil velmi mnoho, aby národ český rozumně a skvěle zastupoval. Papež Pius VII. povýšil ho roku 1803 na kardinála.

Následkem rozprodeje pozemků panského dvora rájeckého usazovali se zde většinou obyvatelé národnosti německé o čemž svědčí jména: Deutsch, Habermann, Neubauer, Weiser aj. Pozemky osadníkům smlouvami emfiteutními propůjčované dodávaly se kontrakty písemnými, byť i ne vždy řádnými do individuálního úročního ano i dědičného držení a užívání.

V obci jsou 2 obchodníci a pekař.

Rájec i Teodorov přísluší k okresní politické správě, bernímu úřadu, okresní finanční správě, okresnímu silničnímu výboru, okresnímu školnímu výboru, železniční stanici a okresnímu soudu do Zábřeha, k obchodní a živnostenské komoře náleží do Olomouce. Obě obce jsou přiděleny poštou a k farnímu úřadu do Zvole a k arcibiskupství olomouckému. V Teodorově jest poštovní schránka na dopisy, které místní posel denně vyzdvihuje a poštovnímu úřadu ve Zvoli odvádí.

Vyznavači náboženství československého přináležejí k duchovní správě církve čsl. v Dubicku, která nyní není obsazena (1924). Ve sloučené obci Rájci jsou dva dobrovolné spolky hasičské, Místní Odbor Národní Jednoty, Odbor Sokola, Odbor Orla, spořitelni a záloženský spolek, družstvo pro vedení a zužitkování elektrické síly a družstvo pro sušení a zužitkování ovoce.

Sloučení obce Rájec a Teodorova v obec Rájec.

V měsíci březnu 1920 usneslo se obecní zastupitelstvo v Teodorově na tom, aby za příčinou zjednodušení agendy spojeny byly obce Rájec a Teodorov v jednu politickou a hospodářskou obec. Obec Rájec však trvala na požadavku, aby jí obec teodorovská před sloučením zaplatila 20 000 Kč. Teodorov se však proti tomu ohradil tím, že jmění obce Rájce zakládá se hlavně na pozemcích zděděných, tudíž bez vlastního přičinění občanů rájeckých, kdežto občané teodorovští museli by tento obnos platiti ze svých úspor aneb se zadlužiti. Za tím účelem vyslala obec Rájec do Prahy deputaci (Jan Fričar, Jan Jányš) k ministerstvu vnitra, avšak výsledku nedocílilo.

Dle přípisu předsednictva ministerské rady ze dne 15. října 1923 č. 23287 bylo ve schůzi ministerské rady konané 9. října 1923 usneseno, že vláda povoluje ustanovení §1. zákona ze dne 18. března 1921 č. 117 sb. zákona ve znění zákona ze dne 21. prosince 1922 č. 406 sb. zákona sloučení obcí Teodorova a Rájce v soudním a politickém okrese zábřežském v jednu místní obec pod jménem „Rájec“. Veškeré jmění, ústavy a fondy jmenovaných obcí, jejich správu a závazky přecházejí dnem sloučení na novou obec Rájec. V důsledku tohoto sloučení rozpouští se zemskou správou politickou výnosem ze dne 9. XI. 1923 č. 140087/III. na základě §107. mor. obec. řádu a na základě zmocnění daného ministerstvem vnitra dne 30. X. 1923 č. 71923/15 obecní zastupitelstvo obcí Teodorova a Rájce.

Před sloučením obou obcí byl v Rájci Žák Antonín starostou, Loučný František náměstkem, Balcárek Josef a Maixner Josef radními. Ostatní členové zastupitelstva obecního byli: Bartoš Petr, Fričar Jan, Haisler Josef, Jányš Jan, Kadlec Jan, Portyš František, Sadil Ignác a Smékal František.

V Teodorově: Hybner František, starosta, Josef Nevtipa, náměstek, Müller František a Portyš Bedřich, radní. Další členové obecního zastupitelstva: Domluvil Jan, Heger František, Hikl František, Skála František, Smékal Hynek, Šebesta Adolf, Štrampach Jan ml. a Urban Jan.

Proti rozpuštění obou zastupitelstev obcí Teodorova a Rájce mohou obce podati odpor ve smyslu ustanovení odst. 1. citované správy politické v Brně do 4 týdnů ode dne následujícího po doručení, jež však nebude mít odkladného účinku. Okresní správa politická ustanovuje po rozumu odst. 2. §107. obec. řádu a v důsledku cit. Výnosu zemské správy politické po shodě s moravským zemským výborem pro sloučenou obec Rájec správní komisi, jež povede správu obou sloučených obcí až do zvolení nového obecního zastupitelstva.

Za členy správní komise jmenuje: Antonína Žáka, Františka Loučného, Josefa Nevtipu za republikánskou stranu československého venkova Josefa Balcárka, Františka Hybnera a Františka Müllera za čsl. stranu lidovou, Josefa Maixnera za Domovinu a Bedřicha Portyše za sociálně demokratickou stranu. Předsedou této správní komise jmenován Jan Fričar. Uvedení byli o svém jmenování uvědoměni na písemné potvrzení. Do tří dnů musela býti podána zpráva, že záležitosti obou obcí byly předány této správní komisi a předseda mimo to musel podati oznámení, že správní komise počala úřadovati. Volby stanoveny na 2. března 1924 dle 4 tištěných kandidátních listin, z nichž do obecního zastupitelstva zvoleni: za republikánskou stranu československého venkova Jan Fričar, František Hikl, Jan Jányš. Za československou stranu lidovou: Hybner František, Balcárek Josef, Müller František, Sadil Ignác Štrampach Jan ml., Maixner Jan. Ze sdružených domkařů: Maixner Josef, Zitta Jan, Haisler Josef. Za československou občanskou stranu: Žák Antonín, Smékal Jan, Šebesta Adolf.

Při volbě konané dne 25. března 1924 za přítomnosti okres. komisaře Antonína Kadlece zvolen starostou Josef Balcárek, za náměstků Jan Fričar, za radní František Hybner, Josef Maixner, Antonín Žák.

V nově sloučené obci „Rájec“ počalo se úřadovati dne 3. dubna 1924.

Náboženské poměry.

Obec Rájec byla snad již dříve založena, než jak dosud se soudilo ve století XV. neb XVI., neboť zjištěno, že již r. 1131 byla Mohelnice farní osadou a celá farnost tato měla rozsáhlou výměru. Přifařeny byly osady: Hynčina, Maletín, Mírov, Loučka Studená, Lišnice, Žadlovice, Loštice, Búzov, Mrvená a Bílá Lhota, Řimnice, Moravičany, Zvole, Rájec, Ráječek, Skalička, Jestřebičko, Lupěné a Pobuč. Mnohé z těchto osad stávavší na kraji tohoto farního obvodu měly do Mohelnice vzdálenost hodně velikou. Později vznikáním far v osadách Búzově, Lošticích, Moravičanech, Zvoli, Zábřeze atd. ony ohromné a rozsáhlé obvody se zmenšovaly, ač i potom zůstaly velikými. Např. Moravičany byly

farní osadou Doubravici, Řimnicím, Červené i Bílé Lhotě, Pateřinu a Hrabí, Zvoli, Rájci, Ráječku, Skaličce, Lupěnému, Jestřebičku, Jestřebí a Pobuči. Též býval Rájec přifařen k Dubicku.

Povýšení filiálního kostelíčka zvolského dle Missalu mohelnického spravovaného delegáty-kaplany stalo se v letech 1276 -1296. Po této době byla snad asi trvale osada Rájec přifařena ke Zvoli s čímž i farní kronika zvolská souhlasí. V nejstarší matrice farnosti zvolské r. 1660 již přichází Rájec. Dne 14. července 1901 byla sloužena ve farním chrámu zvolském poděkovací mše svatá na rozloučenou s obcí Skaličkou, která byla farnosti zvolské, k níž od r. 1260 náležela na vlastní žádost vyfařena a k Zábřehu dne 15. července přifařena. Slavná uvítací mše sloužena byla ve farním chrámu sv. Bartoloměje v Zábřeze 21. července 1901. Veškeré protesty Rájce a přifařených obcí proti vyfaření Skaličky zůstaly bez úspěchu.

Dle „Kirchliche Topografie“ Moravy od Řehoře Tomáše Volného, subpriora benediktinského řádu v Rajhradě z r. 1862 užíval farář zvolský v r. 1806 71 měřic, 1 osminu a 2 čtvrtiny mírky pole, 53 měřic a 1 mírku luk a 1 měřici zahrady. Mimo to požíval nadace: 1 měřici, 5 osmin a 2 mírky zrní, 2 měřice ovsu, 5 sudů piva s různými desátkami, k nimž obec Rájec musela též přispívat. Zda vše toto včetně s desátkem, koláči, vejci, kuřaty atd. roční rentou 126 zl bylo vyvazeno, není povědomo. Lid říkal těmto povinnostem „železná kráva“. Před zrušením poddanství zákonem ze dne 7. září 1848 a patentem od 4. března 1849 byla s držebností panských spojena práva k jistým službám poddaných a poplatkům. Takovým poplatkem byl též desátek dávaný od poddaných vrchnostem z polí a rybaření. Též jednotlivým kostelům odváděn byl desátek buď na penězích. Vyvazovací komisí mohli se desátníčkové desátku za slušnou náhradu, jednou pro vždy učiněnou, zbaviti, což i v obci zdejší se stalo. Kdo toho neučinil, musel na dále kostelům desátek odváděti.

Dle oznámení bývalého starosty Františka Deutsche postavili si občané teodorovští již koncem XVIII. století ku svému pohodlí kapličku. Podnět a zároveň náklad k založení dal František Němec z Teodorova domu číslo 2. Ostatní po většině němečtí obyvatelé byli mu dle možnosti nápomocní. V báni s 2 zvony upevněn jest kříž s dvěma příčnicemi, podobné kříže se nosívaly při procesích před patriarchou. Obraz Panny Marie na oltáři daroval Josef Kordíček ze Zvole. Křížovou cestu daroval František Loučný, familiant na popisném čísle 12. Týž dobrodinec poručil dle smlouvy ze dne 1. srpna 1891 na kapli 100 zl = 200 Kč. Obnos tento má si obec podržeti, avšak každoroční 5% úrok = 10 Kč má se upotřebiti na světlo na oltáři, v němž jsou od r. 1911 uloženy ostatky sv. Plocida a sv. Jucundy. Kovový kříž na oltář daroval mladík František Winkler a František Müller st. vyryl na podstavci jeho počáteční písmena dárce W.F.

Ve válečné době r. 1917 darovala Terezie Hiklová sochu božského srdce Páně a sv. Josefa v ceně 157 Kč. Socha P. Marie Lúrdské zakoupena byla z dobrovolných příspěvků a posvěcena 16. července 1893.

Roku 1863 shořela při požáru střecha, zvony se zřítily, avšak vnitřek kaple zůstal neporušen. Před světovou válkou dal P. Antonín Urban, kaplan u P. M. Sněžné v Kroměříži, svým nákladem kapli vymalovati a zevně opravit. Zednickou práci vykonal Josef Diblík zdarma. Roku 1912 povolilo obecní zastupitelstvo družstvu pro zavádění elektrického světla na ní umístiti konsoly s tou podmínkou, kdyby tyto budoucně při opravě kaple byly na překážku, je družstvo povinno svým nákladem je dáti odstraniti event. opět připevniti.

Obec Teodorov to v Olomouci povolila, že užila již dlouho po tom, aby se v kapli mohly sloužiti mše sv. Příčiněním Františka Deutsche byla r. 1911 touha obyvatelstva splněna, neboť arcibiskupská konsistoř v Olomouci povolila, že se mohou v ní sloužiti ročně dvě mše svaté. Jedna v době svatodušní, druhá o hodech. K obřadům těmto jest obec povinna kněze dvakrát ročně ve slušném povelu přivážeti. Dne 6. června 1911 v 7. hodin ranní sloužena byla první mše svatá, kterou celebroidl zvolský

farář P. Methoděj Špaček za asistence P. Františka Štrampacha. Učitelé V. Fridrich a Fr. Heger byli se školní mládeží přítomni.

Poněvadž za světové války dne 30. září 1916 byl jeden zvon z kaple rekvirován, zakoupila pí Anna Čulíková popisné číslo 14 zvon nový, který byl vysvěcen ve Zvoli dne 28. července 1923. V kapli konají se pobožnosti zvláště v době postní a každou neděli.

Po vyhoření farního kostela r. 1854 farář zvolský konal bohoslužby ve všední dny v Lukavici a Teodorově. Revers obce ohledně kaple schválen zemským výborem dne 20. května 1914 č. 36536.

Kamenný kříž v Teodorově dal postavit Josef Diblík z Drozdova r. 1804.

V říjnu 1892 postavila obec rájecká za příspěví několika místních občanů kříž z bílého mramoru slezského před budovou školní, který zhotovil Jan Fietz, sochař v Lindewiese v okr. Frývaldovském ve Slezsku. Revers obce z 20. června 1893, zemského výboru z 2. září 1893 č. 37320. Manželé zdejší Josef a Anna Chrastilovi dali r. 1892 svým nákladem postavit sochu Nejsvětější Trojice z pískovce, kterou zhotovil Josef Kubíček, sochař v Maletíně. Revers obce z 20. června 1893, zemského výboru z 2. IX. 1893 č. 37320.

Dne 5. července 1894 v den sv. věrozvěstů Cyrila a Metoděje posvětil P. Vincenc Tesař, děkan zvolský za asistence P. Jana Kolčavy, faráře postřelmovského a dp. Františka Klemše, faráře cotkytelského kříž u školy a sochu sv. trojice. Současně byla vysvěcena socha sv. Antonína a obraz sv. Petra, Pavla a Jana malovaný od Karla Haislera, oba tyto objekty umístěny byly nejbližší neděli u „Hájku a na Příčce“.

Dřevěný kříž na horním konci u potoka stával dříve na místě, kde stojí s. Trojice, později byl opatřen datem 1910. Revers obce z 31. října 1858 č. 8.

Zvonice. Dle zpráv starých a hodnověrných byla zvonice na návsi postavena již v XVIII. století. Zevnějšek její jest sešlý, omítka oprýskána. Vnitřní konstrukce se stávající ze tří oddělení starých dřevěných zpuchřených schodišť a odpočívadel, není již příliš bezpečna. Nahoře jest velká bání krytá břidlicí, nad ní nalézala se ještě menší plechová bání, o níž se všeobecně říkalo, že jsou v nitru jejím uschovány staré listiny památné a peníze. Za starosty Jana Loučného se kříž na bání tak nachyloval, že hrozil spadnutím, proto byl jakýmsi cizím potulným klempířem opět kolmo postaven. Při této příležitosti byla plechová bání i s obsahem odstraněna a nikdo nedovede sdělit, kam se poděla. Též si neumí občané vysvětliti, proč jest zvonice opatřena křížem s třemi příčkami, jenž se podobá kříži náholnému, podobného kříže užívají též pravoslavní v Rusku, jimž příčnice vrchní znamená nápis na kříži I. N. R. I., prostřední značí rozpětí a dolejší příčnice podnoží Páně.

Při procesích v Římě přednášel se kříž s třemi příčnicemi před papežem. Zvonice jest opatřena dvěma zvony. Hlas zvonů co symbol křesťanství dle úsudku starců nenáviděli pohané, kteří prý před hlaholem jejich prchali, neboť hlasem svým zvěstovaly, že kříž opět zvítězil nad modlami. Z té příčiny přikládali staří křesťané zvonům neobyčejné moci a síly proti všemu škodlivému a zlému, ony zažehnávaly a zaháněly jim mračna, bouřku, krupobití, oheň, ano i samého ďábla co původce všeho zla. Proto i v obci zdejší se zvonů v dřívějších stoletích k účelům zmíněným užívalo. Před zavedením hasičských spolků zvonívalo se jimi na poplach při vzniklém požáru. Dle nařízení papeže Kalixta III. zvonilo se a zvoní se dosud ráno, v poledne a večer. Při schůzích obecního zastupitelstva jakož i při návštěvě hostinců povstali občané a při klekání se modlili.

Ve světové válce dne 30. září 1916 rekviroval pluk c. k. střelců č. 19 ze Zábřeha důstojníkem s dvěma vojíny ze zvonice zvon s obrazem sv. Václava s korouhví na koni. Šel jsem právě kolem, když vržen byl zvon tento oknem ze zvonice a tlumeně na zem dopadnul. Sbírkou opatřen byl nový zvon s tímž obrazem a současně se zvonem v kapli teodorovské a zvony zvolskými dne 28. července 1923

posvěcen. Kmotry při svěcení byly Josefa Chrastilová z Rájce a Anna Čulíková z Teodorova. Při křtu obdržel zvon teodorovský jméno Anna, rájecký Václav.

Náboženská obec československá. Chtěje zachovati nestrannosti, která mi vždy leží na srdci, musím též podati zprávu o církvi československé v hlavních rysech.

Až do převratu v r. 1918 bylo obyvatelstvo zdejší vesměs vyznání římsko-katolického. Po převratu přestoupili někteří do církve čsl. Dle sčítání lidu v r. 1921 bylo příslušníků čsl. 24, ti získáni byli většinou přednáškami a agenty v okolí. Příslušníci této církve navštěvovali z počátku velmi horlivě bohoslužby ve Zvoli, Zábřezu a Dubicku a každého svého zemřelého člena na místě odpočinku v hojném počtu doprovázeli se svým knězem. I zdejší náboženská obec církve československé, domáhala se toho, aby mohla ve škole konati své bohoslužby, což jim bylo za souhlasu místního školního výboru a obou obecních zastupitelstev zemskou školní radou povoleno. Za souhlasu se zemským výborem povolila též zemská školní rada výnos ze dne 26. ledna 1922 č. 329, aby se ve škole jednou za měsíc ve šk. r. 1921/22 vyučovalo čsl. náboženství, což se uskutečnilo. První bohoslužby církve čsl. konány byly dne 3. září 1922 ve II. třídě zdejší školy o 3. hodině odpolední, vykonal je duchovní správce čsl. G. Hladík z Dubicka, podruhé konány při svatbě Anny Selcové t. r. pod třešní nedaleko zbrojnice hasičské. Od té doby zde více žádné bohoslužby konány nebyly, neboť se členové této církve shromažďují k bohoslužbám v osadách dříve označených, což bývá na sloupu p. č. 1 plakátováno a v Mor. Severu oznamováno. Náboženství čsl. počal na škole zdejší vyučovati duchovní správce v Dubicku, Jose Krkoška dne 14. října 1922.

Církev českobratrská. Při sčítání lidu v r. 1921 přihlásil se do této církve jediný člen, jenž se však t. r. přesídlil do Zábřeha.

Škola. Staří pamětníci vypravují, že v dobách dávných dívky zdejší chodily do školy dílem do Rájce, dílem do Zvole. Ve Zvoli byla malá prostá jizbička a musela stačiti pro těch několik z celé farnosti sehnaných dítek, neboť návštěva nebyla nucená a posílal dívky do školy kdo chtěl. Bída, vzdálenost, nechuť ku vzdělání a předsudky různé byly úpornými překážkami prospěchu a návštěvě školy. Byliť tehdá lidé toho náhledu, že dětem jakékoliv vzdělání bylo jen na škodu. Dětem patřila svoboda, pastva a pak roboty na panské. Dívky při polodenním vyučování seděly na lavicích bez opěradel podle stěny umístěných. Ti žáci co již psali, klečeli u lavice neb stáli u stolu, pro které nebylo místa posedati na hlíněnou podlahu. Učebnic nebylo. Psáno buď na tabulky neb na rezném papíře perem brkovým, které jim učitel přiřezával. Učitel zaměstnával jednoho žáka a starší žáci mu pomáhali cvičiti nováčky.

Teprve počátkem XIX. století přišlo se i zde k tomu náhledu, že by žáci nemuseli navštěvovati školy přesporní a zavedlo se zde vyučování. Poněvadž budovy školní nebylo, vyučovalo se v privátních domech. Poprvé vyučovalo se v myslivně, potom na čísle 35 v Teodorově a posledně na čísle 14 v Rájci. Jaké příjmy učitel měl, než škola vystavěna byla, o tom není písemných dokladů. Teprve za Marie Terezie dosazovala vláda učitele pod dekretem. Dozor nad vyučováním svěřen církvi a konsistoř stala se nejvyšším dozorcím orgánem. Vyučováno bylo počtům, čtení, psaní a náboženství. V roce 1820 postavena byla v Rájci škola přízemní s jednou učírnou a jednou světnicí pro učitele. Dle školního výkazu z r. 1825 dostával učitel z menšího žáka 4 krejcarey, z většího 6 krejcarů měsíčně. A z každého žáka sedláckova a zahradníckova pecen chleba. Poněvadž místní budova školní požadavkům nevyhovovala, přestavěna byla v r. 1853 v jednopatrovou. Dle „Fasse“ od místodržitelství v Brně z 8. dubna 1858 č. 6603 byly příjmy učitelovy vyměřeny na 200 zl. ročně.

Obec k otápění školy dávala tři sáhy dříví. Na základě zem. zák. ze dne 24. ledna 1870 vřaděna byla obec do III. třídy roč. platu a r. 1874 do II. třídy.

Roku 1883 byla zdejší utrakvistická škola proměněna v českou, k čemuž nejvíce přispěl okresní inspektor Josef Lošťák.

Postoupanost učitelstva:

Za prvního učitele označují pamětníci N. Goldu.

Druhým učitelem byl Ondřej Krist, jenž byl zároveň obecním poslem.

Třetím učitelem jmenován N. Kočí, stolař.

Čtvrtým učitelem byl František Novotný, tento pro přečin proti mravopověstnosti obecní radou obžalován, úřadu svého zbaven.

Pátým učitelem byl František Remer, proti němuž z téže příčiny jako předchůdci podána žaloba ze dne 29. září 1825 a zároveň žádáno o jeho propuštění.

Šestým nástupcem jeho byl Antonín Novotný s půl letním předpravným kursem. Zemřel r. 1869.

Sedmým po něm jmenován František Hybner, narozen v Partutovicích u Hranic, studoval v Opavě.

Zemřel dne 9. listopadu 1869.

Osmým od r. 1870 až 1873 působil zde Hynek Berka, jenž v posledním roce svého zde působení jmenován nad učitelem ve Vlkoši na Kyjovsku.

Devátým dne 22. IX. 1873 jmenován učitelem Čepička Jan z Nebotína na Olomoucku. Působil zde od 10. října 1873 až do června 1877. Zemřel na souchotiny v červenci 1877.

Desátý od 1. září 1877 do konce února 1884 úřadoval správce školy Josef Žák, jenž se přičinil o založení dobrovolného hasičského spolku, byl rodák z Blážova. Od 1. března 1884 nastoupil místo nadučitele v Piňovicích u Litovle.

Jedenáctý od 1. III. 1884 až posud úřaduje Valentin Fridrich, studoval čtyři roky třídy nižšího reálného gymnázia v Třeboni a čtyři roky na ústavě ku vzdělání učitelů v Soběslavi. Co podučitel působil 4 roky na 5 třídní obecné škole chlapecké v České Třebové. R. 1880 složil před c. k. zkušební komisí pro obecné národní a občanské školy v Olomouci zkoušku způsobilosti učitelské a r. 1881 stal se definitivním správcem jednotřídní míšené školy obecně rozdělené o 160 žáčích.

Poněvadž i zdejší škola byla žáky přeplněna a ve starých uzounkých lavicích tísnilo se 6 až 7 žáků, hleděno k tomu, by se zjednala náprava. Po dlouhých místních obtížích a neshodách docíleno konečně toho, že zemská školní rada výnosem ze dne 27. V. 1895 č. 2368 povolila zdejší jednotřídku rozšířiti na obecnou školu dvoutřídní a systemizovala místo nadučitele a podučitele. Když již mělo dojít ku přestavbě, navrhovali ještě někteří občané, aby se zavedlo vyučování polodenní, proti čemuž se však energicky ozval správce školy maje trpké zkušenosti z Postřemůvka. Došlo ku stavbě. Přestavbu převzal stavitel František Brázda, nově usazený český podnikatel staveb v Zábřezě za 7 800 zl. Se stavbou se počalo 7. března 1898 a ústava či budova dokončena v polovině června. K dozoru na práce stavební zvolen zvláštní komitér, Karel Novotný z Rájce - bratr Jindřicha Novotného z Teodorova vryl o své ujmě do velkých železných kleští jimi zhotovených nad zadními dveřmi na chodbě tato slova: Tato škola postavena byla za starostů Jana Loučného z Vel. Rájce a Frant. Deutsche z Teodorova. Stavitel byl Frant. Brázda ze Zábřeha. Mistr byl Frant. Rybka. Školní úřad: Frant. Smékal a Jan Kruš. Ankry dělal Jindřich Novotný. Toho času byl Valentin Fridrich říd. učitelem. Příručí stavby byl Frant. Balcárek. Toto vryl Karel Novotný. Já budu hnit a písmo žít.

Po čas stavby vyučovalo se v sále hostince Anny Jányšové p. č. 17, správce školy bydlel v chalupě Fr. Klemše, rolníka v Rájci d. č. 20. K uhrazení polovičního nákladu na stavbu vypůjčila si obec Teodorov od místních občanů potřebnou částku na 5 let, obec Rájec vymohla si k témuž účelu potřebný obnos z hypoteční banky v Brně na 27,5 roku. Arcibiskup olomoucký dr. Teodor Kohn přispěl na žádost obce teodorovské na stavbu obnosem 25 zl = 50 Kč. Nově postavená škola byla za intervence okres. hejtmána zábřežského Viléma rytíře Woříkowského z Kundratic kolaudována a

dne 21. VIII. 1898 vysvěcena, bližší popis všeho v kronice školní. Dekretem zem. škol. rady z 23. září 1898 č. 11.062 jmenován Valentin Fridrich nadučitelem. Pochvaly a uznání za horlivé a úspěšné působení ve službě školní obdržel V. Fridrich tyto: 1.) Výnos moravské zemské škol. rady ze dne 5. června 1893 č. 4686. 2.) Výnos mor. zem. škol. rady ze dne 15. března 1895 č. 2360. 3.) Výnos mor. zem. škol. rady ze dne 8. května 1896 č. 4542. 4.) Výnos okresní škol. rady v Zábřeze ze dne 4. května 1908 č. 695.

Od 1. – 8. června 1891 provázal V. Fridrich žáka Gustava Maixnera a jeho sestru Terezii Maixnerovou drahou do Hamburku, kde se jich ujal spolek sv. Rafaela a odeslal je po lodi „Fürst Bismark“ k jejich strýci do St. Paulu – Minnesota – Amerika.

XII. nově ustanovený provisorní podučitel Frant. Neubauer dekretem okr. školní rady z 25. VIII. 1898 č. 1350, narodil se ve Zvoli, reálku studoval v Prostějově a Hradci Králové, kde r. 1896 maturoval. V Praze ve zvláštním kursu učitelském nabyl zkouškou vysvědčení dospělosti. První jeho místo bylo v Cotktyli. Koncem srpna 1900 jmenován byl podučitelem v Krumpachu a na jeho místo ustanoven XIII. Antonín Chmela v téže hodnosti od 1. IX. 1900. Týž narodil se v Kojetíně 18. X. 1881 a po absolvování občanské školy navštěvoval po 4 roky učitelský ústav v Kroměříži. Nástupcem XIV. jeho byl Vladimír Fabiánek ze Strážnice na Kyjovsku. Dekretem okr. škol. rady ze dne 13. VIII. 1901 č. 1431 jmenován byl zatím. podučitelem na škole zdejší. Narodil se 20. V. 1879 v Březovicích. Po absolvování nižšího gymnasia vstoupil do učitelského ústavu v 1. roce v Příboře a další 3 leta v Brně. Zkoušku způsobilosti učitelské nabyl v Praze r. 1902. Za svého pobytu v Brně navštěvoval kurs včelařský a ve Ždánicích kurs vinařský. V základě výnosu okr. škol. rady ze dne 12. IX. 1908 č. 1861 byl učitel Fabiánek přikázán službou do Drozdova. Na jeho místo dekretem okr. škol. rady v Zábřeze z 9. září 1908 č. 2263 ustanoven byl XV. František Heger, narodil se v Teodorově 9. III. 1887. Do zdejší školy chodil 6 let, pak navštěvoval 8 let gymnasium v Zábřeze. Po maturitní zkoušce s vyznamenáním r. 1907 pobyl rok na učitel. ústavě v Příboře, kde vykonal zkoušku dospělosti týmž výsledkem. Počátkem škol. roku 1912/13 přidělen byl službou na nově zřízenou dívčí měšťanskou školu v Krumpachu.

XVI. v základě výnosu okr. škol. rady z 15. IX. 1913 č. 1241 přidělen byl zatímni učitel Hynek Rašín na školu zdejší. Narodil se 25. VII. 1889 v Čáslavi. Chodil do obecné školy v Čáslavi a Žlebech n/D. a po absolvování školy občanské v Chrudimi a Ronově n./D. nastoupil čtyřleté studium v Hradci Králové, kde r. 1908 složil zkoušku dospělosti a tamtéž r. 1911 zkoušku učitelské způsobilosti. První místo nastoupil r. 1909 v Dol. Studýnkách, od r. 1911 v Polici a od 16. IX. v Rájci. Navštěvoval kurs lepenkářský v Čáslavi a kreslířský v Zábřeze. Po převratu v r. 1918 přestoupil k církvi československé.

Dle Volného byl Teodorov v r. 1840 přiškolen do Zvole, ač již v Rájci škola stávala, nepadno si věc tuto vysvětliti. Za správce školy Valentina Fridricha bylo r. 1888 malé nádvoří školy rozšířeno o plochu 3,5 a, která zakoupena byla od souseda Ant. Žáka za 150 zl, na oploší tomto zřízena letní tělocvična a školní zahrada pro pokusy, současně odebrána byla správci školy zahrádka nedaleko Antonína Hornyšra, které dosud ku pěstování zeleniny užíval, nyní ji má pronajatou Místní Odbor Sokola za cvičiště.

Z přidělu arcibiskupského panství olomouckého získán v r. 1923 pro školu pozemek parc. č. 874/2 ve výměru 3 a 30m² v ceně 673,20 Kč. Od Fr. Hikla přikoupeno pole parc. č. 873/2 ve výměře 1 a 13 m² za 192,10 Kč. Celkem 4 a 43 m² v ceně 865,30 Kč.

Z přidělu tohoto má se rozšířiti školní zahrada, tělocvična a zavésti cesta, by se exkrementy ze žumpy jak dosud, nemusely vyvážeti školní síní, což ze stanoviska hygienického jest nutná potřeba. V prosinci 1924 opatření toto se však ještě nestalo, neboť dosud nebylo dohodnuto, kdo má potřebné ploty stavět.

Za světové války (1914 – 1918) povolán učitel Hynek Rašín k vojsku a říd. učitel V. Fridrich musel po 14 měsících vyučovati polodenně obě třídy sám. Později byla mu dána na výpomoc XVII. Eliška

Sulková, pěstounka z Ráječka. V této době povoleno, aby nejstarší žáci pomáhali při domácím i pol. hospodářství, proto byla návštěva školy chabá.

Všechny české zpěvníky i některé školní zkonfiskovány. České čítanky a školní knihy byly odstraněny a vydány nové, zkomolená nedochůdčata z nichž český duch byl úplně odstraněn.

Ve šk. r. 1923/1924 dostal řídící uč. V. Fridrich od zemské školní rady v základě vysvědčení úředního lékaře vrch. zdravotního rady dra Fischera v Zábřeze dovolenou od 1. dubna do konce června, která mu po prázdninách prodloužena byla do konce listopadu 1924. Po čas dovolené svěřena správa školy prozatímně uč. H. Rašínovi a od dubna zavedeno vyučování polodenní. Ve šk. r. 1924/25 ustanovena na místo V. Fridricha učitelka Emilie Jáňová, roz. 24. XI. 1903 v Litomyšli, kde vystudovala učitel. ústav. První její působiště byla Cotkytl, druhé Krumpach.

Počátkem šk. r. 1923/24 zavedeny na škole mimo dosud běžné předměty občanská nauka a ruční práce výchovné s naukou o domácím hospodářství.

Školní plat z 1 žáka obnášel ročně 1 zl 92 kr, vybírání jeho v letech dřívějších bylo ohlašováno společně s vybíráním daně vždy bubnem. Z usnesení obecního zastupitelstva bylo vybírání toho platu zrušeno od 1. ledna 1906.

Zavedení vyučování ženským ručním pracím bylo spojeno s obtížemi, neboť obec se domnívala, že bude nucena poskytovat učitelce byt a otop. I tato překážka byla odstraněna a výnosem zemské školní rady moravské ze dne 11. listopadu 1907 č. 26.356 povoleno. Napřed docházela sem učitelka žen. ruč. prací Aloisie Novotná ze Zvole, po ní Anděla Klemšová z téže obce, která byla zem. šk. radou definitivně jmenována. Počátkem šk. r. 1924/25 bylo Anděle Klemšové přiděleno vyučování v Lukavici a Bohuslavicích a na její místo ustanovena Voráčová Božena, rozené 24. 9. 1898 v Zábřeze. Navštěvovala uč. ústav u Voršulinek v Olomouci. Přidělena z Lukavice.

Katolické náboženství vyučovali vesměs duchovní docházející ze Zvole dle následujícího přehledu:

Rok nastoupení		Rok nastoupení	
1784	Jakob Piskoř	1887	Alois Michalík
1807	Jan Schirmer	1890	Josef Indrák
1820	František Thill	1895	František Špaček
1833	Antonín Wagner	1899	Julian Smolka
1842	František Skřivánek	1901	Kamil Filipec
1846	Josef Sentezký	1903	Josef Něniček
1858	František Žák	1911	Jan Jordán
1874	Jan Krystýnek	1917	Josef Hachla
1879	Emanuel Híkl		

Výnosem zem. šk. rady ze dne 26. ledna 1922 č. 329 povoleno vyučovati zde náboženství československému. Během škol. r. 1921/22 vystřídali se ve vyučování Josef Krkoška, duchovní správce z Dubicka, Josef Hrbáček z Drahotuš a Rajmund Snášel, spr. školy z Jestřebí. Ve šk. r. 1923/24 a 1924/25 svěřeno vyučování nábož. čsl. místnímu učiteli Hynku Rašínovi.

Inspektoři školní:

1883	Novotný, řed. obč. šk. v Mohelnici	1905	Ant. Kopřiva, řed. obč. šk. v Lošticích
1884	Josef Lošťák, řed. ústavu v Olomouci	1909	Frant. Smyčka, prof. gym. v Zábřeze
1885	Frant. Vicenec, říd. uč. v Bludově	1914	Jos. Loutocký, řed. obč. šk. v Troubelicích
1894	Ant. Widermann, řed. obč. šk. ve Vel. Bystřici	1921	Frant. Merta, řed. chl. obč. šk. v Zábřeze

Školní nadace. Na návrh spr. šk. V. Fridricha zřízena dne 16. června 1908 nadace pro chudé žáky bez rozdílu národnosti a náboženství.

<i>K založení nadace této použito daru od občanské záložny ve Zvoli</i>	45 K
<i>Od starosty Jana Planičky z pokúty</i>	20 K
<i>Obec Rájec a Teodorov každá 17,50 K</i>	35 K
<i>Odbor Nár. Jednoty</i>	<u>5 K</u>
<i>K základní jistině</i>	105 K
<i>Přidáno ze škol. výletu 5. VIII. 1908</i>	25 K
<i>Od Terezie Meixnerové, bývalé žačky zdejší školy v St. Paulu – Minnesota - Amerika 23. září 1908</i>	9 K 80 h
<i>Úrok do 31. XII. 1908</i>	2 K 10 h
<i>Od omladiny zdejší z merendy 22. II. 1909</i>	10 K
<i>3. VII. 1909 od obč. záložny ve Zvoli</i>	48 K 10 h
<i>Ze škol. výletu ze 14. VII. 1912</i>	10 K
<i>Odkaz Josefa Čulíka p. č. 14 z r. 1916</i>	<u>60 K</u>
<i>Celkem</i>	270 Kč

Z rozkazu vlády byla nadace tato převedena ve válečné době (1914/18) ve III. a IV. válečnou půjčku. Poněvadž oba tyto dluhopisy měli přijíti z oběhu, konvertoval je berní úřad v Zábřeze na přání místní šk. rady v r. 1921 na IV. státní půjčku republiky čsl. v tom smyslu, že každá obec uhradí 50% všech doplatků se záměnou vzniklých. Nepatrný zbytek zůstal uložen na vkladní knížku spořitelny města Loštic str. 916 čís. knihy VIII. Původní znění zakládací listiny jest zapsáno v kronice školní. Nadaci spravuje místní šk. rada.

Nemoci. R. 1889 řádil mezi mládeží školní záškrť, zemřel žák Fr. Mader. V lednu a únoru r. 1890 vyskytnul se záškrť a epidemická nemoc chřipka (influce), na kterou mnoho lidí i správce školy onemocnil, následkem čehož vyučování na tři týdny zastaveno. Další nemoci: 1898 spalničky, 1900 neštovice, a epid. zánět příušnice, 1903/4 černý kašel od podzimu do konce ledna a spalničky, vyučování od ostatků do počátku března zastaveno, zemřel Jos. Macháček, 1908 spála po celý rok, dívky školní zúčastnily se pohřbu starosty obce Jana Planičky dne 5. července. V r. 1910 zemřela žačka Filom. Diblíková, 1912/13 epidemie spalniček a parotis, 1913/14 neštovice, epidemie spalniček, zádušný kašel a záškrť, 1915/16 zánět příušnice a spalničky, ze zamořených domů nesměly děti 14 dní do školy, 1916/17 spála, 1917/18 černý kašel – zemřeli žáci Jan Polcer a Jos. Diblík, 1918/20 španělská chřipka. V letech 1884 a pozdějších žádali lékaři (Dr. Bacher v Zábřeze, obv. lékař Ant. Berka ve Zvoli a jiní) za jednu prohlídku pacienta v ordin. síni honorář 30 kr = 60 h, v místě 2 – 3 zl mimo provoz. Po válce platí se za prohlídku u lékaře 15 – 20 Kč, při návštěvě automobilem do domu 60 – 100 Kč.

Návštěva školy byla za doby mého působení celkem dobrá, avšak při epid. nemocech jakož i v době světové války, kdy starším žákům absence se nesměly zapisovati, poněvadž pomáhali při dom. a pol. hospodářství, poklesla. V letech 1888/1895 před zřízením gymnasia v Zábřeze navštěvovali 73 žáci německé školy v Jestřebičku, Koloredově, Mohelnice a Zábřeze. Od r. 1896/1924 návštěva škol německých znenáhla klesala, neboť vykazuje pouze 34 žáky, v posledních letech nechodí nikdo více matku Germanii obtěžovat. V témže období navštěvovalo čes. gymnasium v Zábřeze 61 žáků, čes. občanské školy tamtéž 63 žáci.

Vycházky, školní slavnosti, výstava, divadla, výlety a přednášky. Dne 15. července 1887 konána první vycházka na hrad Brníčko, 24. prosince slavnost vánočního stromku. R. 1889 15. VII. na hradisko Hoštýnské a do údolí Sázavy, 24. XII. slavnost vánoč. stromku, 16. července 1891 na Bradlo, 24. XII. 1892 vánoční hry v biblických krojích, 15. července 1896 uspořádána výstavka kreslenců, písemných prací a žen. ručních prací, která se zamlouvala, neboť ji navštívilo 145 osob mezi nimiž byli okolní učitelé a farní kněží, z vděčnosti uspořádán téhož dne na rychlo výlet do sadu

hostinského Hányše na účet místní škol. rady. Dne 21. srpna 1898 při svěcení školy pořádán koncert u Jányšů, při němž rozdávány vstupenky: „Upomínka na svěcení školy v Rájci“ (jedna ve škol. kronice). Žáci přednášeli vhodné básně, výstupy, hry a zpěvy při četné návštěvě hostů zblízka i dál, též kněží i okolní učitelé byli přítomni. 16. VII. 1899 konána vycházka na Bradlo, do Rohle a Kamenné. Ku vzdálenějším výletům poskytovali místní obětaví občané (Loučný, Urban, Chrastil, Kadlec, Žák) povozy.

Přechod do XX. století oslaven byl tím, že ve Zvoli sloužena byla o půlnoci slavná mše sv. z 31. XII. 1899 na 1. I. 1900, které se dospělejší žáci a mnoho lidí z obce zúčastnilo.

6. IX. 1900 vycházka k vodojemu na dráze v Ráječku, 22. VI. na horu Hlínu do Zvole a Koloredova, 23. VI. do Hájku a na Zezulku. 4. X. zúčastnilo se žactvo bohoslužeb za příčinou 70 letých narozenin J. V. císaře Frant. Josefa I., 9. VII. 1901 vycházka na hrad Brničko, do Zábřeha a Jestřebí, kde prohlédnuta výroba sodovky a sifonu v sodovkárně Hopově. 28. VII. zúčastnilo se místní i okolní žactvo vítání olomouckého arcibiskupa dra Teodora Kohna v Zábřeze. 24. V. 1905 navštíven Vávrův cirkus umělecké družiny ve Zvoli, 3. VII. vycházka Ráječkem do Skaličky, kde velkostatkář Rudolf Smékal žáky pohostil. 3. VII. 1907 prohlédnuta výstava žen. ruč. prací spolku paní „Zora“ v gymnasiu zábřežském, 16. VII. výlet na Bradlo, 5. VII. 1908 pod protektorátem místních hospodyněk výlet na zahradě u Jányšů, 2. XII. 1908 oslaveno vladařské jubileum 60 let vlády císaře Františka Josefa I., 13. II. 1912 navštíven Berouskův zvěřinec ve Zvoli, v červnu výlet v zahradě Hányšově, 19. IV. 1913 oslaveno dvoustoletí pragmatické sankce, navštívena výstava: „Elektřina ve službách zemědělců a v domácnosti“ v Postřelmově, cirkusový zvěřinec v Zábřeze, 23. V. 1914 výlet na Zezulku, do Hájku a k ústí Sázavy do Moravy. 11. VII. výlet do Úsova, Stavenice, Třeštiny, Háje – prohlídka elektr. strojů, mlýna, pily a bednářny. Prohlédnut miniaturní zvěřinec R. Němečka v místě. V době válečné 1914/15 oslava dobytí Přemyšlu a Lvova. 1916 výlet do Pobuče, na Kalvarii k Bušínovu, kde prohlédnuto pastevní hospodářství, na Roudníky, do Lukavice ku prohlídce lepenkárny, válcovny a elektr. Centrály, na „Ovčáře“ měřili žáci pozemky. Dne 25. ledna 1916 pořádána slavnost za příčinou pokoření Černé Hory a 2. května ve výroční den, kdy u Gorlice zlomena přesila nepřátel. 24. XI. konána smuteční slavnost za příčinou úmrtí císaře Frant. Josefa I. (21. XI. 1916). Dne 7. a 8. dubna 1918 hráno s mládeží školní divadlo: „Zlatý kolovrat“.

Po převratu státním dne 28. října 1918 oslavován každoročně svátek Svobody a 7. III. narozeniny pana presidenta Tomáše Garrigue Masaryka, jehož 70 leté narozeniny slaveny r. 1920. Téhož roku zasazena škol. dětmi „Lípa Svobody“ u zbrojnice hasičské a naproti za potokem lípa na oslavu samostatnosti republiky československé, při tomto aktu spr. školy V. Fridrich význam zasazení těchto dvou stromů žákům na srdci vložil a v delší promluvě vysvětlil. Toho roku oslaveno 250. výročí J. A. Komenského, památka tohoto arcibiskupa učitele národů a Mistra Jana Husa slaveny rovněž každého roku. Též smutečně vzpomenu Arnošta Denise, památky dra Milana Štefaníka a 21. VI. 300. letého výročí poprav staroměstské.

Při vzpomínce Čsl. červeného kříže vykonána sbírka. Ve šk. roce 1921/1922 vzpomenu přednáškami sedmdesátin Aloise Jiráka, stých narozenin Karla Havlíčka Borovského a úmrtí Hviezdoslavova.

25. V. konal M. O. S. výlet na Bouzov, jehož se za vedení uč. H. Rašína několik žáků zúčastnilo. 26. VI. podnikla škola vycházku do Postřelmovy ku prohlédnutí železářských závodů Vítkových se slévárnou, mumii hrabat z Bukůvky a urny na hřbitově. O vánocích měl V. Fridrich ve škole přednášku: „O ústavě a diplomacii republiky čsl.“, návštěva hojná. Ve šk. roce 1922/23 vzpomenu přednáškami úmrtí Adolfa Heyduka, úmrtí finanč. ministra dra Aloise Rašína. Pro žactvo, dorost a členstvo Sokola pořádal uč. H. Rašín besídky po hostincích. 19. XII. konal říd. uč. V. Fridrich přednášku:

„Život zemědělce ve středověku“. 21. I. navštívena umělecká výstava obrazů v čes. gymnasiu zábřežském. 25. II. pořádáno odpoledne a večer se žáky divadlo: „Tajemný dub“ a navštívena dvě loutková divadla o něco později, též se zúčastnili žáci světelných obrazů z oboru historického a zeměpisného, které u Čulíků uspořádal P. Josef Něníček, farář z Pobuče. Ve šk. roce 1923/24 o vánocích měl V. Fridrich schůzi s rodiči: „O výchově mládeže před šestým rokem“ a přednášku: „Ze života velkých geniů“. V posledních letech pořádal M. O. S. pro děti mikulášskou nadílku a odbor „Orla“ vánoční nadílku, uč. H. Rašín konal poučné přednášky se skioptikonem. Oslaveny sté narozeniny B. Smetany, navštívena ovoc. výstava v čes. gymnasiu v Zábřeze. 28. X. pořádala místní Osvětová komise přednášku o válečných povinných splátkách Německa s 25 světel. obrazy, které promítal uč. H. Rašín, jinou přednášku ve škole měl dr. Kraus ze Zábřeha o tuberkulose.

Koncem roku 1924 měla knihovna žákovská 197 svazků, učitelská 193 svazků. Před převratem byli učitelé povinni voditi žáky třikrát ročně ku sv. zpovědi a k sv. přijímání. V periodě této byl obvodním lékařem Ant. Berka ve Zvoli, jenž při nakažlivých nemocech vždy učebny vysíroval a celou školu vykarboval, nástupci jeho dr. Pössel ze Zábřeha a dr. Kop z Dubicka nebyli již tak úzkostliví. Roku 1924 obdržela škola od pořadatelek kateřinské zábavy 85 Kč a ze záležitosti při svatbě p. Portyše ze Zvole 37 Kč, ostatní dary jsou označeny postupně dle šk. roků v kronice školní.

Učebné pomůcky koncem roku 1924:

Pojmenování	Počet kusů
Náboženství, vyučovací jazyk, krasopis	10
Kreslení	11
Počty a měřické tvaroznalství	36
Přírodověda	136
Země a dějepis	47
Zákoníky a úřední spisy	68
Nářadí školní	30
Zahrada školní	4

Školní plat zrušilo obec. zastupitelstvo v roce 1906. Výnosem zemské rady ze dne 23. III. 1925 č. 68578/24 byl dán na trvalý odpočinek V. Fridrich, říd. učitel ode dne 30. IV. 1925. Toho roku 7. V. byla školní budova opatřena bleskosvodem.

Chalupy obecní. Za starosty Loučného Jana zakoupena byla v r. 1894 chalupa č. 42 v Rájci za 300 zl = 600 Kč po zemřelém Janu Pospíšilovi, bývalém svobodném majiteli za tím účelem, aby se v ní chudina mohla ubytovati. Obec zaplatila 200 zl a zbývající částku 100 zl složili dobrovolně a beznáročně sousedé Chrastil Josef, Kukula Jan, Loučný Jan a Smékal František. Dle protokolu obecního zastupitelstva ze dne 24. VI. 1894 nemá se domek tento žádné privátní osobě prodati, neboť občané mají v úmyslu na tomtéž místě v budoucnosti postaviti kapli, před mnoha lety měla již obec k účelu tomu materiál ku stavbě připravený, avšak pro neshodu okolností od stavby upuštěno a odloženo ad calendas graecas. Na zřízení této kaple „in spe“ darovala Barbora Vepřková r. 1895 100 zl = 200 Kč do obce, její syn výše označený J. Pospíšil se oběsil. Chalupa č. 46 v Teodorově byla zakoupena dne 24. XI. 1913 od Ant. Seidla, jenž se téhož roku přestěhoval s H. Netkem do Rakous, za cenu 3 000 Kč, má sloužiti za chudobinec eventuelně za nemocnici. Nyní jest tam ubytována chudina. (1925)

Zbrojnice hasičská. Roku 1879 vyhořelo na dolním konci několik chaloupek, což zavadalo příčinu ku stavbě zbrojnice, kterou podnikla obec rájecká nákladem 600 zl = 1 200 Kč, stavěl ji v roce 1880 zednický mistr Gottweis z Bohuslavic. Budova jest vlastnictvím obce, avšak dobrovolný hasičský spolek v témže roce ustavený má právo v jedné části její uschovávat stříkačku s různými potřebami, malá jizba slouží za nemocnici, která jest opatřena železným lůžkem. Ve skříni uloženy jsou zákoníky a v nesouladu stará i nová obecní akta.

Hasičské skladiště. V Teodorově bylo vystavěno r. 1902 za nepatrný obnos 900 K, neboť členové sboru, který téhož roku byl ustaven, sami při práci za stavby pomáhali a Jan Štrampach a Josef Diblík zednickou práci vykonávali. Anton Urban přispěl dobrovolně kamením a hlínou. Skladiště slouží k uschování stříkačky a stojí ve dvoře Otty Šafáře, pekaře. Místo stavební zakoupeno bylo od pekaře Urbáška dříve než Šafář stal se majitelem domu p. č. 27.

Myslivna zdejší náleží arcibiskupství olomouckému. Prostírá se na stavební ploše 6 a a dle místní tradice řadí se k nejstarším budovám v obci. Jest stavěna z kamene a při zrušení bývalého dvora rozšířena byla o stavení šafářovo, které stávalo mezi domem Skálovým a starou myslivnou. Přední kamenná zeď na stavení Skálovém svědčí dosud, že v těchto místech stávala druhdy brána do zrušeného „Dvora“. Budova sama jest vlhká a za lesního Bedřicha Heimerle i po něm rostla zde hojně hubáň. Nejstarší revírníci měli pod svou správou „Velký rybník“ a „Malý rybník“, které zde druhdy stávaly. Ve velkém rybníce chovali se hlavně kapři, v malém násada. Kdo potřeboval na pátek neb jiný postní den ryby, musel se v myslivně ohlásiti. Za 30leté války potulné vojenské hordy v rybnících těchto zle hospodařily. Moc se změnilo od té doby co vysušily se staré rákosové rybníky, ale rákos se posud k životu hlásí. Při požáru Teodorova i myslivna vyhořela. Za lesníka Heimerle ozdobena byla na štítu k návsí srnčími parohy. Za nadhajného Josefa Ambrože odstraněna podzemní kanalizací hubáň a celá budova moderně upravena, velká cihlami dlážděná předsíň zmizela a zařízen prostorný byt i kancelář. Před r. 1884 byli zde tito revírníci: Minařík, Chargula, Sommer, Grabner. Za posledních 40 let vystřídali se tito správci: Bedřich Heimerle, Králíček Jan, Josef Ambrož, Karel Vepřek z Postřelmova, Jos. Hladík a od r. 1922 Frant. Miroš. Neinformoval jsem se o těchto a jiných věcech pro kronikáře nezbytných u centrálního ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži a u zemského archívu v Brně, neboť obec nechtěla přinést obět s hádáním spojenou. Proto píši jen to, co jsem z místního kaleidoskopu časového vyčerpati mohl. Mimo katastr zvolský spravují lesníci zdejší z katastru rájeckého 2 ha 31 a pole, 6 a zahrady, 56 ha 73 a lesa, v r. 1923 bylo přiděleno panské pole v rozměru as 50 a v záhumení místním sousedním občanům: (Jan Hányš, škola, Karel Žák, Anton Žák, Jan Kadlec, Jan Svačina, Jos. Heger, Hynek Jányš a Anton Schneider).

Nepamatuji, že by u nás býval nějaký děsný rafinovaný zločin, ale vzpomínám si, co mi vypravoval zemřelý občan Jan Hányš. Byl jednou v lese u lípek a slyšel srdcevroucí nářek, šel po hlase a spatřil jak 5 chlapů kopalo a holemi tlouklo statného revírníka Králíčka, který si tam vyšel bez pušky. Když surovci ze Skaličky Hányše spatřili, dali se na útěk. Hányš doprovodil zmoženého a krvácejícího myslivce domů, kde ulehнул a hynul až následkem krutých ran zemřel. Blízké lesní horizonty s mlčelivým majestátem vše utlumily a Hányš těž z obavy soudního svědectví a ze strachu před pomstou pachatelů nikomu nic nesdělil až teprve po smrti tohoto veselého a inteligentního revírníka. Líto jest mi tohoto dobrého muže, v jehož společnosti jsem mnoho veselých chvil prožil.

Strážní domek želez. dráhy. Domek má č. 491, p. č. 56 a byl postaven r. 1845, má dvě malé jizby s kuchyňkou a z nové doby budku pro telefon. Téhož roku dne 1. září zahájena první jízda na jednokolejné trati s ověčenou lokomotivou za četně shromážděného lidu z obce. V té době a mnoho let po mém příchodu signalizován byl příjezd vlaků tím způsobem, že na vysokém sloupu u domku vytahoval strážník velké červeno-bílé proutěné koše, což později zaniklo a nahrazeno zavedením elektromagnetických signálů zvonkových. Na nádražích signalizoval se příjezd i odjezd vlaků obyčejným zvoncem v nádraží upevněném.

Dráha tato jest linkou spojující Prahu s vých. Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Protože je frekvence vlaků větší jako dříve, zbořeno v r. 1924 malé nádraží v Lukavici a postaveno krásné nové, též zřízena druhá kolej. Rovněž překážející staré velké skladiště v nádraží zábřežském, které koupil Jan Štrampach s několika místními občany, bylo rozbořeno a rozprodáno. V náhradu za to postaveno za

hostincem „Na nové“ nové skladiště. Dne 1. XII. 1924 byla odevzdána dopravě nová kolej na dílčí trati Červenka-Zábřeh. Nová dvojkolejná trať je sice jen 24 km dlouhá, avšak značně ulehčí provoz železniční.

Státní dráha má ve zdejších katastru dle poz. archu č. 57a194 tyto pozemky: 12 a pole, 4 ha 84 a daně prosté plochy a 1 a stavební plochy. Dřívější strážníci mimo obvyklou službu byli povinni svou trať sami s rodinou bedlivě čistiti, v novější době vypomáhají dělníci. Od r. 1845 konali službu při tomto stráž. domku tito zřízeníci: Josef Titzel, Jan Antl, Josef Wachtl, Matouš Holešinský, Josef Grund, J. Bednář, Karel Neoral a Jan Sopper. Strážník Wachtl vykopal si v břehu u domku o své újmě chlév pro dobytek opatřiv tžž střechou, zprvu mu to tratmistr zakazoval, ale když strážník nedbaje zákazu byl s výkonem hotov, ponechán mu bez dalšího reptání. Inspektoři při prohlídce trati a výplatě měsíční jezdívali dříve na vozíku (dle lidov. rčení panwáglu = Bahnwagel) nyní konají tuto službu na motorových automobilech, které rychlým tempem po kolejích letí.

Rolnická mlékárna založena r. 1902 na podnět Fr. Deutsche, Fr. Hybnera, Jana Kukuly, Jana Planičky a Jana Štrampacha č. 8. Stavební plocha zakoupena od souseda Jindřicha Novotného, kováře. Stavbu provedl Frant. Brázda, stavitel v Zábřeze nákladem 8 865 K 25 h, vnitřní zařízení stálo 5 024 K. Mimo lednici a chladírnu másla jest v mlékárně kancelář a 4 místnosti. Při ustavující valné hromadě bylo zapsáno 59 členů, koncem r. 1924 jest 110 členů. Prvním ředitelem zvolen Frant. Hybner, jenž zastává svou funkci dosud, navštěvoval 14denní mlékařský kurz při zemské mlékařské škole v Kroměříži. Pokladníkem zvolen Jan Kukula a Jan Štrampach č. 8 je od počátku až dosud účetním. Zprvu pracováno pohonem ručním později parní turbinkou a před světovou válkou zaveden pohon elektrický. V r. 1902 se pracovalo jen v posledním čtvrtletí. Od 1. ledna do 31. prosince 1903 zpracováno 336 715,5 l mléka, vyrobeno 13 683,7 kg másla a 38 646 kg tvarohu, při hledání čistého zisku byl pisatel v první době nápomocen. V r. 1924 dodáno 273 317 l mléka a vyrobeno 10 323 kg másla a 25 688 kg tvarohu. Maslaři byli: Tomášek, Netek, Nimmerfroh, Fišer. Před světovou válkou zasíláno mnoho másla do Prahy, Vídně a Warnsdorfu v sev. Čechách, nyní zasílá se po výtce do Prahy a sev. Čech. Za války prodáváno na osobu a den $\frac{1}{4}$ l mléka. Dobrého a odstřed. mléka prodáno v r. 1924 – 29 439 l.

Obecní váha mostní zřízena r. 1917 těsně u hasičské zbrojnice za obnos 2 446 K 96 h, váží se dobytek, uhlí.

Sušárna a palírna. Družstvo pro zužitkování ovoce zbudovalo r. 1922 blíž obecního rybníku sušárnu a palírnu za 26 000 Kč. Iniciativu k tomuto podniku dali: František Híkl, Jan Fričar a Ferdinand Neubauer. Sušeny hrušky a švestky, pálena slívovice. Budova stavěna právě v roce, kdy stavební materiál byl velmi drahý, neboť 1 000 cihel stálo 450 Kč i více. Družstvo zaplatilo již 6 000 Kč, ostatních 20 000 Kč dosud dluží. Poněvadž podnik neprosperoval, převzala ho obec z usnesení obec. zastupitelstva dle protokolu z 8. XII. 1924 do své správy. Věc tato nedospěla ještě svého stadia, neboť někteří občané podali před vánocemi ohrazení k zemskému výboru, který má o záležitosti této rozhodnouti.

Statistika. Od nejstarších dob až do počátku r. 1880 měla obec Rájec tento katastrální majetek: 60 ha 5 a 9 $\frac{2}{5}$ m²

Teodorov 2 ha 93 a 55 m²

Celkem: 62 ha 98 a 64 $\frac{2}{5}$ m²

Katastrální obec Rájec s colonií Teodorov měla r. 1900 dohromady 487 ha 60 a 68 m², parcel. čísel 1 812, pozemkových archů 160. Z veškerého povrchu půdy připadá na role 64%, louky a pastviny 8,7%, zahrady 2,3%, lesy 21%, stavební plochy, náves, cesty, silnice, řeky, potok 4% = 100%.

Roku 1900 byla přiznána cena pozemků v Rájci 11 500 K, v Teodorově 1 969,92 K. Dohromady dle obecních odhadců 13 469,92 K.

Osetí a osázení. Rozvrh orné půdy v rozměru 312 ha 91 a 32m² dle druhů plodin v r. 1900. (pšenice ozimní, žito, ječmen, oves, zemáky, cukrovka, řípa na krmení, vodnice, proso, bob, jetel na seno, jetel na píci, vikev na seno)

Daně. Roku 1900 předepsány byly pro veškeré poplatníky tyto přímé daně: pozemková, domovní, činžovní, výdělková, z výdělku kontingenovaná, z výdělku nekontingenovaná.

Dluhy vzniklé stavbou školy r. 1898. Obec Rájec měla r. 1900 hypoteční nezajištěný dluh 1 260 K, hypotečně zajištěný dluh 5 678,62 K. Obec Teodorov hypotečně nezajištěný dluh 3 500 K. Obě obce dlužily 10 438,62 K.

Sčítání lidu. Rájec měl r. 1900 309 obyvatel, z nichž 140 mužů a 169 žen vesměs vyznání římsko-katol., dle národnosti 293 Čechů, 16 Němců. Teodorov: 287 obyvatel, z nichž 127 mužů, 160 žen, z nichž 281 Čechů, 6 Němců.

V roce 1900 bylo v Rájci 70 rodin v 59 domech, z nichž p. č. 44 demolováno následkem požáru; 9 bytů bylo neobydleno. V Teodorově bylo 79 stran v 55 domech, z nichž p. č. 13 a 18 bylo demolováno, 1 byt neobydlen.

V roce 1910 bylo v Rájci: 59 domů, 78 rodin; neobydleno 10 bytů; 154 mužů, 170 žen = 324 obyv. nár. české, náboženství řím.-katol. Z nich umí čísti a psáti 254, umí jen čísti 18, analfabetů 8, dětí pod šestý rok 44. V Teodorově bylo 57 domů, 80 rodin, 151 mužů, 166 žen = 317 obyv., z nichž 315 Čechů, 2 Němky, vyznání řím.-katol; 11 bytů neobydleno. Čísti a psáti umí 248, jen čísti 12, analfabetů 2, dětí pod šestý rok 55. V Rájci vyhledává výživu 8 mužů a 8 žen, v Teodorově 18 mužů, 11 žen v továrně.

Výsledky o sčítání lidu v únoru 1921:

	Rájec (60 domů)	Teodorov (59 domů)
Pohlaví mužské	157	130
Pohlaví ženské	187	177
Celkem	344	307
Náboženství:		
římsko-katolické	335	289
církev československá	6	18
církev českoobratrská	1	-
bez vyznání	2	-
Celkem	344	307

	Rájec	Teodorov
Zná čísti a psáti	294	284
Zná jen čísti	3	2
Analfabetů	3	5
Děti mladší 6 let	44	16
Celkem	344	307

V obou obcích jsou obyvatelé národnosti české.

Domácí zvířata užitková v r. 1900:

V Rájci: 14 koňů, 187 hov. dob., 70 vepřů, úlů 28, 643 slepic, 74 husy, 11 kachen, 6 holubů. V Teodorově: 7 koňů, 159 hov. dob., 95 vepřů, 7 úlů, 506 slepic, 28 hus, 3 kachny a 6 holubů. Všechny užitkových zvířat bylo 1 844 (v obou obcích). 1910 bylo v Rájci: 18 koňů, 189 hov. dob., 71 vepřů, 54 kozy, 23 úle, 795 slepic, 81 husa, 6 kachen, 13 holubů. V Teodorově: 2 koně, 180 hov. dob., 94 vepří,

14 koz, 3 úle, 726 slepic, 58 hus, 3 kachny, 37 holubů = 2 367 zvířat. Z poválečné doby z r. 1920 se přehledy tyto ztratily.

Ovocné stromy a keře:

R. 1900 bylo peckovitých stromů 2 778, jadernatých stromů 2 755 = 5 533 v obou obcích.

Statistika ovocných stromů a keřů z r. 1920 v obci:

Druhy stromů a keřů	Rájec		Teodorov	
	vůbec	rodící	vůbec	rodící
Jabloně	443	235	371	189
Hrušně	271	150	225	132
Broskve	11	10	-	-
Třešně	294	173	97	72
Višně	24	12	14	11
Švestky	2 065	1 563	1 412	985
Slívy	16	16	35	29
Ořechy vlašské	47	45	35	33
Ořechy lískové	80	26	1	1
Angrešt	19	19	6	3
Rybíz	45	43	3	3
Maliny	50	50	-	-

Poměry hospodářské.

Po mém příchodu se tu a tam ještě úhorovalo, ale postupem času, když v zimě místo tělocviku zavedla se ve škole nauka o polním hospodářství a když někteří občané (Kukula, Loučný) stali se členy hospodářského spolku v Postřelmově, zavádělo se hospodářství střídavé, které se čím dále tím více zvelebovalo, též se znenáhla začalo užívat hnojiv umělých. Mnohému bude snad nepovědomo odkud tato změna má svůj původ, proto se o ní krátce zmíním. V XI. – XIII. stol. byly křížácké války t. j. křížácké výpravy válečné, jež podnikali křesťané, buď aby dobyli Palestiny, buď aby pokořili některý národ pohanský. Mnozí sedláci, kteří se jako zbrojnoši zúčastnili válek křížových, donesli si cenné zkušenosti a hospodaření v zemích jihoevropských. Začali půdu hnojiti, pěstování plodin na témže pozemku se střídalo a nebylo třeba, aby značná část rolí po celý rok byla úhorem. Jinde již v roce 1827 hospodářství trojstranné ustupovalo racionálnímu hospodářství střídavému. K zdokonalení položilo základ čes. ruchadlo bratranců Veverků, jichž obraz vykreslil pro školu Karel Haisler.

Namnoze užívalo se řezaček ručních, četně srpů k žatvě obilí, cepů ku mlácení, které u zámožnějších hospodářů ustupovaly parní mlátičce a žentouru s pohonem zvířecím. V nové době užívá se k různým pracím hospodářských (řezba dříví, hotovení sekaniny, mlácení obilí) hojně pohonu elektrického.

Byli zde 2 kováři, 1 kolař, 2 stolaři, 1 bednář, 1 krejčí a 2 obuvníci. Někteří hospodáři zhotovovali si potřebné náčiní i obuv sami. Obecní hospodář Frant. Klemš zaznamenával si obecní robotu na režný papír kroužky a polokroužky. Kdo měl např. 3 dny roboty, označil, kdo 2 půldny.

Mimo obilí pěstovaly se luštěniny, mák, cukrovka, len, též brambory se hojně dařily a byly laciné, neboť věrtel se prodával za 30 – 50 kr (60 – 100 h). Zeleniny pěstovány v zahradách i na polích za humny jako dosud. Mimo obyčejné stromy ovocné, zvláště jabloně, k jichž zušlechtění správce školy z lednické školy zahradnické vzácné štěpy opatřit, pěstován u stavení ořech vlašský. V sousedním Ráječku pěstoval p. Klemš i jedlý kaštan. Cukrovka se dovážela do cukrovaru mohelnického. Ceny byly mírné: 1 q žita stál 8 zl., pšenice 9 – 10 zl, ječmene 6 – 7 zl, ovesa 4 – 5 zl, 1 kg mouky žitné 12 – 15 kr, pšeničné 18 – 20 kr, 1 l mléka 7 – 8 kr, 1 l piva 9 kr, 1 kg másla 30 – 60 kr, 1 kg cukru 30 – 32 kr, 1 kg

soli 8 kr, 1 kg masa hovězího 36 kr, vepřového 40 kr, telecího 30 – 32 kr, skopového 18 – 20 kr, uzeného 90 kr, 1 kg tvarohu 7 – 8 kr, 1 vejce 2 kr, za 10 kr koupilo se v době letní 7 – 8 vajec, rohlík neb houska po 2 kr (4 h), pecen chleba o váze 4,5 kg – 40 kr.

Nikdo nenačal chleba, aby ho nepožehnal křížem. Za bouře vytaženo domovní požehnání, rozsvítily svěcenou voskovici a vroucně se moulili. Tak vypravoval Jan Kolčava, stařec vysoké, suché ale jako z kovu vytepané postavy, vždy čilý, bodrý a veselý co slýchal od svých rodičů. V domácnostech vanul duch patriarchální a nejstarší syn byl naznačen, aby byl zástupcem svého otce. Staří hospodáři nechovali tolik dobytka jako nyní, dbali více chovu koní, protože vyváželi odtud (Smékal) vejce, máslo a tvaroh až do Budapeštu a jinam. Proto staraly se i staré úřady mírovské o zvelebení chovu dobytka, svědčí o tom, že do obce byla zasílána ponaučení pro venkovský lid o přiměřeném životospřávném nakládání s dobytkem. Starý hospodář Koruna býval u zábřežské pošty poštovským (postillon) a mimo jiné jezdil s dvěma páry koní do Znojma pro tabák, který se prodával na váhu, potom ho rozvážel do Úsova, Unčova, Šumperka, Goldštýna a Šternberka. Při parných dnech mu tabák vysychal a když ho odváděl, scházelo mu na váze. Proto na radu jakéhosi zkušeného vozky při krmení u hostince za parných dnů naplnil pod vůz velké kádě vodou, aby výparem jejím tabák zvlhnu. Prostředek tento se osvědčil a více mu na váze nikdy nechybělo. Koňmi vydělávali si hospodáři mnoho peněz, neboť vozili železnou rudu z „Roudníků“ u Lukavice do Sobotína, na časy tyto rádi vzpomínali a často o tom hovořili. Když však r. 1845 dokončena byla železná dráha z Prahy do Olomouce, dovážení rudy povozmo sláblo až ustalo, neboť se ruda vozila na malých vozech po odbočce dráhy do stanice lukavické a odtud do Sobotína, Štěpánova nebo Blanska dopravována byla. Ze zdejší obce pracovali v těchto dolech tito havíři: Hampl, Heger, Golda, Maixner, Pěnička, Rámet, Šertlar, kteří ku slavnostem církevním (Boží Tělo) ve Zvoli dostavovali se v pěkných uniformách havířských. Když se později přestalo v dolech pracovat, chtěla správa těchto dolů propustitivšecky dělníky s nepatrným odbytným, ujal jsem se jich a za intervence dra Žáčka v Olomouci docíleno na říšské radě vídeňské, že staří havíři dostali výslužné, mladí odbytné.

Některí hospodáři zabývají se v zimě pletením košů. Staří rádi pozorovali přírodu, o vánocích počítali dny mezi Božím narozením a Třemi Králi a zaznamenávali povětrnost těchto 12 tajemných dnů na lískovém prutu zvláštními v kůru řezanými runami. (Runy. Základem run je hůl, na které jsou různými značkami označena tajemství, staří národové vrývali též runy do jílce u mečů nebo do pasů. Mnich bulharský Chrabr, vrstevník apoštolů slov. sv. Cyrila a Metoda praví, že poh. Slované neměli knih, nýbrž črtami a řezami čítali a hádali.) ○ znamenalo: celý den jasno, ⊕ střídavo, ● pod mrakem, + deštivo neb sněživo, x = mlhavo, vvvvv = větrno. Rylo se do kůry ráno, v poledne a večer. Prut s těmito runami byl v domácnosti chován u veliké vážnosti jako nějaký talisman. Jisté stopy toho zachovaly se u dbalých rolníků dosud, neboť si ve vyznačené době zapisují počasí jmenovaných 12 dnů do kalendáře, ze záznamů těchto usuzují potom počasí ve 12 měsících běžícího roku.

Lid dal okolním pozemkům tyto názvy: „Zárybničí“, „Stráň“, „Hájek“, „Hejný důl“, „Velké údolí“, „Malé údolí“, „Hora sedlecká“, „Loučky“, „Příční důl“, „Cigánka“ má své jméno odtud, že zde tábořili cikáni a stříleli v lese zvěř. Kol r. 1870 postřelil jakýs cikán srnce, který měl ještě tolik síly, že přiběhl až k vozu hospodáře Jarmary, jenž právě vyjížděl z lesa. Jarmar naložil klidně srnce na vůz a bez nehody ho dovezl domů. Na Cigánce je pochována cikánova žena. Též se v obci často zdržovali kotlaři ve stanech za strážním domkem, v pazdernách a ve zděné nyní již zbořené boudě „na Panské“. Každý cikán je již svým prostým zjevem vtěleným pamfletem veškerého občanského řádu a disciplíny. Cikánky četly lidem z ruky veselé a smutné orakulum za peníze neb za slaninu a co mohly ukradly.

„Hivi“ má jméno odtud, že tam rostly jívny.

„Dlouhé dílečky“, „Hory chalupnické“, „Příčka“, „Dolečky“, „Hrabší“ (rostly tam hrabky), „Díly selské a zahradnické“, „Záhumení“, „Nácestí“, „Podcestí“, „Pod dědinou“, „Na rozměřeném“ (zaměněn za důl míst. sedlákům a zahradníkům), „U stavu“, „Trávník za Sázavou“, „Rudland“, „Dlouhé louky“, „Široké louky“, „Padělky“, „Závodí“, „Jespy“, „Kouty“. V Hájku u šajby mívali dřívější myslivci (snad Bednařík, Rataj) a myslivečtí mládenci zřízený terč na střelení pro zábavu. Lesník Heimerle zřídil v lese u potůčku rybníček do kterého nasadil ryby a raky, měl z toho velkou radost, ta však netrvala dlouho, neboť mládež, která se tam koupávala, vše mu vychytala. Rybníček potom zrušen. V Hájku oběsil se as v letech sedmdesátých myslivecký mládenec Funk. Občan Unzeitig z Jestřebí šel jednou na „Dušičky“ se ženou hrabat do lesa stlaní a žena vzala k tomu účelu troje hrábě. Když se jí muž tázal k jakému účelu nese troje hrábě, odpověděla: „Kdyby nám oběšený Funk přišel pomoci hrabat, budu míti pro něho hrábě připravené“. Vejdouce do lesa, spatřili starého mysliveckého mládence Funka bez hlavy jak ve slušné vzdálenosti šel proti nim, ale k nim se nepřiblížil. Leknutím zanechali hrabání a zařekli se, že již nikdy na „Dušičky“ nepůjdou do lesa na stlaní. (Vypravovala M. Sadilová)

„Starý rybník“, „Luhy“, „Nový rybník“, „Měřice“, „Křčí“ (na mělčině rybníka na straně k Ráječku rostly vrby, olše, olivy, topole), „Dvě měřice“, „Pastvisko“ (pásal se zde za panství mírovského dobytek ze zrušeného dvora), „Zágundlí“ (po starém pastýři Seidlovi, vulgo Gundl), „Díl“. Před lety osmdesátými pěstoval se zde hojně len a výnos z něho byl dobrým zdrojem příjmů. Za tím účelem zřízeny byly obecní pazdery, jedna u rybníka na místě, kde má Fr. Maňka svůj dům, druhá za strážním domkem na levém břehu potoka. V 11. hod. noční byly ženy probuzeny a o půlnoci začalo se obyčejně tříti. Z povolení zemského výboru v r. 1884 odprodala obec rájecká starou pazdernu Jos. Plhákovi, jenž si postavil zde slušný domek a r. 1892 prodal ho Fr. Maňkovi, stolaři. Druhá pazderna v Teodorově byla r. 1870 rozbořena a materiál prodán Františku Killarovi. Na témž místě postavil si v r. 1910 Jan Theimer bez povolení obce slušnou dřevěnou boudu k obývání, avšak na zakročení obec zastupitelstva u okres. hejtmanství v Zábřeze musela býti za intervence četnictva odstraněna.

Lid si sám len předl a tkadlec utkal plátno, které napínali na kolíky u potoka a poléváním je bílili. Výrobek tento byl sice hrubý a drsný, ale pevný a vytrvalý. Viděl jsem u pí Kukulové povlaky na peřiny, které jsou již 120 let staré, ale dosud pevné a zachovalé. V pozdějších letech, kdy ceny lnu poklesly následkem dovozu lnu zahraničního k nám při zvláštních výhodných tarifech dopravného, přestalo téměř úplně pěstování jeho a zdejší obchodník se lnom Josef Čulík, jehož otec byl do odboru tohoto dávno zasvěcen, musel se obchodu toho vzdáti.

Na přástvě předlo se po celou zimu mimo neděle. Kde bylo děvče a jizba větší, přišlo několik jiných děvčat a chlapců. Přicházeli též hospodáři, hospodyně s dětmi, výměnkáři a všichni vespolek se bavili. Kolovraty hrčely, veselé písně zněly a při pohádkách, pověstech a vypravování denních událostí smích se rozléhal.

V letech sedmdesátých a pozdějších dostávali zemědělní dělníci mzdy 20 kr a stravu, pacholek ročně 60 zl, děvče 40 zl, po převratu dostává dělník denně 5 – 8 Kč se stravou, čeledín 1 400 – 2 000 Kč ročně, služka 1 000 – 1 500 Kč, při hospodářství lesním měl pracovník dříve denně 30 kr a něco dříví, nyní 1 Kč za hodinu a dříví. V továrně zábřežské a prádelně sudkovské dostával začátečník denně 32 kr, dospělý dělník 70 kr a musel pracovat od 5 hod. ranní do 8 hod. večerní s půlhodinovou přestávkou na snídani a svačinu a hodinovou přestávkou polední. Po převratu dostává začátečník na hodinu 1 Kč 20 h, dospělý 3,60 Kč a pracuje 8 hodin.

Louky obecní se odedávna pronajímaly každoročně na rok a při prodeji se vybírala akcidence 5%, kterou si funkcionáři obecní rozdělili a něco věnovali na občerstvení v hostinci. Od r. 1913 se pronajímají na 6 let, v posledních letech se akcidence více nevybírání.

V r. 1851 rozdělili si sedláci z vlastní moci a bez povolení zemského výboru, který již od r. 1686 existuje, louky, pole, pastviny a lesy, proti tomuto podivuhodnému společenskému podnikání podali chalupníci u okresního hejtmanství v Zábřeze stížnost, neboť, ač vyšli při dělení na prázdno, měli ještě za pasení rohatého dobytka platit ročně 4 zl 13/10 kr. Výsledek této stížnosti byl, že hejtmanství výnosem ze dne 6. února 1851 č. 1069 nařídilo, aby vše se uvedlo do dřívějšího stavu – chalupníkům se ulehčilo.

Bylo zvykem, že vyháněn byl hovězí dobytek a kozy na obecní pastvisko „Kamenec“ u Sázavy. Obecní pastýř (Pěnička, Seidl, vulgo Gundl) práskáním silného biče s krátkým bičičštěm dával znamení k vyhánění dobytka ze chlívů. Též na strništích a úhorech mimo dobytek pásaly se i husy. Mnoho let před tím pásali se koně, vepři a husy na „Dole“. Za pasení dostával obecní pastýř z kusu 40 – 80 kr a na pastvisku u Sázavy nahromaděnou mrvu, kterou si střídal do dolíků. Na sv. Ondřeje hospodáři z Rájce odsypávali mu něco mouky a obilí. Každý hospodář přinesl do hostince Hányšova, kde se odsyp konal, něco více obilí než měl odváděti, dělal tchoře. Přebytečné obilí se prodalo a za utržené peníze se koupil vepř, později jen guláš a holdováno Bacchusovi. Bacchanalie jako kdysi ve starém Egyptě se sice nekonaly, ale některého účastníka musela přece žena domů doprovázeti. Hospoda byla nabitá lidmi a naplněna čpícím tabákovým kouřem do té míry, že nikdo nemusel šaty své dáti desinfikovati, neboť byly parfumovány po mnoho dní. Funkcionáři obce byli též přizváni a pohoštěni. Při této příležitosti vypravoval mi svrchu zmíněný stařec, že od svých rodičů slyšel, že na vigilie sv. Ondřeje slévala děvčata olovo skrze klíč, jehož zuby měly podobu kříže, do studené vody, aby zulitých takto podob věstila o budoucím svém manželci. Nyní už ty staré pranostiky a pořekadla se neosvědčují. A dříve to bývalo jak svaté evangelium. Dle zprávy bývalého starosty Ft. Deutsche pouštěl se ještě kol r. 1860 po sv. Duchu též dobytek na pastvu na „Trávník před Sázavou“, z něhož se později utvořila pole, která se pronajímala a výnos tento byl hlavním zdrojem příjmů pro obecní pokladnu teodorovskou.

Intimace. Dle sdělení Fr. Smékala, mnoholetého člena obec. zastupitelstva a bývalého starosty muselo se o rozdělení obecních pozemků mezi sedláky a zahradníky jednat opět před r. 1880. Týž se vyslovil, že za svých mladých let vídal originál intimace k rozdělení obec. pozemků, která napsána byla na pergamenu jazykem polským a složena byla v kruhovitém pouzdře. Ježto však obsahu listiny této nikdo nerozuměl, přeložil ji polského jazyka znalý učitel Jan Čepička do češtiny. Přes to však, aby občané měli jistotu, zaslali ji k zemskému výboru do Brna, aby ji správně slovo od slova do čes. jazyka přeložil. Zemský výbor vyhověl žádosti obce a zaslav čes. překlad intimace na pergamenu na osmerky přeložené s ohnutými rohy trojúhelníkovými, vložil ji do kruhovitěho dřevěného pouzdra, dýnkem pouzdra provlečena byla tkanice s voskovou pečetí zemského výboru. Kdo chtěl toto ohlášení nálezu čísti, musil je rozložit, ale ode dna pouzdra je úplně oddělit nemohl, poněvadž pečeť na tkanici zavěšená tomu bránila. Bohužel, dnes není po polském originálu ani po českém překladu nejmenší památky, kdy, kde a za kterých okolností se ztratila, není nikomu povědomo.

Dlužno se tudíž spokojiti s intimací ze dne 22. srpna 1880 číslo 6 584, která po dlouhém a trapném hledání nalezena byla u p. Fr. Smékala. Na základě vyjednávání, kteráž v obci Rájci předsevzal Štěpán Spalla co komisař pro rozdělování pastvisk od výboru zemského ustanovený schválil zem. výbor porovnání uzavřené mezi obcí Rájcem a tamějšími usedlými a domkaři ve příčině rozdělení obecních pozemností při protokolárním vyjednávání dne 7. 8. a 9. ledna 1880 a ustanovil, že z katastrálního majetku obce per 103 jitra 424 vylučuje se:

pole.....	7 jiter	279
louky.....		19,3
pastviska.....	5 jiter	1 268
vysoký les.....	34 jiter	596

a rozdělí se na 34 rovné díly. Co se týče vys. lesa 34 jiter 596 přiděluje se 27 gruntovníkům v intimaci vyznačeným ale jen v ideálních podílech, tedy za společný majetek. K hmotnému dělení lesa nutno míti povolení od místodržitelství. Obec Rájec zůstane vlastníci všech ostatních jí připsaných a k rozdělení neurčených pozemků s budovami na nich stojícími. Všichni v intimaci uvedení podílníci byli povinni složit 400 zl i s 5 % úrokem za 3 roky. Intimace je sešita žluto-červenou šňůrou s pečeti zemského výboru. K intimaci patří „Dílčí listina“ „E“ z 22. VI. 1895, kterou podepsali: Jan Loučný, Jan Kukula, Fr. Smékal, F. Hrubý.

Razítko obecní. Opatřeno jest 3 x 50 kr a 36 kr kolkem za příčinou soudního uznání o potvrzení vlastnoručních podpisů. Černožlutá šňůra jest opatřena nálepkou a podpisem advokáta: Dr Fr. Indra s dvěma svědky. Schválení zem. výboru je z 30. VIII. 1897 s modrým razítkem a podpisem: Dr rytíř Šrom, zem. hejtmana náměstek. Druhá dílčí listina „D“ jest z 19. I. 1896. K listinám druží se archový výtah o vyloučení a rozdělení obec. pozemků od okres. soudu v Zábřeze ze dne 30. IX. 1895. Vyměřování a dělení lesů svěřeno Janu Ehrenbergrovi, rol. v Leštině r. 1881, jenž za tuto práci byl odměněn, avšak dle protokolu obec. zastupitelstva ze dne 29. IV. 1894 nebyl s elaborátem ještě hotov, po přísném napomenutí práci ve 14 dnech ukončil.

Kdo by se o všem chtěl podrobně informovati, nechť laskavě nahlédne do rejstříkového lístku. Roku 1922 dali si podílníci pozemky gruntokněžně připsati.

Vůně této periody objevila se opět při sporu o „Důl“. V základě listiny vydané od Haška Rájeckého z Mírova léta Páně tisícího pětistého padesátého druhého měli sedláci a zahradníci ráječtí právo k užívání pozemku, jenž se prostírá od Hájku nade vsí tím dolem vzhůru k černému lesu a k hranicím jestřebským a od hranic jestřebských až po Hivi a tím dolem dolů až po ves. V dobách dřívějších od XVI. stol. až do r. 1868 užívali sedláci a zahradníci pozemku tohoto ku pasení koní, dobytka a vepřů. V roce 1869 usnesli se uživatelé dolu na tom, že v letech budoucích „Důl“ se má pronajímati a o peníze jako dříve sedláci a zahradníci mají se dělit v tom poměru, že sedláci mají dostávat 2 díly, zahradníci 1 díl. Podělování trvalo až do roku 1880, kdy se uživatelé usnesli na tom, že ponechají každoroční obnos z dolu na zaplacení dluhu za hasičskou stříkačku. Poněvadž dluh tento byl již roku 1893 amortisován, svolilo obec. zastupitelstvo, aby výnos 124 zl 25 kr (248 Kč 50 h) byl rozdělen mezi sedláky a zahradníky. Současně usneseno, že příjem ten nemá se budoucně do účtů obecních zaznamenávat, nýbrž vždy mezi zmíněné dělit. Během času vyskytly se ze strany jednotlivých občanů výstražné hlasy, že „Důl“ jest majetkem obecním a nikdo není oprávněn o výnos z něho se dělit, nýbrž že příjem ten náleží do pokladny obecní dle vyjednávání, kteréž v Rájci předsevzal Štěpán Spalla, co komisař pro rozdělování pastvisk od zem. výboru dle intimace od téhož úřadu z 22. VIII. 1880 č. 6584 ustanovený. Za tou příčinou byla vyslána dne 30. III 1894 tříčlenná deputace: Frant. Klemš, Jan Kadlec a Jan Planička k zem. výboru do Brna, která však záležitost tuto neprojednala. Teprve 27. IV. 1894 svolal starosta Jan Loučný sedláky a zahradníky dav jim přečísti výnos zem. výboru ze dne 19. IV. 1894 č. 16.613 a ze dne 22. VIII. 1880 č. 6584 ze kterých jasně vyplývá, že pozemky tak zvané „Důl“ tvořící zůstatí měly neobmezeným vlastnictvím obce Rájecké a že bylo povinností představenstva obce pozemky tyto v intimaci uvedené dáti obci takové v pozemní knize připsati. Výnos z dolu náleží do obecní pokladny. Námitky domkařů, že jim výnos z 22. VIII. 1880 č. 6584 nebyl doručen, odmítnut.

Dne 12. července 1886 k 8. hod. večerní snesla se zde krutá bouře provázená strašným krupobitím, které nejen na domech, nýbrž i na obilí, jež se právě počalo žítí, nadělalo mnoho škody. Na škole rozbito 24 okenních tabulek a střecha velice poškozena. Škoda na obilí činila 30 000 zl, v celém okrese 192 000 zl. V době té i později chovali hospodáři vepře původu domácího, pro něž

jezdívali do Litovle, avšak mnohem více pěstovali dle lidového názvu „bagouny“, které obchodník Friebert z Mohelnice po silnici do obce přiháněl a na volném místě pod jasanem, kde má p. Hányš na návsi zahrádku prodával kus po 15 – 25 zl s výhradou, že budou o sv. Václavě zaplacený. Příchod svůj oznamoval práskáním biče. Poněvadž se tím nemoci ušípaných šířily, bylo honění stád zapovězeno. Za světové války, kdy cena vepřového dobytka značně stoupla, rozšířil se i zde chov domácích prasnic, neboť podsvinče prodáváno za 300 – 400 Kč.

Zemské lesní dozorství pro Moravu darovalo r. 1908 na žádost pisatele za starosty Jana Planičky 10 000 smrkových sazenic k osázení obec. pozemků a uložilo lesní školce v Hradisku u Olomouce, aby je obci poukázalo, což se též stalo.

Od nepamětné doby pronajímána byla obecní honitba arcibiskupskému panství olomouckému za 30 zl ročně a kopu latí, jichž se používalo k ohražování luk za strážním domkem dráhy a na opravu břehů Sázavy. Na žádost zastupitelstva olomouckého pronajímá se od roku 1902 hon osobám soukromým. Prvním nájemcem byl Ant. Urban za roč. 93 K 60 h, v roce 1914 témuž nájemci pronajat za 65 Kč ročně, z čehož obdržela obec rájecká 40 Kč, teodorovská 25 Kč. Za lesního Heimerle zastřelilo se v podzimním honě průměrně as 105 zajíců, později počet ten klesal.

Před rokem 1850 stávala na místě, kde stojí dům Fr. Badala obecní kovárna, kováře najímala si obec, v Teodorově byla u Nimmerfrů. Koncem XVIII. st. při zakládání obce Teodorova řízeno bylo panstvím mírovským přidělování pozemků tím způsobem, že ten, kdo si postavil dům blíže polí, dostal pozemky vzdálenější, kdo měl stavení dále od pole, tomu dána ku vzdělávání pole bližší.

Dospělí a spořádaní občané ženatí přijímáni byli za sousedy. Byl jsem k akci této zván a jednou jsem tuto funkci jménem obec. rady vykonal. Připomenul jsem jim občanské povinnosti, které zároveň s druhými občany mají podnikati, že mají pana starosty a ostatních členů zastupitelstva ve všem poslušni býti, dědině věrnost zachovati a ve všem zlém i dobrém spolutrpicími býti. Když jim na srdce vloženo bylo, že se mají o rozkvět obce přičiňovati, podáním ruky starostovi vše slíbili, malým pohoštěním u starosty neb v hostinci vše ukončeno. Familiant platil 5 zl, domkař 2 zl 50 kr, zahradník 5 zl, sedlák něco více.

Zámožní hospodáři oslavovali obžínky po skončených žních v domě zpěvem, hodováním a tancem. Zakončeny byly tím, že věnec z klasů obilných propletený kvítím polním a lučním zavěšen byl v síni jako symbol ukončených žní. Nyní věnuje se slavnosti této méně pozornosti a znenáhla zaniká (1924).

V Sázavě bylo hojně bělic, parem, štik, jelců, podouství, línů, málo okounů, též pstruh se někdy objevil a při lovení „Oborníku“ u Zábřeha sem i kapr zabloudil. Před rokem 1875 bylo v řece mnoho raků, kterých lidí velké koše donášeli, vyhynuli však úplně následkem nečistých výkalů z továren. Pro nízkou polohu rozvodňuje se řeka tato z jara, kdy ledové kry po ní plují a při letních přívalech do té míry, že se spojenou Moravou činí velké jezero. Prší-li dlouho, říká lid, že dříve pršeti nepřestane, dokud Morava nevystoupí z břehů. Pranostika tato se téměř vždy osvědčila. V zimě chytány ryby do vazby pod ledem. Otužilý rybář Karel Svačina mi několikrát vyprávěl, že viděl „Wassermannu“ (vodníka) a nedal si věc nikdy vymluviti. Též v potůčku rájeckém směrem k lesu bývalo hojně raků a dosud v malé míře se vyskytují.

Před mnoha lety bývaly pod „Hivi“ a u „Hájku“ dva malé rybníčky, které později zrušeny a na místo nich zřízen obecní rybník, v němž nájemce Jan Svačina nasazuje ryby, též raci z potůčku se tam vyskytovali. Led si pronajímají zdejší hostinští a rolnická mlékárna. Původní nákras k založení rybníku i s přítokem se ztratil a nemožno se ho nikde dopátrati, slouží hlavně co nádrž vodní pro případ požáru. Roku 1923 byl vyčištěn, rozšířen a kamennou hrází opatřen nákladem 3 235 Kč 50 h.

Okresní silnice obcí se vinoucí zřízena byla roku 1832 od zemských stavů z fondu domestikálního, při stavbě museli místní občané robotovati. Až do roku 1924 bral se směr její kol „Boží muky“ v Ráječku a cementového a cihlářského závodu p. Koruny k hostinci „Na Nové“, téhož roku se směr její poněkud uchýlil, neboť u žel. strážního domku byl přes dráhu postaven nový železobetonový most, od něhož zbudován nový díl silnice až k „Nové“, který jest opatřen 146 oblíbenými kamennými sloupy a vysázen ovoc. stromky. Po kolaudaci začalo se mostu tohoto užívat 20. VI. 1924, kdy byl jízďe a přechodu otevřen. Cestáři z obce: Pelc, Balátka Jan a Horáček Jan byli již jmenováni okresním silničním výborem. Výbory tyto vznikly na Moravě roku 1864.

Dle nákresu mor. základu podepsaného Leopoldem hrabětem Lažanským, zem. správcem moravským a slezským dostávali vojíni, kteří se stali v roce 1848 a 1849 invalidy, podpory: důstojník 100 zl, poddůstojník 50 zl, vojín 25 zl, obec byla povinna přispívati.

Z nedostatku jízdních kasáren byl zde roku 1875 umístěn jeden oddíl dragounů o 35 mužích s důstojníkem, kteří ubytováni byli po domech. Cvičiště měli na lukách od strážního domku k Sázavě. Škola umístěna byla ve výměnce u Jányšů, kde dosud na dvířkách namalován jest dvouhlavý rakouský orel. Vězení bylo v domě Bartoše Petra. Před každým stavením, kde byli vojíni ubytováni, postavena destička na kolíku. Jakmile dáno znamení vojenskou trubkou, musel vojín vyběhnouti před dům a paličkami klepati na destičku – na znamení, že již koně krmí, to se opakovalo třikrát denně.

Roboty – urbáře. Jak již dříve poznačeno, byli ráječtí povinni za svobody a obdarování jim od pánů Mírovských a pánů ze Žerotína v XVI. st. poskytnuté každoročně odváděti šestnáct korců ovsu staré míry o sv. Martině. Mimo to povinni byli pololánici a čtvrtlánici voziti jeden den ze dvora rájeckého na panskou roli hnůj a zahradníci jej museli rozhazovati za to se jim dostalo od panství chleba a piva. Aby práce robotní mohly býti včas vykonány, přicházel časně ráno do dědiny panský dráb z Mírova, jenž tlučením na okno nebo na vrata burcoval lid a oznamoval kam se na robotu jíti má. Nejtěžším břemenem arcíť byla roboty, zvláště ve žních a v době setí. V době nejstarší, byl-li pěkný čas, tu sedlák zanechav svého, musel na panské, své obilí si poseče a sváže v noci nebo v dešti, což pánovi po tom! A stavěl-li se nemocným neb jinak chtěl pána šiditi, aby pak na svém pracoval, tož seznámil jej pán s kládou, trdlicí, lískovkou, šatlavou, neboť pán byl neobmezený v trestání. Ačkoliv byl sedlák pánům vždy jen „chlapem a halantem okoptěným“, přece ho neradi pouštěli ze své moci a vymohli toho na zřízení zemském, že nesměl býti na cizím panství přijat leč tehdy, měl-li výhost od pána. A když někdy tyranovi utekl, tu bývalo stíhání přísné i hanba veliká, a když byl přiveden, nabral hojnost citelné odměny.

Pán měl svou moc a své „právo“, a lidu nechal roboty, práci. Avšak jen v práci je budoucnost. Co líné – to shnije. A lid, jenž přežil roboty, přežívá v nové době i šlechtu.

Povinnosti, které lid byl nucen konati, zapsány byly ve zvláštních knihách t. z. Urbáře, kde mimo všechny pozemky poddanské spolu veškeré povinnosti na nich lpící zaznamenány byly. Rozumí se samo sebou, že na panských pozemcích od lidu selského s nechutí, odporem a jen liknavě bylo pracováno, protože musili. Držitelé panství honili ubohý lid dle pamětí starce Kolčavy do prací polních, lesních, na lukách. S pacholkem v panském lese káceli stromy, řezali klády, vozili dříví k pilám, ke dvorům, do zámku, do pivovaru, upravovali cesty. Poněvadž lid konal různé tyto práce jen z donucení, nebyly i pozemky často vydatně zpracovány. Proto se toho zákonodárci ujali, začali se vkládati v poměr pána k robotníkovi a vydali následkem selských bouří na různých místech patenty robotní v roce 1680, 1717, 1738.

Nejzajímavější patent císař. M. Terezie z 13. VIII. 1775 podává nám obraz jak se u nás roboty až do r. 1848 konala, nýbrž i proto, že se na základě jeho dělo vyvazení a vykupování z ní. Dle patentu tohoto musil podruh neb podruhyně konati pěší roboty (ruční práci) s jedinou osobou ročně 13 dní,

poddaný, majitel domu a podle vrchnostenského subreparticí na celoroční kontribuci přes 57 kr zapravovati nemusil, konal ročně práci ruční s 1 osobou 26 dní, který více než 57 kr platil, však nikoliv přes 2 zl 51 kr s 1 osobou týdně 1 den, který více než 2 zl 51 kr, však nikoliv přes 4 zl 45 kr s 1 osobou téhodně 1 ½ dne, který přes 4 zl 45 kr, nikoliv však přes 7 zl 7 ½ kr s 1 osobou dva dni, který více než 7 zl 7 ½ kr, nikoliv však přes 9 zl 30 kr s 1 osobou týdně 2 ½ dne, který více než 9 zl 30 kr a cokoliv přes to platil, s jednou osobou týdně 3 dni.

Dle německého přípisu panství Mírovského z 1. XII. 1775 s podpisem: Martin Josef Korber mají sedláci, kteří v t. r. platí daně přes 8 zl 45 kr s jedním koněm 3 dny, zahradníci, kteří platí 2 zl 37 1/3 kr mají budoucně s jednou osobou 1 ½ dne týdně pracovati. K tomu se druží spisy z doby pozdější, výkaz o vymanění z roboty.

Různé naturální dávky a práce, všeliké desátky odváděné z plodin naturálních a všechny povinnosti staroselské či urbární byly zrušeny za mírnou náhradu dle cen v r. 1824, nejlacinějšího v roční době padesátiletí, patentem od 7. září 1848 a patentů pozdějších. V bývalé říši rakouské náležely k zemským půjčkám vyvazovací dlužní úpisy = vyvazovací obligace pro každou zemi zvlášť. Vydaly se za příčinou zrušení roboty oprávněným dříve velkostatkářům, od nichž přešly do rukou obecnstva a obcí. I obec Rájec mívala v dřívějších účtech úrok z vyvazování obligace ve svých příjmech. Zemský výbor daroval prošlou tuto obligaci naší škole a v překladu zní: Dlužní úpis v příčině vyvazování pozemností mark. Moravského jakožto památka na zrušení roboty a veškerého poddanství stavu rolnického na 100 zl, svědčící obci Rájci z 1. XII. 1854.

Za panství Mírovského a později byla v Rájci erbovní rychta, grund svobodný, jehož držitelé dle práva německého (purkrechtního) příslušelo souditi a pokutovati. Rychtář a konšelé byli jen jak k ruce vrchnosti, zastávali v obci pořádek a pokoj v nižších kruzích a událostech společenského života, pomáhajíc vrchnostem v užívání jich práv gruntovních, úročních, robotních, též práv vyplývajících z pravomocnosti, upotřebované k vrchnostenskému užítku taxami, od úmrtím. Byl stálým soudcem, míval pro sebe „třetiny“, třetí část pokut a vin, dvě třetiny odváděl do komory pána na Mírově, jemuž ves náležela. Posledním rychtářem zde byl Jan Neumann, v síni jeho domu viselo „právo“ tj. hůl rychtářská koží potažená a železnými cvoky pobitá, znamení důstojnosti rychtářovy. Dle sdělení Ant. Hornýše byla zdejší dědičná rychta rozsáhlá, neboť nynější 3 domy u Hányšů, Balcárků a výměna Jányšova zbudovány byly ze staré rychty, též dřívější zahrada, nyní louka J. Jányše, kde dosud stojí stará hrušeň a jablůň, k ní náležela. V rychtě byla hospoda a náleželo k ní 150 měřic pozemků a 8 měřic gruntovního lesa. Jan Neumann choval 2 páry koní s kterými jezdíval nakupovat do Vídně a blízky jeho soused Klemš vozíval tamtéž máslo, tvaroh a vejce. V rychtě chováno 16 kusů hov. dobytka, 40-50 ovec, mnoho vepřů a drůbeže. Hornýš vypravoval, že zde jednou chytili zloděje ze Skaličky, jenž se dopustil polního pychu. Byl předveden k rychtáři, kde mu za přítomnosti konšelů Frant. Neumanna a Jana Loučného vysázeno bylo na lavici 25 ran „právem“. Od té doby se onen zloděj v obci zdejší nikdy více krádeže zdejší nedopustil. Rychta vyhořela v r. 1880 a Jan Neumann prodav později usedlost za 18 000 zl Josefu Plhákovu v Háji u Třeštiny, odstěhoval se do Postřemova, kde zemřel. Troubelická záložna později Plhákovu pro dluhy rychtu úplně rozprodala. Erbovní rychtáři pomínuli v l. 1848-1855. Až do r. 1848 neměly obce žádné účasti v pravomoci veřejné a v zákonodárství. Podle nejvyššího ustanovení od 31. XII. 1851 musely se volby obec. představených dáti potvrzovati u venkovských obcí na úřadech podkrajských. Z dob Neumannových nachází se v obec. archivu „Personalsteuer = Beschreibung“ z r. 1827, dle něhož připadalo roční daně na sedláka 1 zl 30 kr, na zahradníka 1 zl, na domkaře 30 kr. Celková daň obnášela 11 zl 55 kr. V té době pro četně se vyskytující krádeže v obcích vydána četná policejní opatření z r. 1778, 1796 a 1827. V archivu obec. nalézá se též spor obce Rájce s obcí Teodorovem ohl. škody způsobené pasením koní z 5. X. 1796, spor

o pazdenu z 22. III. 1798 aj., cestovní pas Ig. Milde, havíře vydaný 27. XII. 1847 č. 1672 s razítkem „Ober und Gerichtsamt Herrschaf Müräu“. V religiozosti doby před 100 lety svědčí tento obraz: Jakýs Georg Häusler se něčím provinil. Obec mu uložila za trest odvésti 3 libry voskových svíček pro kostel, což též od tehdejšího faráře kvitancí z 28. III. 1824 bylo potvrzeno. Společná domluva a ochota místních občanů byla dříve chvalitebná. Důkaz toho podává „Úmluva“ z 14. XI. 1900 za starosty Františka Smékala, ve které se zavázalo dobrovolně 36 občanů, že úplně zdarma navezli a upravili cestu od horního konce až po dráhu. Později nastaly poměry jiné, neboť v r. 1919 placeno za dovoz štěrků 1 083,30 Kč a pěší robotu 1 123,50 Kč. V r. 1920 stála pěší robotu 2 265 Kč, prokopání kanálu u Sázavy 5 000 Kč, r. 1921 pěší robotu 3 663 Kč, fůry 2 258 Kč, čištění potoka 1 807 Kč, r. 1922 pěší robotu 2 786 Kč.

Na úsvitu moderní doby přispělo ku zvelebení hospodářských poměrů, že mladíci zdejší navštěvují zimní hospodářskou školu v Lošticích.

Svéráznost způsobu společenského obcování – staré vzpomínky. Dle rozprav s dávným starostou J. Loučným a jeho současníkem J. Kolčavou bylo vzájemné obcování lidu, jak od svých rodičů slýchali, dříve mnohem upřímnější a srdečnější než nyní. Nebylo přetvářky, lichocení ani podlízavosti, jeden důvěřoval druhému. Peníze si navzájem půjčovali bez svědků, dlužní úpisy a směnky byly věci neznámou. I já jsem zastal toho slabé stopy, neboť si lidé uschovávali u mne peníze a záloženské knihy nežádajíc žádného potvrzení, i v hostinci jsem pozoroval, že občan půjčoval druhému slušný obnos, a aby to nikdo neviděl, podal mu je pod stolní deskou. Základním rysem povahy lidu v době XVIII. století byla opravdová, nelíčená, srdečná zbožnost. Patrna je jako červená nit celým pletivem jeho života.

Poněvadž nebylo založen, uschovávali si kovové peníze do hrnců ve sklepě. Ve vzájemném styku v rodině i venku slýchána byla často slova: Zlatá sestro, milá hrdličko, maminko, tetinko, beruško, ovečko, zlatá ovečko, bábinko, milá duše, dušičko, holoubku, holečku, čmiloušku, zlatinká, děťátko, křepelko, lidé zlatí, dosud se některých užívá. Dle brožurky: „Rok v naší chalupě v minul. století“ od Jakuba Lolka, nadučitele ve Zvoli se rozmluvy tyto schodují. Tento jež dokládá, že hospodský a kupec byl „cigán“ za to žid, jenž zde býval na mýtě (u Horáčků – u Hányšů) byl „smradem“. Ruku líbal lid jen knězi a kmotrům.

Vlivem poddanských poměrů jemná povaha nabyla mnohých výstřelků. Pánům Francům ze zámku se vyhýbali. V nezbytí oslovovali je: pane vrchní, duchovní, farář byl „velebný pán“, kaplan „panáčkem“. Myslivec dosud nazýván „pantátou“, ač si toho titulu revírník Králíček nikdy nepřál, ženy jejich byly „pajmámy“.

Starí kuřáci zapalovali si ještě za mé doby své dýmky křesajícím kamínkem či pazourkem pomocí želízka na noži a houbky zápalné, sirkami s hlavičkami stříbrnými, později pestrobarevnými škrtali o třecí plochu papírové neb dřevěné krabičky s víčkem neb snadno a rychle o gatě. V jizbách se tu a tam svítivalo ještě posvěty. Na svícení se užívalo též lamp s petrolejem, ač čmoudící lampy s řepkovým olejem bez cylindrů byly též v chodu.

Do r. 1849 bylo možno vyhnouti se útekem vojenskému odvodu. Kdo však byl odveden, musel zůstat na vojně 14 let. Teprve později byla doba snížena na 8 let. Roku 1867 nastala všeobecná branná povinnost a s ní zkrácení služební doby. Odvedený však musel jíti od odvodu přímo do kasáren. Připomenutí stařečkové vzpomínali rádi starých, zlatých časů. Za jejich mládí verbovali mírovští mušketýři na vojnu, mladíci k vojsku schopní uměli se však dobře ukrývat do sena na půdu, do stodol za trámy, útekem do jiné dědiny, kde je tito pochopové najíti nemohli. Kdo utekl, vyhrál.

Kolčava vypravoval: „Jednou byla na Nové v Ráječku muzika, já jsem tam také byl. Když byla zábava v nejlepším proudu, z čista jasna přišli mušketýři z Mírova, což bylo rázem oznámeno. Ihned shasena všechna světla a ti co měli býti verbováni k žoldněřům, vyskákali okny a v neproniknutelné tmě

zmizeli, mezi tančícími byli také dva z Réce, po nichž mušketýři hlavně šli, neboť už dlouhou dobu po nich páslí. Aby je naverbovali, přicházeli občasně do dědiny, avšak vždy bez úspěchu.

Slýchal jsem kdysi toto rčení: „Posvícení bez pranice, jak převozník bez pramice“. Doklad k tomu podal stařeček Loučný Jan, v jehož domě č. 21 byl hostinec s tanečním sálem v prvním patře. Sváry, křiky, pranice byly při muzice tehdy na pořádku. Když některý mládenec z cizí obce přišel za galánkou, došlo často k hádce i rvačce, což zkušenému hostinskému a starostovi nedělalo mnoho starostí. Napřed výtržníka napomenul a když neuposlechl obejmul ho svými svalnatými pažemi a vynesl ho po schodech na dvůr, kde mu dle potřeby dal na pamětnou přídavek bejkovcem. Rázem byl v sále pořádek a hosté mohli se nenuceně dále bavit. Do hostince přicházeli často hosté ze Zábřeha, aby si pochutnali na dobrém víně, pro které si pan Loučný sám do Rakous dojížděl. Zvláště na hody přišel p. podkrajský s vlivnými úředníky, kteří byvše bezplatně pohoštění, revanšovali se tím, že starostovi různé rady dávali a v obecních záležitostech podporovali, vzácné tyto hody trvaly někdy i 3 dny.

Důvěra k pánům, úřadům, komisím a psaným zákonům nebývala veliká. V tom svědčí tato událost. Za starého panství občané teodorovští odsýpali na Mírov něco ovsa, což bylo později zaměněno za daň v penězích. Když však v r. 1849 občané peněžitou daň odvedli, přišli mírovští mušketýři a žádali ještě starou povinnou dávku ovsa. Proti tomu ohradily se hlavně ženy a postavily se proti vyděračům s vidlemi v rukou vyslovivše se energicky, že povinnou peněžitou daň odvedli a že více oves odsypávají nebudou. Poněvadž i muži se ke vzpouře přidali, byli zajati a odvedeni. Věci této ujal se p. podkrajský v Zábřeze, jenž zatčené ihned propustil na svobodu a kompromisně všc urovnal, teprve r. 1854 byly tyto staré dávky vyvazením uspořádány.

V r. 1872 vystěhovali se s rodinami do Ameriky: Jan Bartoš, Ferd. Habermann, Jan Maixner a Havel Roztomilý. R 1912 přestěhoval se Ignác Netek d. č. 1 a Ant. Seidl do Rakous.

Roku 1869 přiřknuta byla Karlu Novotnému, kováři na hospodářské výstavě v Prostějově za nový systém řezačky velká bronzová medaille a mohelnický hospodářský okresní spolek u příležitosti výstavy v říjnu 1874 přiřknul mu v odvětví strojnictví: pluh, řezačky: „Uznávací diplom“, jeho bratr Jan Novotný ve Zvoli č. 30 obdržel t. r. na výstavě v Lavě za řezačku velkou stříbrnou medaili.

Dřívější starostové vybírali pro berní úřad veškeré daně do r. 1904. Když se měla daň a školné vybírat nebo když mělo býti občanstvo k valné hromadě svoláno, posílány byly od domu k domu dvě dřevěné koule opatřené železným kroužkem, na němž by l přivázán lístek s potřebným oznámením. Každá koule šla jiným směrem, by se vše rychle vyřídilo, to trvalo od nejstarších dob v Teodorově až do r. 1909. Potom zavedeno oznamování jednoduchým lístkem bez koule a konečně zavedeno bubnování, v Rájci bubnováno již ode dávna.

V archivu obecním nacházejí se mimo jiné z doby panství mírovského tyto staré spisy: Contributions = individuel handbüchel Extrakt z r. 1811. Herrschaft Müräu – Steuergemeinde Grohsrasel 1821, obec Rájec s Teodorovem platila ročně 754 zl 04 kr c. m. daně. Roční daň domovní obnášela 44 zl c. m.

Pradědeček Jana a Anežky Jarošových psal si svého času rodinnou kroniku do níž si zapisoval různé události v obci a kritické přírodní zjevy. Před mnoha lety měl jsem příležitost při návštěvě u jeho vnuka jen letmo do ni nahlédnouti, v mysli mi utkvěla podobenka starcova, kterou si sám v celé postavě pěkně nakreslil a vybarvil a r. 1816 a 1817: neúroda. Snad tím chtěl naznačiti hladová léta, která v té době byla, též v r. 1847 trpěl lid hladem. Pravnuci se na knihu ještě pamatují, ale bohužel sdělili mi, že byla snad vržena do pece, podobně u Novotných nenašli zmíněný medaillon.

Poměry správní, kulturní, finanční a sociální. Kolo času se otočilo, neboť erbovní rychtáři pozbyli svého dávného práva. Dne 17. února 1850 č. 3731 vydal mor. místodržitel Leop. hrabě

Lažanský: „Poučení obcím a jejich představeným ku pravému porozumění zprávám okresní činnosti přirozené a přenesené, jim prozatímním zákonem ode dne 11. VII. 1849 vykázaným, a jak se zprávy tyto co nejsnadněji vykonávají mohou“. (:obec. archiv:) Vzákladě toho volena byla obec zastupitelstva s následujícími starosty: V Rájci: Loučný Jan – 1874, Klemš František 1875 – 1878, Kukula Jan 1879 – 1892, Loučný Jan 1893 – 1899, Smékal František 1900 – 1906, Planička Jan – 1907, Fričar Jan 1908 – 1923, Žák Antonín 1924 (2 měsíce).

V Teodorově byli jen radní: Loučný a Hanslíček. Po udělení samosprávy byli za starosty voleni: Mádr Frant. 1867 – 1875, Žanda Jan 1876 – 1878, Neubauer Jan 1879 – 1881, Žanda Jan 1882 – 1884, Deutsch Frant. 1885 – 1903, Bartoš Ant. 1904 – 1906, Urban Antonín 1907 – 1909, Blanka Antonín 1910 – 1913, Smékal Hynek 1914 – 1919, Hikl František 1920 – 1921, Bartoš František 1922 – 1923, Hýbner František 1924 (2 měsíce).

Ve sloučené obci: „Rájec“ počal úřadovati p. Josef Balcárek od 3. IV. 1924 (:str. lidová:)

Za těchto starostů byly konány v noci generální hlídky, kdy se muselo vyjít na rozcestí, prohlédnouti podezřelá stavení a samoty. Za starosty Kukuly chycen byl podezřelý tulák s plnými kapsami síry, byl uvězněn ve chlévě a ráno ho četník Kühn odvedl do vězení. Klemš i Kukula byli členy okres. silničního výboru, posledně jmenovaný byl též členem taxovní komise pro vyměřování vojenské taxy. (1888)

Po sloučení obcí zrušena v Teodorově domovní čísla tak, že č. 1 (Hynek Smékal) obdržel nové dom. číslo 61, čís. 2...62 a všechny následující domy obdržely čísla v řadě aritmetické. Společná obec „Rájec“ má nyní 117 dom. čísel. Schůze obecního zastupitelstva, při nichž jsem jako tajemník za roč. 30 K býval přítomen, bývali klidné, důvěrné a rozvážené v poměru přátelském a mílo bylo v nich poseděti. Vůbec možno říci, že tehdy lid navzájem více k sobě lnul a mezi sebou si důvěřoval přes to, že zde bylo kol 22 Němců. Byly to poměry nezkažené přirozenosti trochu idylické až na to, že občané z Rájce a Teodorova pohlíželi na sebe úkosem, poněvadž první obec měla větší obecní majetek než druhá, ukázalo se to jasně, když v r. 1923 měly býti obě obce sloučeny, že obec rájecká žádala velkou náhradu od obce teodorovské, aby se tak státi mohlo. Obecní posel zval ke schůzím ústně, později zavedeno písemné, každý protokol byl psán na zvláštní arch a mnoho se jich ztratilo.

Volby obecní konaly se vždy po 3 letech. Před volbou obec. zastupitelstva zvolena čtyřčlenná komise, která řídila volbu, v komisi nesměl býti žádný člen dřívějšího zastupitelstva. Voličové byli dle výše daně rozvrženi do 3 volebních sborů, z nichž každý sbor volil 3 členy zastupitelstva a 2 náhradníky. Zájem o volby býval nepatrný, neboť si pamatuji že v r. 1887 nedostavil se z III. sboru vůbec nikdo k volbě. Proto byli jsme nuceni poslati pro 2 domkaře, kteří pracovali u Kukulů na výrobě cihel. Po příchodu jejich volba ukončena. Po 8 dnech konána volba starosty a 2 radních jakož i obec. hospodáře. Hostinou na účet zvolených volba skončena. Volby do sněmu zemského a do říšské rady vídeňské konaly se ve venkovských obcích nepřímou, obec si zvolila volitele, který dle svého vědomí a svědomí za celou obec pak volil. Za tím účelem přijel r. 1878 do Teodorova od okres. hejtmanství v Zábřeze komisař, aby provedl volbu volitele do říšské rady a měl velmi naspěch, neboť měl volbu ještě v jiných obcích provést. Když byla volební listina ukončena, podepsána a razítkem obce opatřena, uchopil tajemník Jos. Žák místo dirkované nádoby s posýpátkem porcelánovou nádobku s inkoustem a celý volební slaborát důkladně pochloostal. Komisař uchopil se rukama za hlavu, spíchal a láteřil po německu až mu slíny od úst prskaly, lamentace však nic nepomohla, neboť politá úřední akta musela se znovu vyhotoviti. V Pánu zesnulý starosta Žanda, za něhož se vše přihodilo, o tom rád často vypravoval, neboť se to hodilo dobře k jeho veselé mysli, svým boдрým humorem dovedl baviti společnost pikantními anekdotami zvláště z ovzduší far a při tom z vesela si plácal na ruce. Z doby starší uvádím: Dle nařízení na němž se zemský sněm usnul 27. IV. 1848 volily venkovské obce za

15 000 obyv. jednoho poslance, a volba se děla dle dekanátů. R. 1849 nastala reakce, konstituce zrušena a vládl až do r. 1861 absolutismus. Teprve tímto rokem začíná spoluúčast občanů ve vládě volbou poslanců. V tom čase bylo národní uvědomění slabé a nevšímavost čes. venkova zavinila, že voleni poslanci němečtí, z Rájce volen vždy poslanec český. Dne 22. III 1861 konány první volby zem. poslance za venk. okr. Mohelnice, Zábřeh a Šilperk. Volitelů bylo za okres zábřežský 55, za mohelnický 45, za šilperský 37. Zvolen něm. poslanec Dr. Dom. Stol, lékař v Šumperku. Příčiněm českých volitelů zvoleni tito něm. poslanci: 1867 Hubert Lubich z Březné u Šilperka (Isidor Merta z Janoslavice), 1870 Jos. Schubert z Úsova (Isidor Merta), 1878 Frant. Manéth z Medle (Petr Hroch z Postřelova), 1890 Vilém Raschendorfer z Medlova (Ant. Plhák z Troubelic), 1896 Vil. Raschendorfer (Vilém Karger z Lesnice), 1902 Kopp Mor. Paktem z 27. XI. 1905 změněn volební řád a utvořena pro venkov nová skupina soud. okr. Zábřeh, Šumperk, St. Město, Šilperk, Vizmberk. Zvolen český poslanec Vil. Karger z Lesnice 1094 hlasy a r. 1913 Boh. Ošťádal, nájemce dvora v Kolšově 946 hlasy.

V letech 1882 – 1896 připojena k dosavadním 4 kuriím říš. rady kurie pátá a v r. 1906 volilo obec zastupitelstvo v Rájci 3 členy volební komise do všeob. třídy voličské a 3 čl. do voličské třídy venk. obcí. Volby do zem. a říšského sněmu v r. 1908 konány již hlasov. lístky a legitimacemi. V republice musí se každý volič vykáhati legitimací a voliti dle vázaných kandidátních listin. Vázané kandidátní listiny jsou příčinou stálého hromadění polit. bahna, ve kterém se pokrokový život den ze dne a více dusí.

V obecním archivu nacházejí se z pohnuté doby minul. století některé zajímavé doklady. Z r. 1846 uvádím „Úmluva o vykoupení z roboty“. Zřeknutí se trůnu cís. Ferdinanda ve prospěch synovce svého 18 letého syna arciknížete Frant. Karla, Frant. Josefa I. Změna úřadů patrimoniálních a oznámení lidu venkovskému za příčinou zrušení těchto úřadů. „Zrušení poddanství“, „Pořádek k volení poslů na sněm“, „Nařízení proti zlému užívání tisku“, „Nařízení Pillersdorffovo o užívání čes. jazyka“, „Sedlská dobromyslná prosba Moravským Pánům Stavům vssem společně shromážděným v Brně“ o zastoupení na sněmu, která jest zajímavá tím, že se strachu není vůbec podepsána a končí slovy vassi věrnj poddanj.

Z r. 1849 nalézají se v archivu úprava daní, zrušení poddanství, spolky, vybavení gruntů z břemen, porotní soudy, ústava říšská. Z r. 1850 zákazy o podávání zpráv v novinách o pochybu vojska. Z r. 1852 ubytování vojska, přehled o polit. a soudním rozdělení Moravy, o trestních činech vztahujících se na poškozování železnic a stát. telegrafu.

Z 21. VII. 1859 – Osvobození od služby vojenské zaplacením vojen. taxy 1 500 zl r. m. a t. r. z 1. X. obnosem 1200 zl. r. m. – ohledně útoku Sardinska na Lombardii.

Při prohledávání starých účtů vyskytly se některé zajímavosti. Pak v účtu z r. 1855 při posudku zaplacení za pivo 39 zl 30 kr, v r. 1856 při posudku 12 zl, jak se dávaly počty na zámek 3 zl, při dělení obec. účtů 7 zl 30kr, v r. 1859 při posudku se propilo 12 zl 46 kr, písari 10 zl na školu 1 zl 18 kr, r. 1866 učitel za sobotalus 37 zl, bílení školy 1 zl, r. 1867 řezníkovi za maso 17 zl 33 kr, za prach když se koruna vezla 1 zl 33 kr. Známo, že před pruskou válkou odvezena byla koruna česká do Vídně a v srpnu 1867 dopravena zpět z dvorní klenotnice k sv. Vítu. Vlak s korunou projel Moravou a Čechami v noci, ale na všech stanicích vítán byl davy lidu a planoucí ohně na návrších provázely jízdu jeho až do Prahy, dle posledně uvedené položky měla i obec Rájec na převážení koruny účast. V r. 1869 při obecní práci se utratilo 118 zl 06 kr, za Olomúcké Noviny 6 zl 80 kr, za vyučovací prostředky pro školu 2 zl 70 kr. Účty z pozdějších let s položkami za maso, jaternice a nápoje nalézaly se ve zvláštní knize, která sice ztracena není, ale všechny listy o účtech jsou vytrhány, též pozdější účty psané na arších nelze nalézt. Na mé naléhání zakoupena r. 1893 účetní kniha, avšak odnesl jsem to, neboť jsem byl podezříván, že nemám k občanstvu důvěry. Dle všeho se v dřívějších letech nepřikládalo obec. účtům

mnoho váhy jak z vypravování Kolčavy vysvítá. Vypravoval: „Jednou jsem byl jako chasník na návštěvě u starosty Filka ve Václavově. Náhodou přijel týž denrevident od zem. výboru z Brna a žádal, aby mu starosta předložil obecní účty. Starosta se dlouho nerozmýšlel a řekl: „Pane revident, pera nemáma, papír nemáma, inkoust nemáma, co jsme dlužni zaplatíma a co nám zbude propíjema.“Měla-li tato revise nějaké následky, nevěděl, věděl jen tolik, že toto „conto vulgaris“ bylo dobrou hostinou šťastně likvidováno. Poznámám, že v r. 1896, 1897 a 1898 zaznamenány jsou též v účtech příjmy 50 kr., 14 kr, 45 kr z kontribučenského fondu, byly to zbytky, které se oprávněným více dělití nedaly. Úrok z vyvazovací obligace vyskytuje se v účtech do r. 1893. Poslední desetiletí jeví se v obec. účtech následovně.

Rok	Příjem	Vydání	Rok	Příjem	Vydání
1914	6 777,40 K	6 561,96 K	1919	9 375 K	9 080,97 K
1915	3 278,11 K	2 952,37 K	1920	43 291,21 K	41 742,36 K
1916	4 046,43 K	4 007,97 K	1921	29 874,20 K	28 379,44 K
1917	6 939,56 K	6 849, 86 K	1922	31 079,46 K	27 753,99 K
1918	9 850,62 K	9 840,12 K	1923	40 572,84 K	33 850,07 K

Kontribučenský fond. V XIX st. zavedena povinnost jednoho každého rolníka, aby dle rozsáhlosti půdy své odvezl každoročně přiměřené množství hlavních druhů obilních do určité sýpky obecné, Rájec do Zvole (panství Mírov) za tou příčinou, aby bylo v čas nouze aneb kdykoliv by kdo z rolníků toho potřeboval, odkud se vypůjčiti potřebné zrní k setbě. Půjčka z kontribučenských sýpek měla se po žních nejprve příštích odvésti tam opět v zrní a to ve stejném množství a jakosti s náměrným tj. s určitým úrokem (v zrní), jenž obnášel z měřice 2 mázlíky téhož zrní, jaké bylo půjčeno. Zásoba obilí tímto způsobem povstala chovala se pod zvláštní správou a pod dohledem polit. úřadů. Vzrostla-li zásoba v té míře, že zbývalo po krytí celoroční spotřeby značné ještě množství obilí, bývalo odprodáno a stržené peníze tvořily tak zvaný kontribučenský fond, jenž jest též majetkem obcí, polit. úřady vykonávají pouze dozor nad fondem tímto. Po r. 1863 povoleno přetvořiti kontrib. sýpky v kontrib. fondy v záložny hospodářské (kontribučenské), ze kterých dotyční rolníci brali úrok, obec však úroku nebrala. Do výboru kontrib. býval z Rájce zpravidla volen Jan Kadlec p. č. 14. Výbor zvolil si svého předsedu, pokladníka a stanovil též svého lékaře, jenž od členů bral při léčení menší honorář, všichni tito funkcionáři měli slušnou službu. Dle oznámení starosty p. Jos. Balcárka byl občanům rájckým zasílán vždy nejmenší úrok, ale odůvodniti to nedovedl. Záložna bývala v Přemačově a Květíně.

Žandarmerie. R. 1850 zřídilo ministerstvo Bachovo 15 pluků žandarmerie. V r. 1858 zavedena v Rájci patrolní kniha, do které žandáři zapisovali své služební nálezy. Z knihy uvádí 1 zápis – Před školou jest cesta ve špatném stavu. Kniha tato vedena byla od r. 1858-1860, jeden zápis jest též z r. 1856. Od r. 1860 nebylo více nic zapisováno až na jediný zápis z 12. VIII 1866, kde končí.

V r. 1879 plavalo po Sázavě mrtvé dítě as 7 leté. Jakýs Hynek Keprt vytáhnul děvčátko z vody a zanesl je k starostovi Klemšovi, který je dal ve Zvoli pochovati, pohřební výlohy 3 zl 82 kr a shlédnutí mrtvoly lékařem Hirtem ve Zvoli obnosem 2 zl 50 kr zapraveny z chudinského fondu. Nikdo se nedověděl, čí to děvče bylo. Nálezci ze Zvole říkalo se všeobecně ode dávna „Kostus“.

Obecní matrika. Když v r. 1868 zrušeny byly okresní úřady a místo nich zřizovány okres. soudy a okresní hejtmanství, nařízeno vésti obecní matriku. V archivu obecním nachází se německá listová matrika pro Rájec o 90 listech, která měla za účel zjišťovati domovskou příslušnost. Každá rodina má svůj zvláštní arch dle dom. čísel – č. 47 a 48 scházejí. Osoby zemřelé jsou jednoduše přeškrtnuty a v poznámce napsáno zemřel. V hlavě jest označena Gemeinde = Matrikel. Vedle jmen a povolání jsou zde rubriky: majetek, formální uznání, veř. úřad, form. usnesení obce, čtyřleté tiché promlčení, manželství, poznámka – vše německy. Podobně zřízena matrika pro Teodorov, avšak č. 1, 12, 13, 14 a

15 scházejí. Ponocný dříve troubíval na roh, nyní pískají. Bývalý ponocný Hampl si často stěžoval, že mu přijde za noc 4 kr služby, proto se služby této vzdal, nyní má ponocný ročně 320 K služby.

Poštovna. Poštovní spojení v letech osmdesátých bylo nepatrné, neboť docházeli do obce listonoši: Habiger, Portyšová Ter. a Titzl jednou neb dvakrát týdně. V r. 1896 svěřeno přinášení a odnášení dopisů, novin a balíčků Frant. Mádrovi, obchodníku na č. 61, jemuž jsem u ředitelství pošt a telegrafů za pomoci Karla Pěničky pošt. úředníka v Zábřeze II. věc tuto vymohl. Od r. 1902 převzal listonošskou službu Hynek Smékal v téměř domě i s poštovní schránkou po svém předchůdci. Na základě výnosu ředitelství pošt a telegrafů v Brně ze dne 14. srpna 1922 č. 63.116 koná od 1. IX. 1922 tuto službu Marie Horáčková a na obývaném domě u Portyšů p. č. 55 má vyvěšenou tabuli „Poštovna“.

R. 1887 dal starosta Deutsch rozkaz Pelcové ve dvoře, aby se k němu v jisté záležitosti obecní dostavila. Ačkoliv ji mnohokrát vyzval, neposlechla, simulujíc, že jest chromá. Proto prostřednictvím okres. hejtmanství dožádána intervence strážmistra, který ji belhající o berlách dovedl, tak byla simulanka tato k poslušnosti přivedena. Potom ji dovezl Smékal ze Zvole, jenž tudy náhodou jel až ku stavení kováře Novotného, odkud dvorní uličkou běžela již jako křepelka držíc berle v ruce.

R. 1876 zavedeny metrické míry a váhy.

Most přes Sázavu. Od nepamětných dob až do r. 1904 nebylo na spojovací cestě mezi Rájcem a Leštinou žádného mostu, nýbrž jenom uzoučká dřevěná houpavá lávka se zábradlím, která při rozvodnění Sázavy na jaře odplavala někdy ke Zvoli, jindy až k Moravičanům. Proto za starosty Frant. Smékala usneseno zažádati u okres. silničního výboru o subvenci, kterou jsem vymohl. Proti tomu se však postavil Jos. Chrastil a donutil starostu, že jsme museli poskytnutou subvenci odvolati a od stavby mělo se upustiti. Šťastnou náhodou zavítal do hostince Mádrova člen okres. silničního výboru Klemš ze Zvole, jenž místním občanům zle vyčinil a donutil starostu, že odvolanou subvenci musí vzít zpět. Subvence zvýšena na 2 500 K a celá stavba mostu se želez. nosiči stála 7 100 K. Dne 19. července 1905 začal stavitel Fr. Brázda stavbu tohoto mostu, jehož celý kraj již dávno postrádal. Staviteli bylo k účelu tomu ještě přenecháno 8 m³ dlouhého dříví za 200 K, které sama obec rájecká zakoupila ze starého dřevěného mostu přes Moravu u Leštiny za 414 Kč. Dne 21. XII. t. r. za příčinou udělení povolení k jeho používání bylo komisionální jednání za intervence státního technika, v jehož přítomnosti byl most zatížen a přijat. Zábradlí zprvu dřevěné bylo r. 1914 zaměněno za železné a opatřeno od fy Kašpar Pospíšil v Olomouci za 2 550 K.

Parcelní kniha obecní opatřena byla v r. 1834 a vydána za panství Mírovského. Jest sepsána v Uničově 6. III. 1834 a podepsán v ní Jos. Obenau, geometr 1. třídy. Vyskytují se tam stará jména Paprsek, Karmaš, Kordíček, Winkler, Roztomilý, Mikiska, Zahálka, Tureček, Strik, Pěnička, Šmíd, Schwarz, Neumann, která v této době zde již nejsou. Mezi rody starousedlé čítali možno rodinu Klemšovu, Smékalovu, Loučnou, Sadilovu, Häuslerovu, Fričarovu, Planičkovu, Neubauerovu, Crastilovu, Entrovu a Hrochovu. Z toho roku pochází i katastrální mapa obecní, usnesení obec. výboru z r. 1914, že se pořídí mapa nová, dosud se neuskutečnilo. (1925)

Jako v jiných sousedních obcích rovněž i zde byly zákony docházející na obec v letech osmdesátých málo čteny. Četlo se po výtce jen z knih, které půjčoval učitel, fara a místní žákovská knihovna. Kromě hasič. taneč. zábav a zábav v hodech nebyly pořádány žádné pro zušlechtnění lidu. Dle oznámení nynějšího starosty Jos. Balcárka pořádal spolek „Svatopluk“ ze Zvole společně s několika málo silami zdejšími r. 1880 jakousi besídku v starém malém sále u Čulíků, která byla jen slabě navštívena. Proto jsem se staral, aby ušlechtilejší zábavy se zavedly. Při tehdejších poměrech byl každý začátek velmi obtížný, neboť vývoj šel velmi zvolna. Začal jsem se škol. dětmi. Počínaje r. 1887 pořádal jsem ve staré škole slavnosti vánoč. stromku a vánoční hry bez vstupného, k tomu účelu přispěla

každá obec 2 zl a několik hospodynek darovalo k tomu účelu ovoce, vánočky a cukroví. Všichni žáci byli poděleni, nejchudší dostali po malé vánočce. Nálada byla získána přesto, že pastýřova manželka chtěla mi o málo menší vánočku hoditi pod nohy. Po tomto skrovnickém úspěchu pořádal jsem různé besedy v těsných místnostech hostinských s mládeží škole odrostlou s programem pestrým a aby se národní vědomí probouzelo, zaváděl jsem jednoaktovky, některé i se zpěvem. Z počátku byly zábavy ty navštěvovány nejvíce jen ženským pohlavím a mládeží, mužů dospělých bývalo pořádku, neboť se o divadlo nezajímali. Obvodní lékař Ant. Berka ze Zvole s několika hosty nás vždy navštěvoval, později přicházeli hosté i ze Zábřeha. Skrovného výnosu zábavných těchto večírků užito bylo na zakoupení potřeb pro chudé žáky a k jiným účelům školním, jakož i na zakoupení knih pro pořádání dalších divadel. Herci cvičeni byli v bytu učitelově. Jevišť sestávalo z beček deskami zakrytých. První slušnou zelenou oponu daroval nám Bedř. Heimerle, arcib. lesní zdejší. V jeho společnosti jsme rádi prodlévali, neboť se dobře vyznal v myslivecké latině. Záclona připadla později O. N. J., též jsme jí dali do vínku malovanou divadelní oponu, kterou zhotovil Karel Haisler, zdejší rodák, malíř a dekorater, jenž ve světové válce na kterém si ostrově v moři jaderském zahynul. Asi 2 roky před válkou byl rekvizitářem a malířem ve vinohradském divadle se slušnou službou. Byl to žák zdejší jednotřídky a pro čes. gymnasium v Zábřeze zhotovil r. 1904 obraz: „Historie stavby čes. Gymnasia v Zábřeze“, jenž visel dlouho v aule téhož ústavu. Dle úsudku veřejného tisku, intelligence i lidu se všeobecně zamlouval. Byl veřejně vystaven v aule a budil všeobecný obdiv, dle úsudku tehdejšího ředitele Dr Kahlíka jest to nejlepší obraz budovy, jaký dosud máme.

V r. 1884 docházely do obce tyto časopisy: Posel z Budče, pozor, Našinec. Od r. 1917 odebírány Naše obec a Obecní samospráva. V r. 1924 mimo časopisy učitelské dochází: Moravský Sever, Severní Morava, Národní Osvobození, Pozor, Našinec, Pokrok, Mor. Večerník, Den, Praktický hospodář, Nár. politika, Nový lid, Proud, Laciné čtení, Svoboda, Kříž, Maria, Želez. Noviny, Venkov, Selské hlasy, Selské listy, Cep, Lidový deník, Milotický hospodář.

Dne 10. IV. 1910 založen „Spořitelni a záloženský spolek“ (Raiffeisenka) J. Fričarem a Fr. Müllerem. Při ustavující první valné hromadě zvoleni do představenstva: J. Fričar starostou spolku, Jan Balatka náměstkem. Za členy představenstva K. König, J. Domlivil, Jos. Balcárek, G. Müller pokladníkem. Do dozorčí rady: K. Žák, Ig. Sadil, J. Maixner, Gothard Blechta, J. Diblík a Jan Štrampach č. 40.

Roku 1912 založeno zemědělské družstvo pro vedení a zužitkování síly elektrické. Zvoleni: J. Fričar předsedou, J. Loučný místopředsedou, Fr. Müller pokladníkem. Za členy představenstva. Fr. Hikl, J. Bartoš, Jos. Kruš, Jindřich Novotný. Z elektr. centrály Huberta Plháka v Háji u Třeštiny pohání se až dosud 5 motorů, které vykonávají různé mechanické práce, též 2 řemeslníci: Dražný, kolář a Minář, stolař užívají motorů. V mnoha domech užívá se elektr. světla ku svícení a k osvětlení obce slouží několik žárovek. Při zařizování tohoto družstva, které bylo s velkými obtížemi spojeno, byl též zvolský farář P. Meth. Špaček nápomocen. Fy: Fr. Křižík v Olomouci projektovala.

Spolky a politické organisace. Dobrovolný hasičský spolek v Rájci založen byl r. 1880 na podnět učitele Jos. Žáka, Jana Kukuly a Jana Loučného a měl na počátku 38 členů. Obec zakoupila vozní stříkačku za 2 000 zl od fy: Smékal v Čechách u Prostějova a výzbroj.

Říd. uč. V. Fridrich vymohl spolku několik subvencí a i jinak vypomáhal.

Hasičský spolek v Teodorově založen byl r. 1902 na podnět Fr. Deutsche, Fr. Hybnera, Jana Neubauera, Ant. Blanky, Hynka Smékala a Ant. Urbana. Dříve tvořil jeden corpus se spolkem rájeckým, avšak v t. r. se oddělil co spolek samostatný. Z počátku měl 16 členů, později 31. Stříkačku si opatřil spolek sám svým nákladem. Při zakládání jeho jsem též vypomáhal. V r. 1923 se oba spolky sdružili ve spolek jeden. Místní odbor Národní jednoty založen byl dne 5. července 1905 a tvoří fil.

spolek „N. J. pro východ. Moravu“ v Olomouci, jest zřízen na základě stanov této jednoty, schválených výnosem místodržitelství ze dne 31. V. 1885 č. 14782. Již delší dobu před tím bylo snahou interesentů místních zříditi tento vzdělávací spolek, avšak pro různé překážky se věc stále oddalovala. V dubnu 1905 přičiněním gym. prof. Rud. Schenka ze Zábřeha docíleno toho, že zvolen přípravný výbor a teprve P. Fadrus, zábřežský gym. prof. náboženství dne 5. VII. t. r. dosáhnul toho, že spolek ustaven a dalo se do něho zapsati 63 osoby. Do výboru zvoleni: Hybner Fr. , Bartoš Ant., Portyš Bedřich, Fabiánek Vlad. a Fridrich Vlad. Předsedou zvolen Hybner, pokladníkem Fridrich, jednatelem Fabiánek. Náhradnicemi: Em. Čulíková a Jas. Urbanová. Revisory: Králíček, lesní a P. Něniček, kooperátor ve Zvoli. V základě zákona ze dne 22. VII. 1919 doznala knihovna M.O.N.J. po přednášce J. Malého, knihkupce v Zábřeze dne 12. I. 1920 v hostinci u Hányšů změny v tom smyslu, že knihovna spolková propůjčena místním obcím ku zřízení veřejné obecní knihovny. M.O.N. J. si vyhradil na své knihy právo vlastnické a nově zakoupené knihy jsou a zůstanou vlastnictvím obou obcí. V r. 1919 zvolena „Osvětová komise“, jejímiž členy byli: Jan Štrampach předsedou – An. Žák, Jan Smékal, H. Rašín, Bedř. Portyš a Ant. Urban. První přednášku měl p. Dr. Kraus ze Zábřeha na thema: „Strach před tuberkulosou“ v r. 1924.

Místní odbor Sokola založen r. 1920 dle stanov Sokola zábřežského. První činovníci: Hikl Fr. Starosta, Fričar J. místostar., Rašín H. jednatel, Kadlec J. pokladník, Vašíček Ferd. náčelník.

Jednota Orla Československého konala ustavující schůzi dne 7. VII. 1920 v místnosti p. Jos. Balcárka, rol. v Rájci. Po řeči okrskového starosty Orla Čsl., p. soudního rady Dr. Langra ze Zábřehu přihlásilo se 42 členů, z nichž ustavil se výbor s p. Hynkem Sadilem, předsedou v čele stanovy této jednoty byly vzaty na vědomí mor. zem. polit. správou výnosem ze dne 31. I 1921 č. 7439.

Politická organisace „Republikánské strany československého venkova“ založena v březnu 1919. První předseda: Hikl Fr. – J. Kadlec.

Lidová jednota utvořena v březnu 1919, prvním předsedou byl H. Smékal. Odborová organisace, Místní Domovina domkařů a maloročníků v Rájci založena r. 1923 v měsíci dubnu. První předseda: Fr. Hikl. Před volbami do obec. zastupitelstva v r. 1924 ustavila se československá občanská strana s Ant. Žákem v čele.

Při svěcení nové budovy čes. gymnasia zavítal do Zábřeha dne 28. VII. 1901 olomoucký arcibiskup Dr. T. Kohn byv u slavnostní brány uvítán duchovenstvem a zástupci úřadů. Odpoledne byla lidová slavnost na Nové, která byla velkolepou manifestací celé české sev. Moravy. Slavnosti této zúčastnilo se ohromné množství lidu ve všech obcích blízkých i vzdálených. Banderia, cyklisté, Sokoli, různé spolky, hasičstvo, vojenští vysloužilci a četné alegorické vozy bohatě vypravené byly průvodu nevídaného účastny. Z Rájce společně s Ráječkem vypravila se k účelu tomu skupina „rolník jindy a nyní“ (robota), kterou vedl stařeček Jan Kolčava.

Různé záznamy: V severomor. obcích měl dle Falze mor. četné žně. V Drozdově zemřelo 34 lidí, jak se tato epidemie dotkla Rájce, nemohl jsem nikde vypátrati. Jako r. 1631 byl mor v Ráječku, podobně zuřil v kraji r. 1831-32.

Papírové peníze u nás zavedeny byly po prvních válkách s Napoleonem. R. 1807 nestačily státu berně a proto byly vydávány bankocetle t. j. papírové peníze ve velkém množství, následkem čeho se znehodnotily. V r. 1807... 100 zl v bankocetlích=50 zl stříbra, v r. 1810 100 zl v bankocetlích=25 zl stříbra, v r. 1811... 100 zl v bankocetlích=11 ¼ zl stříbra. V t. r. vydán patent, jímž cena peněz papír. i měděných snížena na 1/5 jmenovité hodnoty následkem čeho dostavil se státní bankrot. Proto vydá nové papír. pen. t. z. šajny, a historie se opakovala: šajny nedosáhly kupní síly peněz stříbrných. Opatřením vlády ustavily se poměry (konvenční měna) od r. 1819 tak, že 250 zl šajnů (vídeň. měna)=100 zl stříbra c. m. sedlákům prospělo znehodnocení peněz trvale, od r. 1811 platili své činže vrchnostem v šajnech. Platili tedy o 60% méně. V témž poměru klesly i platy odváděné náhradou za

robotu, již od doby Marie Terezie v užívání vešlé. Mnozí lidé, kteří měli svůj majetek na penězích, stali se přes noc žebráky. Dne 1. XI. 1858 začalo se počítati dle r. č. t. j. 100 kr na 1 zl a šajnové peníze přestaly. R. 1892 zavedena zlatá měna, 2 nové K = 1 zl r. č. Zlatých 10 K a 20 K bylo hojně v oběhu avšak ve válce světové staženy. Po převratu dány v republice do oběhu kovové peníze: 2 h, 5 h, 10 h, 50 h a 1 Kč – něco zlatých dukátů, papírové: 1 Kč, 5 Kč, 10 Kč, 20 Kč, 50 Kč, 100 Kč, 500 Kč 1 000 Kč a 5 000 Kč. V malé numismatické obec. sbírce jsou uschovány tyto peníze: Z r. 1800... 7 měděných označených 3 z r. 1812 šajnových zl a 1 kr, z r. 1816...8 měděných kr s vroubkovaným okrajem, ¼ kr a 2...1/2 kr, z r. 1851... 1 měď. Peníz s ošoupaným nečitelným nápisem, z r. 1859 2 kr a čtyři 5/10 kr (trojníky), z r. 1868 1 stříbrný dvacetník a 2 desetníky, z r. 1888 dva stříbr. zlatníky, z r. 1893 2 stř. koruny, z r. 1894 5 nikl. 20 h, z r. 1909 3...2 h, z r. 1915 5 nikl 10 h, z r. 1916 3 železné 20 h, z r. 1918 3 železné dvouhaléře.

V archivu jest „Melní tarifa“ z r. 1814, dle níž se od semletí 25. //obilí platil 1 vídeňský, do 50 // 2 vídeňské, do 75 // 1 kr 2 vídeňské. R. 1817 počalo se s pracemi ohledně trigonometrického vyměřování půdy a s odhadem každé parcely. R. 1824 bylo právě tak chladné počasí jako v r. 1924. R. 1836 předkové K. Häuslera koupili od obce z povolení patrimoniálního úřadu pozemky a postavili na nich domky č. 53 a 54. R. 1839 vyhořela výměna a stodola Pavla Smékala a domy Fr. a Josefa Chrastila, Planičky a Jaroše. Dle přípisu vrchnosti mírovské z 2. XII. 1846 bylo v obci i v okolí pácháno mnoho krádeží, proto musely se konati noční hlídky a čeládka práce se štítící pochytati a na Mírovský úřad předváděti. Každou sobotu musela se podávati zpráva, zda domácí podezřelé osoby jsou doma neb kde se zdržují.

R. 1850 zrušena roboty, cena osvobozeného statku selského vzrostla, r. 1855 zvýšena pozem. daň o 1/3. Za války s Pruskem měla obec Rájec s Teodorovem roční příjem 15 zl 85 kr, požadavek však 528 zl 87 kr. Od 1. I. t. r. placeno za jednoduchý dopis na poště 5 kr.

V roce 1866 cholerou první onemocněli: Fr. Neumann a Jan Plhák avšak nezemřeli, u Hegrů zemřeli 3 osoby a na p. č. 2 zemřel hospodář Bartoš.

R. 1882 vyhořel Klemš Fr., Pospíšil Jan, Kukula Jan a Beran Josef. Manželka posledně jmenovaného Anna, rodem z Vyšehoří hodila v r. 1883 nevlastní dceru do studně, kde utonula, proto nastoupila trest 20 l. žaláře ve Valašském Meziříčí.

Dne 21. I. 1883 pořádána byla „první beseda“ v místnostech J. Polívky u nádraží zábřežského. Byla to první čes. zábava, která sestávala z deklamací, zpěvů, klavírních čísel a tance při voj. Kapele pěš. pluku č. 54. Mezi rolníky, živnostníky bylo viděti mnoho kněží, úředníků, učitelů a jiných stavů, i Němci byli přítomni, z Rájce se též několik uvědomělých rolníků tohoto „ prvního slov. plesu“ zúčastnilo.

V r. 1884 vyhořelo stavení Novotného č. 8. R. 1887 po podkrajském Schrötterovi opustil úřad okres. hejtmana Otto Ratzký, kovaný Němec, na jeho místo jmenován Vilém Voříkovský rytíř z Kundratic. Po něm jmenován okres. hejtmanem šlechtic Štrobach, kterého vláda republiky sesadila a nahradila Dr. Pánkem, po kterém stal se správcem polit. úřadu p. Laštůvka. Dne 17. XI. 1887 zemřel Dr. Josef Polách, děkan zvoleský. V r. 1889, kdy na záletech zavražděn byl korunní princ Rudolf, vznikla u J. Kukuly a Fr. Klemše slintavka a kulhavka a dobytčí mor. úřady učinily potřebná opatření, kterým se někteří občané nechťeli podvoliti, proto museli platiti pokutu po 2 zl.

Na cí. hody vyhořela r. 1888 Janu Korunovi stodola. R 1893 byl Jan Loučný jmenován otcem chudých. V r. 1895, kdy založena byla v Zábřeze gymnasiijní matice, vyhořelo 24. V. v Leštině 34 domů. Na vyzvání zem. výboru ze dne 6. VI. 1896 č. 21706 nedali si občané pojistiti hov. dobytek, koně a vepře – 36 podpisů o tom svědčí. T. r. uděleno dle §3 zák. z 5. XII. 1896 č. 222 dom. právo Maxmiliánovi Janků v Teodorově. Zavedena osobní daň z příjmu. R. 1897 vyhořel Enter, Haisler,

Maixner. R. 1898 založeno v Zábřeze čes. gymnasium. Alžběta, choť cís. Frant. Jos. I., podlehla útoku anarchisty. R. 1899 zřízena v hasič. zbrojnici nemocnice. R. 1900 vyhořel Entr. Místní občané za starosty Frant. Smékala navezli dobrovolně cestu od horního konce až po dráhu zdarma. Přejechod do XX. stol. označen na str. 39. Roku 1901 usneslo se obec. zastupitelstvo vydání na ponocného hraditi přírážkou z daně činžovní a domovní, hlídače lesů mají si majitelé lesů hraditi sami. R. 1902 čistěn obec. rybník a v „Hejném dole“ vysázeny olše. V r. 1903 zřízeno telefonické spojení mezi myslivnou a arcib. lesní správou na Mírově, za příčinou postavení sloupů na p. č. 349/1 louka, 1189 cesta, 40 pastva, 1206 náves žádala obec. od arcib. panství olomouckého, aby odvádělo ročně do obecní pokladny 24 K, později žádala jednou pro vždy 100 K, ale panství na tyto podmínky nepřistoupilo a postavilo si telefon samo. T. r. za starosty Fr. Smékala zakoupila obec od J. Horáčka č. 23 v Teodorově pozemek p. č. 750/2 za 310 K za tím účelem, aby na býckou louku v „Jespíčku“ p. č. 1133 byl volnější přístup. V r. 1904 následkem velkého sucha byla velká nouze o píci. Starostovi zvýšen roční plat na 40 K, místo hospodáře zrušeno a svěřeno dvěma radním po 18 K ročně.

R 1906 vykonána volba do sirotčí rady. 1907 stavěny tel. tyče na místní silnici k Mohelnici. Spalničky řádily mezi dospělými i mládeží. Obec. zastup. se usneslo, že občané mající dvorky neb zahrádky na obec. území, mají ročně z 1m² platit 3 h do obec. pokladny. Fr. Maňkovi a Anně Rifflerové odprodán pozemek p. č. 404/2, 404/5, 404/6 ve výměře 13 a 54 m² (1 m² za 80 h). Při utvoření nových vymetacích okresů kominických připojila se obec k obvodu postřelmovskému. Potok vyčištěn a zhlouben. Důl pronajat na 6 let. 1908: 26. VII. začal úřadovati J. Fričar, starosta. Petr Bartoš I. radní, J. Kadlec II. radní. Zřízení cementový můstek u kříže na horním konci. 1909: Jan Fričar přivezl 6 letou Annu Seidlovou z Újezda, okr. Plánice v Čechách do obce na vychování a odvedena J. Kadlecovi, kde dosud jest jako služka zaměstnána (1925). 4. IV. zvoleni J. Fričar a Fr. Smékal za volitele do silničního výboru zábřežského. 1. VIII. usneseno, že chovatelé býků mají vésti pouštěcí rejstřík.

Ant. Schneider jmenován obec. sluhou a pol. hlídačem za ročních 84 K. 4. IV. usneseno u kříže před školou zasaditi 2 akáty pro ozdobu obce a u rybníka nasázeti ovocné stromy, dosud se nic neprovedlo. Na trávníčku nedaleko strážního domku dráhy vysázeny ovoc. stromy. 2. XII. pronajat obec. rybník Janu Svačinovi na chov ryb, upravena cesta k dolu.

1910: Opraveny břehy Sázavy. 1911: Jan Maixner zastavil při stavbě stodoly z nedopatření z obec. p. č. 1206 plochu 36 m², což odškodnil 28 K 30 h. 1912: Navážkou upravena cesta od mostu u Sázavy až po Důl nákladem obce R. 1913 prodána Neubauerovi Fr. parc. č. 40/1 ve výměře 46 m² za 9 K 20 h. Opraveny cesty, stavidlo na obec. louce a hráz u rybníka. Do zdravotní komise zvoleni: Loučný Fr., Fričar J., Puchr Kl., nemocné mají opatrovati Sitta a Pospíšil. 1913: 18. III. kolaudační komise přijímala elektr. trať vedenou ze Zvole do Rájce. Vyskytly se epidemické nemoci: spalničky, difterie, neštovice mezi dospělými i dětmi, avšak obětí si nevyžádaly.

Na dřevěných štítech domů č. 14 u Kadleců a č. 16 u Žáků byly dřevěné kalichy. U Kadleců byl mimo to pod malou stříškou na desce ve vodorovné poloze namalován elipsovité věnec s červenými střídavými lístky, v jehož středu byl namalován červ. kalich, nápis a letopočet nebyly již čitelné. Dle zprávy obyvatelů domu měl býti letopočet totožný s datem na kružadle: 1185, které již od nepaměti jest při domě. Z kalichů dá se souditi, že zde bydleli kališníci, jinak podobojí, kteří velebnou svátost přijímali pod obojí způsobou chleba i vína na rozdíl od katolíků, přijímajících toliko pod jednou způsobou chleba. Při přestavbě u Žáků v r. 1909 a u Kadleců r. 1913 byly kalichy zničeny. Též v Zábřeze u pánů z rodu Tunklů a Žerotínů bylo mnoho horlivých utrakvistů, kdežto katolíci se málo vyskytují. V neděli dne 28. června 1914 vzalo obyv. říše rak.-uher. na vědomí smutnou zprávu o tragickém skonu vražedným atentátem v Sarajevě následníka trůnu arciknížete Frant. Ferdinanda d'Este a jeho choti vévodkyně Žofie z Hohenburgu. Vražda tato byla podnětem k světové válce.

Světová válka (1914 – 1918)

Dne 28. července 1914 vyhlášena byla válka Srbsku a vydán panovníkův manifest k národům. Panující císař Frant. Jos. I. a veškeré obyvatelstvo říše tehdy netušilo, že tímto okamžikem nadchází dějinám Evropy nová epocha a že zakrátko na to rozpoutá se válečná litice nad celou téměř Evropou a že mezi všemi díly světa vyhlášeno bude 49 vypovězení války, kterým za oběť padlo následkem nakažlivých nemocí a podvýživou přibližně 37 000 000, včetně 10 000 000 padlých. Dohodové státy povolaly k vojsku 43 500 000 mužů, kdežto střední mocnosti 21 500 000, z posled. čísla bylo povoláno z Rakousko – Uherska 8 000 000, z nichž padlo 1 200 000. Dne 31. července 1914 vyhlášena všeob. mobilisace. První ohlášení mobilisační došlo do obce v sobotu dne 31. VII. t. r. o 8. hod. večerní a mnoho lidí očekávalo již úředníka z okres. hejtmanství, který je v kočáře přivezl. Na přání lidu přečetl V. Fridrich u starosty H. Smékala v Teodorově svolávací přihlášku. Ráno 1. srpna byla již o 6. hod. ranní vyvěšena mobil. vyhláška a J. Neubauer a Ant. Schneider při ohlašování bubnem ji předčítali. Podobných přihlášek event.. vyhlášek bylo během války mnoho za příčinou prohlídek v domácnosti a ke službě ve zbraní, které se konaly dílem v hotelu „ u Eiche“ v Zábřeze, dílem v místnostech „Arbeitsheimu“ v Šumperku. Hned po vyhlášení mobilisace projíždělo po dráze mnoho vlaků s vojskem všeho druhu ku hranicím srbským i ruským, po dlouhou dobu bylo vojsko to hoštěno na nádraží zábřežském obyvatelstvem z okolních obcí, které dobrovolně přivázelo na vozech chléb, pečivo, máslo, mléko, vař. vejce, ovoce, slaninu, uzenice, doutníky a korespondenční lístky. V kotlích na dvoře nádražním vařil se čaj a připravována limonáda. Němci byli na peroně, Češi měli své skladiště u přednosta na staré poště. Též z obce naší dovezeno několik vozů potravin. Podobně dělo se když ranění z bojiště ve vozech Červeného Kříže se vraceli. Vojáci však potravinami nešetřili, neboť poněkud ztvrdlý chléb vyhazovali okny, lidé celé bochánky našli podle trati – později byla nouze o chléb. Po 5 měsíčním trvání války vydal místodržitel Oktavian svob. pán z Bleylebenů svolání k čes. lidu na Moravě, že několik ničemných individuí odvažuje se hnusným zločinem poškodit naši vlast a poskvřít čes. národa a volal ke všem lidem dobrého smýšlení, k povoláním vůdcům národa, kněžím, starostům a učitelům, aby se postavili na odpor tomuto řádění. Z Vídně došlo během války svolání k bývalým příslušníkům ozbrojené moci, učitelům, spolkům, jež věnují se péči o mládež, aby cvičení byli mladíci od 16 roku dle pravidel pro vojenskou přípravu mládeže, o čemž jsem okr. hejtmanství musel podávat zprávy. Já a Fr. Hýbner museli jsme se té věci ujmouti. Mladíci dostavili se k tomu cvičení po 2 neděle, vícekrát nepřišel žádný. Na počátku války narukovalo mladší, později starší mužstvo. Rád nešel nikdo, ale muselo se. Do zbraně povolání byli: Balcárek Ant., Bartoš Petr, Blanka Ant., Bušín Jos., Domluvil Jan, Dosihač Jos., Dražný Adolf, Dražný Frant., Dražný Jos., Fišer Karel, Fišer Stanislav, Fridrich Bohumír, Fridrich Valentin (rus. legie), Fridrich Zdeněk, Golda Antonín, Golda Bohumil, Golda František, jenž byv zraněn do nohy zemřel v Rájci, Golda Izidor, Golda Jan, Haisler Fr., Haisler Karel, Hampl Fr., Hampl Vincent, Hányš Jan z Rájce, Hányš Jan z Teodorova, Hányš Vincent, Hegr Fr., Hegr Ferd., Hegr Jan, Hegr Jos., Hegr Štěpán, Horáček Jan, Hornyšek Anton, Hornyšek Fr., Hornyš Jan, Hrubý Fr., Hýbner Fr., Jányš Jan, Janíček Alois, Janíček Jan, Janíček Rudolf, Janíček Josef, Jaroš Jan, Kadlec Jan, Kapl Vilém, Klemš Frant., Kohl Mořic, König Karel, Kotek František, Kotek Melichar, Kruš Jan, Loučný Jan, Loučný Frant., Maňka Frant., Minář Jan, Müller Frant., Neubauer Frant., Neubauer Hynek, Neubauer Jan, Neubauer Jan-lesní, Netek Frant., Netek Hynek, Nevtipa Frant., Nevtipa Jan, Nimmerfroh Frant., Novotný Jindřich, Pavlík Hynek, Pavlík Jos., Planička Jan, Portyš Bedřich, Portyš Ferd., Ptáček Jan, Ptáček Josef, Pucher Antonín, Pucher Jos., Rašín Hynek, Riffler Josef, Rulec Alois, Sadil Fr., Seidl Ant., Seidl Jan, Smékál Hynek, Sitta Jan, Svačina Jan rukoval na počátku války k hulánům, ale z nedostatku koní propuštěn do svolání, které nikdy nedostal. Šebesta Adolf, Šembera Josef, Šafář Ant., Šneider Anton, Theimer Jan,

Tomášek Josef – učitel, Urban Alois – praporčík, Urban Anton – kněz, Urban Jan, Valouch Jindřich, Valouch Josef, Vařeka Jan, Vašíček Ferd., Vašíček Jan, Zapletal Fr., Žák Anton, Žák Fr. – poručík, Žák Karel, Žváček Anton. K dělostřelectvu: Adámek Karel, Dražný Fr., Heger Jos., Horáček Fr., Híkl Fr., Jureček Jan, Novotný Ferd., Pucher Kliment, Riffer Aug., Sadil Ignác, Seidl Jan, Svačina Fr. K námořníkům: Balatka Jan. K vozatajstvu: Chrastil Fr., Chrastil Jos., Kukula Jan, Neubauer Jan, Smékal Jan. Do nemocnic: Hroch Fr., Jányš Hynek, Kubiček Jan. K zásobovacímu sboru. Hányš Adolf, Plhák Jos., Šafář Otto. K telegrafní službě: Maňka Jan. Do zákopů: Theimer Fr. K policejní stráž: Horáček Josef (v Albánii), Maixner Jan (v Krakově), Maixner Jos. K ošetřování nemocných koní: Portyš Fr., Theimer Jan. Při kuchyni a krmení vepř. dobytka. Enter Frant., Pelc Jan. Při výrobě střelného prachu: Vil. Pospíšil.

Ve válečné době měli starostové mnoho práce rekvírováním obilí, slámy, sena, ohláškami mobilizačními odvody, vydáváním tištěných lístků na maso, tuk, mouku, cukr mletí. Též já jsem měl mnoho práce, kterou mi polodenní vyučování značně ztěžovalo. Poněvadž na počátku války čes. žádosti o dovolenou na jarní a podzimní hospodářské práce, na žně, mláčení a jiné byly šmahem zamítány, byl jsem nucen psáti žádosti německé, napsal jsem jich přes 500. Ve škole sbírány a sušeny borůvky, hříbky, kopřivy, lipový květ, jahodové a ostružinové listí v náhradu za čaj, který se dovážeti nemohl. J. Kučerovi, obvodnímu lékaři v Zábřeze odvedl jsem v roce 1914 4,25 kg cupaniny. Úřadu pro váleč. péči ve Vídni upletly žačky pod dozorem ind. učitelky Anděly Klemšové 14 párů vlněných ponožek, 10 párů nátepiček, 1 pár nákolníků a 2 ochranné kukly. Mimo to zaslala správa školy r. 1916 témuž úřadu 101,74 kg vlny, 73,60 kg bavlny, 7,34 lněných lýtek, 15 kg pytloviny, 1,38 kg kaučuku, pletených a háčkovaných kousků 5,21 kg, 21 párů onucí, 1 600 kusů podešví z Billrota papíru a z kůže se srstí, aby vojínům neumrzly nohy. 1.V. 1915 při vlastenecké sbírce válečného kovu zaslány do arsenálu ve Vídni tyto kovy: hliník, olovo, měď, mosaz, cín, zinek, staniol, stříbro ve váze 65,83 kg. Sbírkou peněžní konány ve škole pro Červený Kříž, vojenskou útulnu ve Vídni, rakouský výbor pro Uhry, vojenský fond vdov a sirotků válečných, České srdce v Zábřeze a Brně, válečné invalidy, Obětní dny, týden mrzáčků. K účelům humanitních prodávány váleč. pohlednice, odznaky, kokardy, plakety, což vše representovalo obnos 1 601,67 K. dlouho trvající válkou nastaly obtíže v opatřování krmiva, jež se vysvětluje jednak skrovnější produkcí píce, nedostatek hnojiva, úbytkem dělníků, jednak tím, že plodin, kterých se jindy přirozeně užívalo za píci, ve válce se též jinak upotřebovalo např. řepy, jetelových paliček, kterými vojíni byli nuceni se nasytiti. Proto bylo nutno hledati za krmivo náhradu v rozlič. plodinách, kterých se před válkou vůbec neužívalo aneb užívalo měrou jen docela nepatrnou. Aby opatření krmiva dle možnosti bylo zabezpečeno, byla zřízena „Ústředna pro krmivo“ ve Vídni, které školou zasláno v červnu 1916 – 7,2 kg suš. jitrocelového listí. Váleč. pomocnému úřadu zasláno 5 kg skartovaného papíru. Nastaly též velké obtíže s potravinami a ostatními potřebami lid i žactvo vybízeno úřady ku šetření potravin, obuvi, šatstvo, prádla, dříví, uhlí, svítiva, papíru, motouzů aj. V letech 1916 a 1917 byla zvláště velká nouze o mouku ač se jí ve vojen. skladištích zkazilo celé spousty, taktéž se zkazilo mnoho obilí a brambor, v Zábřeze hozeno jednou 10 q uzenic, kterými hýbali červi do Sázavy. Proto vydávány aprovizačním úřadem v Zábřeze různobarevné lístky na různé potřeby životní a tabák. Z nedostatku tabáku kouřila se nať ořechová, dubová, buková, jetelinová a všelijaké jiné listí, mařinka vonná nahrazovala lepší druh tabáku. Dle aprov. lístků vyměřeno pro 1 těžce pracující osobu na 14 dní 4 200 g mouky, pro lehce pracující na tutéž dobu 2 800 g. Po uplynutí příslušné doby nedošla od hospodář. úřadu někdy po 2 – 3 týdny žádná mouka a všechna intervence u starosty neb aprov. úřadu byla bezvýsledná. Do mouky míchány mleté divoké kaštiny, boby a piliny, chléb z této směsi v novinách vychvalovaný se po upečení rozpadnul na několik kusů, mnozí dostávali z něho bolení v žaludku i střevách, někteří z toho trpkého a nahořklého pečiva vážně

onemocněli. Lid si ukrýval tu a tam v noci sehnanou mouku na tajná a nepřístupná místa. Kdož byli šťastnější a měli větší zatažené zásoby, zazdili je, když však při nutné potřebě museli skladiště otevřít, byla mouka plesnivá. Do schůzí učitelských museli jsme brát chléb do kapsy a zapíjeli pivem z pýře. Sehnal-li někdo trochu zrní musil do mlýna k večeru a dávat dobrý pozor, aby mu zakrytou mouku nezkonfiskoval četník. Lůj, kterým lid před válkou pohrdal, byl vzácný a mnohé ženy, které dříve nad tímto tukem ohrnovaly nos, byly rády, když jim řezník přenechal 1/8 – 1/4 kg. Aby byl snesitelnější, svařovaly ho s trochou mléka. Káva na níž lid již dávno navykl, byla drahá, neboť byl 1/2 kg za 36 K i více, proto pražená pšenice, ječmen a žito, cichorii si hotovil z řepy. Záplatované boty a šaty byly ve městech i na venkově v módě. Místo obyčejné obuvi nosil lid obuv s dřevěnými podešvy, kterou si dovedněji zhotovovali sami aneb si koupili „Ideál“ systém Weber ve městě, mnoho chodilo se boso. Pro drahotu zeleniny osazováno každé místečko. Následkem nedostatku kůže byla obuv značně zdražena, obyčejná perka pro 10letého chlapce stála před válkou 9 – 10 K, ve válce 27 – 60 K, pro dospělého muže až 200 K. Veškeré látky na prádlo a šaty byly 2x i 3x dražší. Mužský oblek byl za 1 200 – 1 400 K i více. Ceny uvedené nebyly ustáleny a během války i po ní rapidně stoupaly. Rájcem procházelo často a mnoho vojska pěš. pluku č. 100, později č. 19 dílem ze Zvole, dílem ze Zábřeha, kde bylo ubytováno a konalo zde neb v nejbližším okolí cvičení. Zpěv jeho vyrušoval často vyučování a když 27. III. 1915 stříleli ze strojních pušek, bylo vše na nohou. Když vojsko ve Zvoli bylo v pochodu vycvičeno, doprovázela je vojenská hudba na další cvičení ve zbrani do Zábřeha, hudba zastavivši se u školy zahrála vojínům veselý a jarý pochod, načež vrátila se do Zvole, by za nějaký den tuto proceduru opakovala. Též huláni z Květína na koních často sem přijížděli aneb obcí jen projížděli k různým cvičením denním i nočním v okolí Zábřeha. Také nepřehledné spousty rozedraných odvedenců v kožíších, hrubých hnědých halénách a pláštěnkách se slaměnými širáky z vých. Hališe se zavazadly a kufříky často obcí procházely, aby u svého pluku ve Zvoli nastoupily voj. službu. Dne 5. VI. 1915 rozstavily se voj. stráž od železničního mostu u strážního domku s tasenými bodáky podél silnice a hledali jakéhosi zběha, kterého po dlouhém pátrání našli na půdě d. č. 1 u starosty H. Smékala v Teodorově. Zatčený delikvent byl odveden pod dozorem voj. stráž do Zvole, odtud do Zábřeha k velitelství 100. pluku, kterého odeslalo k voj. soudu do Mor. Ostravy, co se s ním dále stalo, nebylo možno ve válečné pohnuté době vypátrati.

Uprchlíci: O svatodušních svátcích r. 1915 bylo zde usídleno 40 evakuovaných obyv. z Pulje a okolí v Istrii. Uprchlíci bydleli v d. č. 1 Ant. Urbana, č. 24 faráře Jos. Klemše, č. 20 Jos. Balcárka a č. 14 u Jos. Čulíka. Posledně jmenovaný nechtěl však Istriány přijmouti do sálu. Proto obec. úřad v Teodorově požádal okr. hejtmanství o intervenci, vyslána sem četnická asistence, která majitele domu ku přijetí evakuantů donutila. Ježto se J. Čulík choval k obec. výboru renitentně, byla mu okres. soudem v Zábřeze uložena pokuta 40 K, pod těmito auspiciemi se duch domácího pána uklidnil. Dne 6. VI. 1915 šel po trati žel. dráhy slovinský hoch, kterého voj. stráž odvedla starostovi J. Fričarovi. Hochovi stala se nehoda. Při zastavení vlaku v Lukavici šel se napítí, avšak vlak s uprchlíky mu ujel. Na štěstí setkal se chlapec téhož dne se svými rodiči, kteří sem z okolí Pulje a Gorice přijeli. Nabízenou potravu od dětí i dospělých odmítal. Obveselil se však při setkání s rodiči, načež s chutí jedl. Rodina Valepeticů přestěhovala se 10. XI. 1915 do Leštiny, kde nejstarší svob. žena zemřela. Rodiny: Percan a Bedrina přesídlily 15. II. 1916 do obce Rakulja v Istrii, rodina Bičičů zůstala zde nejdéle. Ženy chodíce po dědině pletly bílé vlněné punčochy, oděny byly v hrubý hnědý šat lemovaný dole červenými neb modrými širokými pásy, zástěry měly křiklavě žluté. Praly tím způsobem, že dřevěnou plackou tloukly u potoka prádlo na kameni. Muži měli modrý plátěný oblek. Evakuanti si časem vykroutili lebedu, polili ji octem, trochu pomastili a jedli, stará kravská řepa z nedostatku potravin jim též chutnala. V bytech topili syrovým dřívím z modřínů, věkovitá mohutná lípa u zbrojnice, krásná ozdoba obce,

zasazená za císaře Rudolfa II. (1875 – 1898) jakýmsi pastýřem, v objemu 6 m o výši asi 30 m byla r. 1914 skácena, poněvadž ohrožovala okolní stavení. Byla erárem zakoupena pro uprchlíky, kteří ji celou spálili. Kdo onu lípu sázel více než před 300 lety, jistě si nepomyslel, že palivo z ní Istriánům poslouží. Jako obyvatelé narukovávaných vojáků dostávali i Istriáni podpory od státu, mnozí z nich pracovali na železnici a v cukrovaru v Holici. Děti, z nichž jen 2 děvčata uměla trochu slabikovat, chodily zde do školy. Za války zřízena tříčlenná místní třídící komise za příčinou dodávání jatečného dobytka. Ve městech byla bída zlá. Ze Zábřeha, Olomouce, Čes. Třebové, Brna i Vídně docházeli event. dojížděli sem lidé pro mléko, tvaroh, máslo, trochu mouky, brambory neb nějaké to vajíčko. Tehdy srdce některých hospodářů se zatvrdila. Tím více dlužno vážit si těch, kdož v těchto těžkých dobách si uchovali vědomí, že vlastní prospěch nesmí být vykoupen bídou druhých. Bylo zde několik hodných občanů, kteří dle možnosti prodávali co ve statku na potravinách měli a nikdy nežádali více a ani nepřijali než úředně stanovenou maximální cenu. Měli zajisté větší mravní hodnotu než oni, kteří prodávali 1q žita za 600 K a ti, kteří plné náklady obilí vyváželi v noci do Šumperka 1q až za 1 000 K. Na polích pracovali po výtce starší lidé, ženy a nejstarší žáci, též vojáci na dovolené jakož i od 100 pluku ubytovaní u starosty J. Fričara ku hlídání mostů na železnici pomáhali, aby si mohli vojáci tito odpočinouti, odvedeno pro ně něco peřin, podslamek, prádla a 1 postel. Při nich zaměstnáno bylo mnoho dětí. Přísahy vojska v Zábřeze konány na náměstí a obvyklá „Rak. hymna“ vždy voj. kapelou sehraná aktem provázela. Když vojsko naše tu a tam nějakého vítězství dobylo, hrána mimo uvedenou hymnu i hymna německá a turecká. Němečtí předáci a politikové prohlašovali již r. 1915, že zvítězí-li Rakousko-Uhersko a Německo, že bude veta pro český národ, že bude umlčen jako rab a spoután jako otrok. Měli úmysly nám zrušit vys. školy, zavřít české střední školy, ostatní školy poněmčiti, zavést úřadování německé a české jazyky chtěli dlážditi ulice měst. Proto nemůžeme se diviti, když se v říjnu 1918 chýlila válka ku svému konci v neprospěch Němců, že naši čeští vojáci zpívali: „Když se národ přestal bát své vlády, tu počaly praskat staré řády, proletáři v jeden mžik, srazili se v pevný šik“ Refrain...a bourali vesele to Rakousko zpuchřelé.

Válečné půjčky. Za příčinou upisování vál. půjček naléháno na starosty obcí a správy škol okres. polit. správou a konány různé propagandy. Též vojáci co byli doma a nechtěli být povoláni k vojsku byli nuceni upisovati, i na frontách byli k upisování donucováni. Jakmile se však válka chýlila ku konci v neprospěch naší bývalé říše, byly vál. půjčky šmahem prodávány se ztrátou 35 i více procent, jen málo liknavců si je podrželo. V obci upsáno bylo celkem 102 100 K. Ze zajatců, raněných neb padlých na poli válečném uvádím následující: Adámek Karel byl při čistění děla raněn kusem skály odtržené nepřátelskou dělovou koulí a za krátko zranění svému podlehl. Dražný Adolf byl těžce raněn do nohy, noha mu byla amputována a zemřel následkem velké ztráty krve, oba uvedeni padli na italském bojišti. Haisler Karel byl zajat v Niši v Srbsku kde onemocněl epidemickou nemocí, na to zavezen po lodi na některý ostrov v Jonském moři, kde zahynul. Heger Štěpán res. pěšák padl dne 30. VIII. 1915 v bitvě u Betr. Fišer Stanislav přidal se k prvním legionářům v Rusku r. 1915, vrátil se zdráv. Hornýš Frant. Súčastnil se bojů u Ivangorodu a do konce března 1925 není o něm žádných zpráv. Hornýš Anton padl 23. III. 1915 byv napřed střelen do tváře a ihned na to zasažen granátem. Chrastil František onemocněl u Horodenky na úplavici, ku které se později přidružil tyfus, jemuž podlehl. Chrastil Josef byl jako legionář při kácení stromů na bojišti ruském zraněn padajícím stromem tím způsobem, že ho vršek stromu zasáhnul. Byl léčen v některé nemocnici v Uhrách a uzdravil se do té míry, že mu v červenci 1915 dána byla dovolená, kterou trávil u rodičů doma. Později byv vyslán opět na frontu, byl zajat od Rusů, před ukončením války byv vyměněn jako legionář, vrátil se domů a podlehl tuberkulose. Janíček Alois byl r. 1914 těžce zraněn do hlavy u Ivangorodu a od té doby se o něm nic neví. Josef Janíček bojoval v Tyrolsku, kde celá setnina byla zasypána lavinou, jen 3 vojáci

mezi nimiž byl on, byla vyhozena navrch, ti co byli v kavernách 1 ½ m pod sněhem, vytaženi byli živi, v chodbách nalezeno 6 mrtvých. Po té přeložen byl na rus. frontu, kde byl 2. VI. 1916 zajat a proděl v moskevské gubernii v Oseru 26 měsíců, přišel zdrav zpět Rudolf Janíček, jednoletý dobrovolník zaháčil z nedopatření dne 21. II. 1918 u Bodamského jezera za kuličku ručního granátu, který se samočinně zapálil a nebohého studenta usmrtil. Janíček Jan byl raněn v Karpatech pod Javorníkem do levé ruky a vyléčen v blízkém Sudkově. Jančařík Josef, učitel byl zajat v Tjumentu, krajském městě gubernie Tobolské v Sibiři, živil se vyučováním, neboť znal dobře jazyk ruský. Kapl Vilém zemřel v rumunských barácích na zákeřný tyfus r. 1917. Loučný Jan, přistěhovalý z Lukavice, padl r. 1918 na frontě italské. Kohl Mořic byl zajat v Rusku a zdrav se navrátil. Maňka Fr. ztrávil své zajetí v Moskvě a Petrohradě (Leningradě), po půl třetím roku vrátil se do vlasti zdrav. Vypravoval, že ve velkých nádržích vodních nachystal s jinými mnoho ryb. Maixner Josef onemocněl následkem dlouhých pohodů na nohy a byl léčen 3 měs. V r. 1916 byl vyslán z jižních Tyrol do Francie k Verdumu, kde bojoval s německým vojskem proti Francouzům. Neubauer Jan zatčen byl u Tarnopolu 9. září 1915, upadnul do ruského zajetí, ve kterém pobyl 20 měs. Potom vyslán po lodi s 1 600 muži do Francie, kde bojoval proti Němcům, jako ruský legionář sloužil u 21 pluku 1. praporu kulometové roty alsaské, jehož velitelem byl bývalý ministr Husák, jenž od Remeše přes řeku Aisnu zahnal německé vojsko. Bojovali tedy Maixner Josef a Neubauer Jan, oba z jedné dědiny proti sobě, ač jeden o druhém nevěděl. Neubauer Jan, lesník, přijel r. 1918 vyměněn jako invalida z Ruska. Nevtipa Jan utekl z fronty a při převratu byl odměněn tím, že u okres. politické správy v Zábřeze byl zaměstnán jako písař. Nimmerfroh Fr. bojoval v Albanii kde onemocněl malárií, avšak zdrav se nevrátil. Neubauer Hynek vrátil se z rus. zajetí, kde se oženil, i s manželkou teprve r. 1924. Nevtipa Fr., desátník zajat byl od Rusů, avšak podařilo se mu za krátký čas uprchnouti k svému pluku. Dne 4. VIII. 1915 padl na poli cti na Volyňsku blíž hranic bukovinských. Kruš Jan, profesor v Třebíči byl po 16 měs. nezvěstný, byl dlouho na Sibiři a zdrav se navrátil Pavlík Josef jest dosud nezvěstný (1925) a nemožno o něm nic určitého sdělit. Planička Jan zahynul v bojích v Karpatech, soukromé zprávy sdělují, že zapadl do jámy sněhem vyplněné. Ptáček Jan zemřel následkem úplavice dne 19. III. V Rus. Polsku. Pospíšil Vilém zemřel na tyfus v nemocnici v Olomouci. Portyš Ferd. byl zajat v Itálii a přišel zpět jako legionář. Portyšovi Bedřichovi projel projektil levé rameno, když byl vyléčen, uznán invalidou a byla mu přiřknuta podpora státní. Rulec Alois onemocněl po převratu u vojska a zemřel na cukrovku v r. 1919, jeho matka dostává též podporu. Smrt jeho zaviněna snad podvýživou ve válce. Kukula Jan byv přeložen k těžkému dělostřelectvu, raněn byl granátem do nohy v Rumunsku a vyléčen v Šipšišendy v Sedmihradsku. Za pobytu u Brestu Litevského chytal ve volné chvíli v bažinách želvy a aby neutonul, drželi ho 2 kamarádi na provaze, na špatných cestách v Rusku museli pod kola děl podkládati plné žochy rýže, aby mohli vyjetí. Šembera Jos. padl r. 1917. Tomášek Jos. byl zajat od Rusů 10. V. 1916, v gubernii besarabské a podolské pobyl 22 měsíce a vrátil se čilý koncem března 1918. Urban Ant., kaplan u P. Marie v Kroměříži, člen tamního obec. zastupitelstva a poslanec zemský byl koncem ledna 1915 povolán k voj. službě jako polní kurát na italské bojiště, kde setrval až do října. Prodělal tažení proti Srbsku a přišel až na Černou Horu do Rožaje, odkud přesazen do nemocnice nedaleko Bělehradu. Na cestě z Rožaje do Bělehradu onemocněl. Smrtícím střelám sice ušel, ale vražedný šíp zákeřného tyfu sklál ho v květu mládí v bělohradské nemocnici v chladný hrob 12. II. 1916. Vřeka Jan byl v zajetí v Tomsku na Sibiři a vrátil se zdrav. Žák František., poručík zraněn byl odrazem osnatého drátu tak, že mu 1 oko vyteklo a nahrazeno skleněným. Theimer Jan byl raněn do nohy, jako invalida přijat do služeb dráhy. Žák Karel raněn byl do nohy a léčen ve Vídni, později ve voj. nemocnici v Sudkově. Projektil, který mu ve stehně uváznu, byl mu operací vyňat. Sotva si po této těžké ráně oddechl, musel

opět na italské bojiště odkud se jako legionář zdráv vrátil. Žvácek Anton onemocněl těžce z válečných útrap a zemřel doma tuberkulami.

Ceny potravin:

Před válkou

Ve válce a po ní

	druh	K	h	K	h	poznámka
1 kg	mouky pšeničné		36	1	20	
1 kg	mouky žitné		26		74	Ceny nebyly ustáleny a během války i po ní
1 kg	mouky ječné				64	rapidně stoupaly.
1 kg	mouky kukuřičné				60	Např. 1 kg mouky pšeničné byl v r. 1925 za
1 kg	rýže		36	4	00	4,20 Kč, 1 kg chleba za 3 Kč, 1 vejce za 50 h.
1 kg	másla	2		25	40	
1 kg	slaniny	1	80	17	50	
1 kg	tvarohu		28		72	
1 kg	sádla vyvař.	1	80	17	90	
1 kg	masa hovězího	1	60	4	80	
1 kg	masa vepřového	1	80	5	20	
1 kg	masa telecího	1	30	3	20	V r. 1925 prodává se 1 kg hovězího masa za
1 kg	masa skopového	1	30	2	40	16 Kč, vepřového za 14 Kč, telecího za
1 kg	masa uzeného	2	20	6	00	16 Kč, uzeného za 20 Kč, 1 kg másla 30 Kč,
1 kg	uzenice	1	60	4	00	1 kg cukru 5,20 Kč.
1 kg	cukru		84	1	06	
1 kg	mýdla		80	4	40	
1	vejce		6		10	
1	houska-rohlík		4	-	-	Nesměly se péci.
1	pár uzenek		10	1	60	
1	citron		6		20	

Světová válka r. 1914–1918 trvala 1 563 dny. Konečně nadešel den 28. října 1918, kdy se v obci již začalo tu a tam promlouvati o tom, že jsme docílili samostatného státu, ale určitého se nic nevědělo. Teprve 19. října přišel do obce časně ráno ohlásiti zábřežský gym. profesor Lad. Patka, že jsme 28. X. 1918 dosáhli samostatnosti. Ihned probuzena dědina střelbou, která tuto radostnou zprávu zvěstovala. Vše bylo na nohou. Podobnou střelbu slyšeti bylo v obcích okolních. Kol 9. hodiny shromáždily se zástupy lidu ze Zvole s prapory v Rájci, k nimž se připojilo mnoho zdejších obyvatelů. Šlo se k Ráječku, kde se opět přidružil lid s prapory a tento nepřehledný proud rozradostněného lidu vlnil se k okres. městu Zábřehu. Blíže Zábřeha spatřili jsme již zdaleka veliký zástup lidu z Hrabové, Leštiny a Lesnice provázený vyhlášenou kapelou dubickou. Zábřeh byl vyzdoben českými a slov. prapory. Na náměstí shromáždily se davy lidu ze všech okolních obcí se svými spolky a něco děvčat a hochů v národních krojích. Na řečniště z valníku na rychlo zbudovaného vystoupil gym. ředitel Rudolf Dvořák, profesor Karel Jiří Zmatlík, knihkupec Joža Malý a poslanec Ošťádal, kteří pronesli k lidu nadšené řeči a oznámili zřízení samostatného československého státu. Na to pohnul se průvod k radnici a ku všem úředním budovám, z nichž sundal c. k. orly, na okr. hejtmanství ohlášena změna vlády. Hudba hrála a při obnažených hlavách zpívalo se: „Kde domov můj?“ a „Hej Slované“. Splněna jest krásná touha J. A. Komenského a vláda vrátila se do rukou osvobozeného národa. Tak zmizela dynastie Habsbursko-Lotarinská v propadlišti dějin. Obdivuhodná revoluce, kterou náš národ po 300 letém utrpení se osvobodil z nenáviděné cizí moci, jest výsledkem dlouhého osvětového vývoje, o který si i školy podíl zasloužily. Následujícího dne četli jsme již od Národního výboru

Československého podepsaného Dr. Soukupem, Stříbrným, Švehlou, dr. Rašínem a dr. Šrobárem, že stát Čsl. vstoupil dnešním dnem ve střed samostatných kulturních států světa. Nár. výbor, nadaný důvěrou veškerého národa čsl. Přejal jako jediný oprávněný a zodpovědný činitel do svých rukou správu svého státu. V nejbližší době konána z celého širokého okolí schůze v zahradě „Na nové“, kde Dr. Fišer z Olomouce řečnil a lid skládal slib čsl. vládě. Prohlášení samostatnosti Čsl. republiky oslaveno ve škole 8. XI. 1918 se vzpomínkou na den nešťastné bitvy bělohorské. Podobně oslaven příjezd zakladatele p. Tomáše G. Masaryka do vlasti dne 19. XII. t. r. slavnostní řečí říd. uč. V. Fridricha a 69. narozeniny prezidentovy. Výsledek byl ten, že mezi žáky vybralo se na VIII. „Dětský den“ 284 Kč 50 h, pro jiné účely vlastenecké 510 Kč 46 h.

Čsl. republice muselo učitelstvo skládati slib. První zákon vydán 28. X. 1918 o zřízení samostatného státu čsl. Ve srozumění s místní osvětovou radou oslavena byla památka 70 letých narozenin našeho prvního presidenta pana Dra. Tomáše Garrigue Masaryka společně s O. N. J. a Odborem Sokola dne 6. III. 1920 o 6 ½ hod. večer v sále pí A. Čulíkové. Krásně a dojemně řečnil o našem osvoboditeli p. učitel Fr. Vlček ze Zábřeha. Dne 19. IV. 1920 zasazena „ Lípa Svobody“ u zbrojnice a na pravém břehu potoka lípa na paměť ukončení svět. války za přítomnosti Frant. Smékala, předsedy m. š. r., Jana Jányše, náměstka starostova a V. Fridricha, říd. učitele.

Historické záznamy z Rájce a okolí.

Kulturní národové váží si tradic a různých zpráv zvláště místních i z okolí, neboť tradice jsou pojítkem mezi minulostí a přítomností. Čerpal jsem je dílem z lidu, dílem z dějin Palackého, Hrnčíře, Hanzelky, Dolonského, z Almanachu čes. lidu na sev. Moravě od J. Filipa, z knihy „Geschichte der Stadt Hohenstadt“ od Leop. Falze, z Riegrova Slovníku Naučného aj. pramenů a uvádím z nich jen tolik, co by mohly míti souvislost z Rájcem.

Obec Rájec mohla býti založena ve XII. st. nebo snad i dříve, neboť přifařena byla již r. 1131 k Mohelnici. V této době stavěny byly hrady dle způsobu německého a zaváděno lámání kolem. Tehdejší osmý biskup olomoucký Jindřich Zdík vymítal poslední zbytky pohanství a přičinil se, že kněžstvo přestalo se ženit, též posvětil nově postavenou kapli na Řípu. R. 1174 držán byl první sněm (collegium generale) v Brně.

Ve XIII. st. projížděli Tataři až k hranicím českým a všude po všech a městech plenili, loupežili a lidi vraždili. Kdo mohl utéci, hledal spásy v hradech, lesích a na horách. Kdo utéci nemohl, byl zabit a vesnice vypáleny. Že Tataři i na sev. Moravě pustošili, o tom svědčí, že vypálili město Litovel a Jevíčko. R. 1250 olm. biskup Bruno povýšil vesnici Mohelnici na město. Po zavraždění krále Václava III. v Olomouci řádila v l. 1348-1360 v Evropě i v kraji severomoravském černá smrt, která dle odhadu statistiků podlehlo 25 000 000 lidí. V této době byla ves Loštice kol. r. 1350 povýšena na městečko. R. 1411 páni panství zábřežského bratří Jindřich a Beneš z Kravař-Plimlova povýšili Zábřeh na město prvního stupně na Moravě tím, že mu udělili tatáž práva, jakými se honosila Olomouc. T. r. věrný přítel Husův Lacek z Kravař stal se prvním zemským hejtmanem na Moravě a šířil Husovo učení mezi mor. pány. Četní mor. páni zaslali stížní list l. 1416 na sněm kostnický před smrtí Husovou, mimo jiné nalézají se na listu tom i jména pánů severomoravských Jana rytíře ze Zvole a na Skaličce a pánů z Kunštátu na Bouzově. Vádkami husitskými utrpěla i sev. Morava po stránce hospodářské, neboť v krvavé válce husitské utrpělo Brničko, Mohelnice a i tvrz Třemešek byla v sutiny obrácena. Obyvatelé města Mohelnice zůstali věrní své otecké víře a pomáhali s posádkou Mírovskou potlačovati husitské hnutí. Po smrti Žižkově překročila spojená moc jeho, Pražané i panstvo pod obojí hranice Čech. Vrchním velitelem spojených vojsk stal se Zigmund Korybutovič, jenž překročiv mor. hranice dobyl mezi jiným město Mohelnice, která patřila ke stolnímu zboží biskupa Jana Železného, úhlavního potíratele Husitů. V sobotu o trhovém dnu 28. X. 1424, kdy mnoho lidí z okolí bylo ve městě, v den

sv. Šimona a Judy přepadlo čes. vojsko Mohelnici a slezlo slabé zdi městské. Táborité porubali 700 mužů, město lehlo požárem a zdi hradební byly pobořeny. Farní kronika mohelnická dokládá, že do dneška odpočívají kosti 700 padlých Mohelničanů v hrobce pod kaplí sv. Anny, farního kostela. Táborité potom poplenili okolí a vrátili se do Čech. Město zůstalo zpustošeno 31 let. Pravdu toho potvrzuje biskup Protář v listě z r. 1460 a premonstrát kláštera Hradiště, mohel. rodák Jan Tecel Teige ve zprávách o pramenech dějin kláštera Hradiště. Též město Šilperk bylo za válek husitských vydrancováno a zpustošeno. R. 1431 bylo zničeno vojskem vévody rakouského Albrechta na Moravě za 1 měsíc přes 500 vesnic a městeček od Přerova k čes. hranicím, mezi nimiž i ves Zálavčí, jejíž pozemky připojeny jednak k Lesnici, jednak k Leštině a po vsi Zálavčí zbylo jen pouhé jméno.

V XV. st. vznikla Jednota Českých bratří, kteří mimo jiné zvolili si za biskupa Moravana Eliáše z Chřenovic, byvše vypuzeni z Čech císařem Ferdinandem, vystěhovali se na Moravu a téměř v každém panství se usadili. Vedli čistý a mravný život, byli od přísných a trpělivých mužů vedeni a usadili se též v Zábřehu a okolí. Zapovídali tance, hudbu a písně světské veselé, zakazovali parádu v oděvu. Mládež obého pohlaví nesměla na pastvu choditi, aby se zabránilo necudnosti. Tráviti chvíle v hospodě bylo omluvitelným pro pocestné a tuláky, ale pro pořádného člověka považováno za neodpustitelnou urážku rodinného krbu domácího, kdy hospoda dábila brlohem, rodina chrámem považována byla. Hospodu si zaměňovali besedami, při nichž se mluvilo o kázání, úrodě a neúrodě, povodních, bouřkách, krupobití, o bílém plátně, jak se daří len, též hovořili o vojnách a podobně. Dle Falze již před r. 1561 tvořili bratrskou obec a měli v Krumpachu (Zábřeh) dům se zahradou, ve kterém měl správce svůj byt. Václav z Boskovic osvobodil zvláštní listinou tento dům od všech dávek, daní, robot a nočních hlídek, mohli řemesla provozovati, dobytek pěstovati, v témž domě vařiti pivo. Též tam mohli vyučovati děti domácí i cizí a u kostela ve městě pochovávat. Dům zmíněný dovolil jim později přestěhovati v kostel a mimo to si vystavěti při něm vlastní dům pro kněze (faru), správci, kněžím a učitelům udělil právo, že mohli svobodným vědám učiti děti i dospělé v české, německé a latinské řeči. Povinnost choditi do školy byla 8 letá. Kněží mohli křtiti, udělovati svátost poslední večeře a oddávati. Bratří zaměstnávali se plátenictvím a měli své vlastní bělidlo. Při spisování této kroniky tvrdil jeden zdejší inteligent, který je z obce vzdálen, že zvonice na návsi rájecké může pocházeti od Českých Bratří, ale odůvodniti to nedovedl. Tvrzení jeho, že u Jarošů p. č. 35 a u Loučných p. č. 5 byly na štítech domů kalichy, ho k tomu úsudku neopodstatňovalo. R. 1458 odstěhovali se Čeští Bratři do vsi Kunvaldu u Žamberka. Z této obce pocházel dřívější strážník dráhy Jos. Grunt, jenž byv dán do pense, přesídlil se do Zábřeha, kde s celou rodinou vstoupil do lůna církve českobratrské a dle ritu jejího na novém hřbitově tamtéž pochován. Při sčítání lidu v r. 1921 přihlásil se i Kotek Fr. k této církvi.

R. 1464 král Jiří z Poděbrad postoupil Loštice Zdeňkovi z Postupic. Nedaleko vsi Rájce u silnice k Zábřehu vyčníval při mém příchodu kámen as 30 cm ze země, na kterém cestáři považujíce týž za mezník, často odpočívali. Stařec J. Kolčava mne však upozornil, že to není mezník, nýbrž kříž cyrilometodějský, který sem byl přesazen při stavbě silnice v r. 1832 od Rájcečka. Když jsem ho upozornil, že podobné památky máme míti ve větší úctě, dal v červnu 1894 kříž svým nákladem vyzvednouti a podezdíti. Nyní po 30 letech kloní se opět od silnice. Dosud však není rozhodnuto zda kříž ten je Cyrilometodějský, aneb značí-li nějakou vážnou událost v minulosti. Někteří učenci se domnívají, že podobné kříže jsou jediné památky z doby, kdy jsme měli svoji národní církev slovanskou, že jsou to stopy misijních cest, kudy se ubírali a kde hlásali víru sv. Cyril a Metoděj. Jiní opět myslí, že podobné kříže byli k označení hradních cest. Podobná „hradská cesta“ vedla po pravém břehu řeky ve Zvoli a do Mohelnice. Jiní zase se domnívají, že jsou to pomníky po morem padlých a pod křížem ve společné šachtě pochovaných. Dřívější redaktor „Mor. Severu“ Müller ze Zvole a Jakub Lolek, říd. učitel tamtéž, mají o tomto kříži opět jiný názor. Oba čerpali z různých historických

pramenů a poslední v Almanachu o tom poznamenal: Léta Páně 1468 dnem posledního března uherský král Matyáš Korvinus vypověděl našemu čes. králi, Jiřímu z Poděbrad válku. Jeho vojevůdce František z Háje vpadl na Moravu a v den navštívení P. Marie oblehl čes. posádku v Klášteře hradisku pod velením Vaňka Šatného u Olomouce. Po dvouměsíčním bezvýsledném obléhání u obležených počal se jeviti nedostatek spíše. Poněvadž králi Jiřímu nemálo záleželo na udržení klášterní pevnosti pevné bašty proti zpupné Olomouci, nařídil, obležené vybaviti a zásobiti. Na rozkaz králův vydal se čes. vojevůdce, pan Zdeněk Kostka z Pastupic s vozy plnými spíše a doprovodem 5 000 mužů od Litomyšle směrem k Zábřehu na pochod podél řeky Sázavy. Na sv. Gerharda přitáhl k Zábřehu, kde se k němu připojili oba bratři Tunklové, Jan na Brničku a Jiří na Zábřeze. Ze Zábřeha vojevůdce měl na výběr směrem k Olomouci jenom dvě cesty: po pravém nebo levém břehu řeky Moravy. Obě tajily v sobě nemalé nebezpečí. Dal-li se na pochod po levém břehu, bylo mu projíti državou úsobského pána, Karla z Vlašimě, přívržence krále uherského. Ke všemu byli se mu brodití, u Leštiny rozvodněnou Moravou. Mostu zde nebylo a přechod byl za takového stavu vody nemožným. Nutně rozhodl se pro směr cesty po pravém břehu Moravy, jenž byl ještě nebezpečnější – državou olom. biskupa Tosa. První překážkou v cestě stála tvrze rájecká, na níž seděl biskupský man, pan Jan Rájecký z Mírova. Za Rájcem v cestě stála pevná tvrz ve Zvoli, na níž vládl biskupský man Sigmund, rytíř ze Zvole, třetí překážkou na pochodu bylo nedávno dobře opevněné biskupské město Mohelnice, jemuž vévodil přepevný hrad Mírov, na němž hejtmanil Jan rytíř ze Zvole. Všichni 3 manové biskupovi i město Mohelnice byli přívrženci uher. krále a protivníci krále Jiřího. Český vojevůdce zvolil tento poslednější směr, těšil se na pomoc z hradu Búzova, v jehož držení jej král Jiří omilostnil. Když na Mírově byli jisti o směru čes. pochodu k Olomouci, nelenivše obsadili dobře tvrz v Rájci, ještě lépe ve Zvoli vojskem. Čes. vojsko s transportem dalo se starou spojovací cestou na pochod. V Rájci ho nikdo neobtěžoval. Před Zvolí uznal vůdce za rozumno, vyhnouti se dědině. Doprava zahrnula stranou po pravé cestě a narazila na překážku. Hluboký úvoz byl zásekou zatarasen. Do předu projeti nebylo možno, výhybce bránila dobře umístěná záloha. Jiné rady nebylo, než pro tento den vrátiti se před osadu Zvoli, rozbiti v rovině tábor a vyčkati co nejmožnějšího dá se činiti. Tábor se sešikoval do středu vozové hradby a sotva se přiblížila noc, již přiharcovaly lehké jízdy uherské houfce a napadly tábor, ale ovšem bez výsledku. Tak vypravuje Eschenloer, písař Vratislavský, kronikář slezský XV. stol., rodem z Norimberka, ve své Historia Vratislaviensis (VII. pag. 193) T. r. 1468 bylo léto bohaté na deště. Tábor český rozkládal se na půdě bahnitě. Jelikož ke všemu bylo i citelně sychravo, všeobecně bylo uznáno, tábořiště rozbředlé vyměnití za sušší. Při přemístování vjely houfce Uhrů mezi ohradu a její zálohu, leč mnoho škod nenadělaly. Byla to nehoda. Za ní dostavila se pohroma a prohra úplná čes. tábora. Posledního září přirazil sám Frant. z Háje od Olomouce ke Zvoli, a napadl čes. tábor k půlnoci. Čechové měli jedinou cestu otevřenou k ústupu na ves Rájec. V pravý čas vypadla na ustupující čes. vojsko záloha v rájecké tvrzi shromážděná, čímž Čechové octli se mezi dvěma je svírajícími klepety. Nastala vřava krvavá, v níž Čechové podlehli. Na 600 mužů mrtvých krylo bojiště, mečem usmrcených neb v Sázavě utopených. Jan Tomáš Pešina z Čechorodu, děkan Litomyšlský, později sufragán a biskup v Smederevu, kterého nazývali otcem historie moravské, čítá jen 86 pobitých a 62 zajatých. Též všechny vozy, jichž bylo dle Eschenloera 3 kopy, padly Uhrům v kořist. Ostatek vojska probil se do Zábřeha a skryl se za hrady Tunklovy. U něho první po porážce den skončil pan Zdeněk Kostka z Pastupic v boji u Rájce smrtelně raněný. Dle Pešiny zranil ho Jan z Vrbna. Událost u Zvole – Rájce měla nešťastné následky pro celé okolí zábřežské. Vítězní Uhři počínali si v krajině jako Hunové. V Rájci boj Čechů nešťastný zanechal též svou památku: společný hrob mečem padlých a utopených vojínů. V té době společné hroby např. v čas moru, dělávaly se vůbec na pozemku „ničím“ někde v rozcestí t. j. takovém, k němuž se nikdo nehlásil. Kříž dle svědectví Kolčavova byl umístěn na půdě „ničím“ někde v rozcestí u Ráječka. Všechny

tyto vážné známky s okolnostmi, jako vrytý meč, umístění, patrné stáří svědčí pro domněnku třeba že skutečnými prameny nedoloženou: rájecký kamenný kříž postaven byl pro paměť boje r. 1468 u Zvole – Rájce se rozvinuvšího mezi vojskem krále uherského a českého, eventuálně na památku raněného vůdce čes. vojska, Zdeňka z Kostky z Postupic. Dle uvedených domněnek není v oboru možnosti určitě se vysloviti, která z nich zakládá se na pravdě. Záhady, které se pojí k tomuto památníku sotva kdy budou bez nějakého neočekávaného nálezu vyjasněny úplně.

V XVI. st. zapustilo učení Lutherovo na sev. Moravě své kořeny, ale při nastávající protireformaci, co mělo vztah na protestanství se zrušilo a zničilo a jest velmi těžko bytí a vzrůst tohoto učení sledovati. Za Ferdinanda I. stal se arcibiskupem pražským učený Moravan Ant. Brus z Mohelnice, jemuž podřízeni byli katolíci i podobojí. R. 1536 narodil se v Zábřezě Jiří Strejc (Vetterus), jeden z překladatelů bible kralické. Celá sev. Morava byla kdysi úplně česká. R. 1924 objevila čes. společnost na hřbitově ve St. Maletíně krásnou kamennou desku s čes. nápisem hlásajícím, že tam r. 1589 byla pochována dcera čes. vladyky zde usazeného. R. 1615 přešla katol. fara v Písařově ve správu kněze bratrského. R. 1618 žil v Zábřezě slovutný měšťan Burian Vizovský, jehož dceru Mandalénu, vzdělanou to odchovanku bratrských škol Přerovských, pojmul Jan Amos Komenský za první manželku. R. 1631 zuřil v Ráječku mor tak krutě, že téměř všechno obyv. vymřelo. Boží muka u silnice nese toto datum. Z doby války 30 l. poznačují následující: V této pohnuté a strašlivé době neměl nikdo chuti a času činiti si zápisky, neboť vojenské hordy písemný materiál všude ničily. Město Zábřeh, dvory a okolní vesnice byly r. 1626 přeplněny vojském Mansfeldovým, které všude zle hospodařilo. Vojska tehdejší byla nejhorší zběh, sebraná ze všech koutů Evropy, která za žold provozovala surové řemeslo válečné a hrnula se pod prapory toho, kdo platil větší žold a dovolil nejvíce krásti a kořistiti. Vádkami zdivočelým žoldněům bylo lhostejno, slouží-li katolíkům neb evangelíkům, Čechům neb Němcům. Všude pálili, loupili a bez milosti vraždili. Úrodu na polích surově ničili a zapalovali. Bezbranný lid prchal před zpupnou zběhí do lesů a hor, kde hladem a mrazem hynul. Lid při tomto hrozném utrpení musel se však též brániti jak mohl. Sev. Moravou rozléhal se pláč dětí a žen, neboť zlotřilá soldateska řádila hrozně, pomáhala si nejhrubším násilím jaké vůbec myslitelné. Hordy však musely se potírati a na mnohých místech ženy a mladíci zaháněli nepřitele poléváním vřelou vodou, házeli po nich kamením, tloukli je klacky a holemi. Lid dával se najímati během této ukrutné války a živil se tím, že přepadal domy a dvory. Císařské trupy táhnoucí zdejší krajem k Opavě nasypávaly bědujícím dětem do úst střelný prach a ihned jim ho zapalovaly. Co ubohé děti vytrpěly nelze popsat. Zvláště r. 1633 byl pro sev. Moravu hrozný, neboť Albrecht z Valdštejna, vévody Fridlandský, vedle švédského krále Gustava Adolfa, nejproslulejšího vůdce 30 l., táhl se svým vojskem, trupa za trupou, horda za hordou Zábřehem. Též regimenty Lichtenštejnských dragounů v kraji našem projížděli a rekvirovaly ve všech okolních vesnicích koně, za pár koní platilo se 35 zl vrchnosti. Ubytovaným vojínům se muselo dávat 1 ½ // masa, 2 mázy piva, poněvadž to nestačilo, kradli v okolních rybnících Tunklových ryby, zač byli přísně trestáni. Tehdy měl Hoštýn 10, Kosov 17, Pivonín 8, Postřelmůvek 17, Postřelmov 51, Rovensko 31, Bohuslavice 25, Vyšehoří 13, Kolšov 13, Leština 26, Lesnice 16 domů, o Rájci jsem nic vypátrati nemohl. V této válce r. 1638 lehlo město Loštice popelem, ježto tehdy ze všech 4 stran bylo zapáleno 16. IX. 1639 v blízkém Zábřezě, kde hordy vojenské se nejvíce soustřeďovaly, naporučil zámeček hejtman, aby lidé se svými nejlepšími věcmi utekli se do zámku. Od knížete bylo mu uloženo, aby se ze zámku nevzdaloval, poddané měl ozbrojiti jako dragouny a potulující se hordy pronásledovati. Hejtman však rozkazů svého pána nedbal a proto sám i s důstojníky ze strachu utekl, zač se mu od knížete dostalo zvláštním přípisem důtky málo lichotivé ale hodně okořeněné. O Albrechtu z Valdštejna poznamenávám, že se narodil z rodičů českobratrských, ale jako sirotek vychován jesuity v Olomouci přestoupil na katol. Prý proto, že spadl jednou z okna a jako zázrakem si

neublížil. Sám byl chud, ale oženil se s hraběnkou Harrachovou a též konfiskacemi nabyt značného jmění. V té době se věřilo, že člověk, který se narodil za vlády planety Saturnu bude míti nešťastný osud a předpokládá se u něho zasmušilost a pochmurné nálady. A. z Valdštejna je toho dokladem, neboť byl zavražděn v Chebu. Lidé posud o nešťastném člověku říkají: „Narodil se na nešťastné planetě“. Ve válce této bylo město Šilperk vydrancováno a zpusťeno. Dobytek (1639) byl z panských dvorů vyháněn a do okolních neobydlených míst zahánán, poněvadž nebyl řádně ošetřován, vznikl dobytčí mor, kterým mnoho dobytka zahynulo. Sedláci, kteří neutekli ze svých statků, zbaveni byli téměř všech prostředků k provozování své živnosti a v nedostatku dobytka sami se do pluhu zapřáhali, 6 – 8 jich táhlo pluh an devátý oral po výtce v noci. Na Mírově zničeny všecy úřední spisy. Též r. 1640 byla sev. Morava obtěžována nepřátelskými hordami, které sem a tam brousily, zapalovaly a lid hrozně trápily. R. 1642 překročila švédská armáda hranice a 8. VI. v neděli svatodušní zaplavena byla celá sev. Morava švédskými trupami. Téměř současně vzata od nepřítele Litovel a Uničov, kde bylo hlavní středisko nepřátelské. Město Zábřeh muselo po 7 let dodávati vojsku spíží a platiti ktribuci a pomáhati přípreží. Během války spustlo v Zábřeze 26 domů a 1/3 vesnických a městských gruntů leželo ladem, opuštěna hospodáři. Po válce této dovršena je poroba selského lidu, který uveden v poddanost otrockou a zbaven svých posledních práv i téměř vši možnosti živobyti. Domáci šlechta se po většině vystěhovala ze země, a na jejich opuštěných statcích osedli cizinci, kteří neměli srdce k lidu cizího kmene, namnoze dobrodruhové vojenští, prázdni lidského citu, a ve vydírání svém neznající žádného milosrdenství. Skrovný zbytek šlechty české, v zemi pozůstalý, brzo pomísil se s novou šlechtou přistěhovalou (Lichtenštein). Vrchnosti neslýchanými nátisky svíraly poddaný lid, libovolně jemu roboty množice a nová břemena proti všemu právu ukládající, a proti takovým křivdám nebylo nikde pomoci pod vládou cizinců, jaká byla nastala. Přetruchlivý tento stav trval plné století, které vyvolalo nejedno selské povstání. Sedlák pro přílišnou robotu nestačil ani nurně vzdělávati své pole, šlechtic statkář zůstavoval hospodaření zcela v rukou svých úředníků, dřičů lidu. Jednoho však dobrodiní dostalo se ubohému lidu, jenž při takové kleslosti rolnictví mřel hladem, že přivezena do země nová plodina, před tím neznámá, jejíž rozšíření poskytlo chudině venkovské laciné potravu, že aspoň jakž takž byla chráněna před hladem. Byly to brambory, které se v čase této nešťastné války rozšířily, důležitost jejich poznána teprve v XVIII. století. V červenci r. 1650 zpíváno po kostelích Te Deum za skončení 30 l. války. Jak dotkla se 30 l. válka přímo Rájce, nebylo mi možno z pramenů po ruce jsoucích zjistiti, neboť zprávy z tohoto století jsou velmi sporé. Zjištěno však je, že na sev. Mor. čarodějnictví řádilo již před touto krutou válkou a po ní se ještě více rozmohlo. O čarodějnicích se vypravovalo, že třikrát do roka, t. na sv. Filipa a Jakuba, na sv. Jana Křtitele a na Štědrý večer mívají své schůzky na křižovatkách a jistých vrších, kam přijížděly povětrím, a prostovlasé, pomazavše se pod komínem nějakou mastí a sednouce na trdlo neb pometlo i lidi sobě k tomu osedlati. Dle náhledů tehdejších způsobovali krupobití, stíraly rosu v obilí, chtěce hospodáři uškoditi, že lidem vyjímají srdce z prsou a jedí, že přehodivše doma přes bidlo provaz, dojily z něho pro sebe mléko cizích krav, že se klíčovou dírkou mohou protáhnouti jako můry. Mluvilo se též, že 99 čarodějnic se může proměnit v kočku a naopak 20 letá kočka že se stává čarodějnici a mnoho podobných nesmyslů. V kraji našem pálivali čarodějnice na „Petrově skále“ u Šumperka. Že i po válce 30 l. čarodějnictví na sev. Mor. kvetlo vyplývá z toho, že šumperský děkan Křištof Alois Lautner, byv nějaký čas vězněn na Mírově, byl dne 18. XII. 1684 z kouzelnictví nařknut a za četné účasti diváků v Mohelnici upálen. Za doby kdy majitelka dvora kolšovského byla Angelina Anna Sybilla z Galle, roz. Hraběnka Žerotínova, paní na Giesdorfě, Hallšteině, Losíně, Wiesenberku, Třemešku a Drahamovicích bylo na Třemešku souzeno a posléze mnoho osob upáleno ze Šumperka, Losína a Frankštátu z čarodějnictví usvědčených. V druhé polovici XVII. a počátkem XVIII. st. byly ustavičné války s Turky, s povstálými Uhry a Francií.

R. 1663 proniklo velké vojsko turecké na sev. Mor. k Zábřehu a širého okolí jakož i do Slezska. Trupy ty nebyly ukázněné a dovolovaly si rozličné výstřednosti. Z podepsané přísahy L. S. Lukasa - Hiebell a v Zábřeze lze souditi, že Turci 10. II. 1664 byli v tomto městě a snad i v okolí. Pomocný sbor turecký, Tataři a kozáci mečem i ohněm pohubili mimo jiné též kraje v okolí Olomouce. Jen z Moravy a Slezka bylo posláno do otroctví 40 000 lidí. Nepřátelé byli však poraženi. Kořist v táboře nepřátelském byla tak veliká, že mnohý prostý vojín až 10 000 zl nakořistil. Činím tuto vzpomínku z tohotu důvodu: Když se stavěla mlékárna, bylo kopáno na zahradě Jindř. Novotného. Po této zahradě byla za starých dob vedena polní cesta podél nynější silnice, neboť při vykopávce nalezeny byly zbytky chvojnatech stromů, kterých se užívalo k upevnění cest na bažinaté půdě, též byly nalezeny ojezděné kameny, malé i velké podkovy. Jednu z nich má p. Novotný a jednu p. H. Smékal, ostatní po různu rozebrány. Dle náhledu nálezců mohou malé podkovy pocházeti z této doby z koňů tatarských neb tureckých, velké z koňů domácích. V první polovině XVIII. st. postižena byla sev. Mor. nehodami živelnými a válečnými. Na jaře r. 1740 byla dlouhá zima a Sázava i Morava byly velice rozvodněny. Dne 23. IV. t. r. dostavila se hrozná bouře, která zničila v Zábřeze a 19 okolních dědinách mezi nimi snad i Rájec na polích plodiny a byla tak prudká, že louky byly kamením zaplaveny a stávající silnice zničeny. V létě byl kraj postižen 3 vel. bouřemi provázenými prudkým vichrem. Následkem těchto živelných pohrom sklizena byla jen 1/3 úrody jako v letech dřívějších. Aby neštěstí bylo dovršeno, vznikla I. slezská válka s Pruskem (1740 – 1742). Pruské trupy obsadily Slezko a r. 1741 se přibližovaly na sev. Moravu. Rak. trupy musely před nimi ustoupiti až k Šternberku, kde generál Browne založil velké vojenské skladiště, mimo to dal pokáceti lesy na horách a utvořil záseky. Za ním přišel pruský polní maršál Schwerin s vel. vojskem počátkem prosince na Mor. a Fridrich II., král pruský zmocnil se Brna, celé Moravy a zřídil v Olomouci hlavní stan. Do Zábřeha vnikl regiment prince Morice z Anhaltu – Dessavy a usadil se ve městě i okolí s 35 vyššími důstojníky, 84 poddůst., 1400 muži a 370 koňmi. Po 3 dnech polovina odešla do Šumperka a ostatní do Prostějova. Každý muž dostal denně 2 // chleba, 11/2 // masa, při odchodu museli poskytovatelé bytu zásobiti každého vojína na 4 dny chlebem a masem. Zámek v Zábřeze a brány městské byly prus. vojskem stráženy. Z města nesměl nikdo bez prohlídky odejiti, žádné dopisy nesměly se odesílati. Po 4 týdny muselo m. Zábřeh poskytovat vozatajstvu k přípřeži koně. Panství bylo vyzváno, aby odvedlo na měs. únor 238 centů mouky, 80 c. masa, 1451 c. ovsa, 855 c. sena a rovněž tolik slámy a odvézti vše do Boskovic pod pohrožením ohněm a mečem. Pozdější exekuční komando vojenské žádalo ještě více, ale když správa městská se bránila, že rozkazům nelze vyhověti, odpověděno jí, že město i okolní vsi obrátí v popel a úředníky přikovají do železných pout. Proto se rozkazu vyhovělo a ve 3 dnech doručeno 859 centů mouky, 5850 měřic ovsa, 2 890 c. sena a rovněž tolik slámy. Mimo to uloženo složit 18 867 zl výpalného, 44 mužů v nejkratší době postaviti k odvodu a 50 mužů odeslati k opevnění Olomouce. V Lanškrouně ležící regiment hrab. Götze dělal záseky u Čes. Třebové. Po krátkém čase byl však Lanškroun 1300 Prusy obsazen. Dne 9. května 1741 prošlo Leštinou 300 Slavonců v noci a museli hned k tátenickému průsmyku odtáhnouti, tam ubytováno 400 husarů a v celku s ostatními 1 100 mužů. V tomto seskupení vojska u Tátenice dozvěděli se Prusové a proto Lanškroun opustili a odtáhli do Litomyšle, kam proti nim poslání husaři. Než však husaři do Litomyšle dojeli, Prušáci z města prchli hodinu před tím. Krajinou táhlo denně ke Kladsku mnoho rak. voj. oddílů, též za příčinou opevňování Olomouce jezdily celé kolony vozů tudy s palisádami (silné kůly), pilotami a s nákladem ostatného křoví. R. 1742 plenili Prusové Moravičany kde odvedli 55 koní, pobrali vozy, hovězí a černý dobytek, drůbež, šatstvo z truhel a peníze, Šilperk byl 10. X. 1742 od Prušáků vydrancován a v popel obrácen. Dne 17. V. 1742 svedl K. Lotrinský bitvu u Chodusic s Fridrichem Pruským, ve které rak. vojsko poraženo a cís. M. Terezie musila postoupiti Prusku hrabství Kladské a téměř celé Slezsko. Za druhé slezské války (1744 – 1745) vznikly dne

8. X. 1744 pruské trupy z Lanškrouna do Mor. Třebové. Ačkoliv město mělo brány zavřené, bylo přinuceno složit 400 dukátů výpalného a přes to bylo od Prusáků zničeno. Z Mor. Třebové táhlo prus. vojsko k Zábřehu na Šilperk, kde vypálilo kostel a 80 mužů postříleno. Dle opisu (Speciesfacti) nalézajícího se v archivu obec. úřadu v Krnově byla z t. války zachycena tato zpráva: „Dne 9. X. 1744 po úplném zničení Mor. Třebové vtrhlo 270 husarů o 2. hod. odp. do Zábřeha, požádali ihned 400 dukátů, jídlo, pití a povozy. Povozy byly ihned pohromadě, ale velitel žádal od purkmistra pokladnu, purkmistr na to odpověděl, že ji má primátor u sebe ač věděl, že v ní není ani zlatka. Když velitel nepochodil, žádal, aby mu opatřili pokladnu knížecí vrchnosti. Když mu sdělili, že o té pokladně nic nevědí, dal se dovésti k duchovnímu do zámku, jenž již přes půl roku ležel těžce nemocen. Duchodní dělal právě toho dne poslední vůli, ale přes to zastával se purkmistra, že nemůže o pokladně vrchnosti nic vědět a plakal při tom hořce. Ale vše nadarmo. Purkmistr jménem Fr. Ilgner, řezník byl šatů zbaven, na rukách i nohách provazy svázán, na zem uvržen a od dvou husarů klacky zbit. Když mu bylo 160 ran vysázeno, velící major rozkázal více mrtvému než živému duchovnímu, že musí purkmistra dáti k smrti utlouci. Potom dal purkmistrovi mezi nehet a maso zarazit podkovák a tak na smrt zmoženého nechal ležeti. Po tomto ukrutném a nelidském jednání byla paní duchodní vyvedena pod sklepení s výhrůzkou, když zakopané peníze neprozradí, že jí bez studu šaty svážou nad hlavou a dostane 100 ran. Paní však se vyslovila, že jako manželka správcova o ničem neví, mezitím co husaři počali kopati a pokladnu hledati, s velkým sebezapřením a opatrností uprchla a skryla se. Proto se pomstili duchovnímu. Polomrtvý duchodní byl kleštěma na prsou svírán a roubíkem na nohou tlačěn tak dlouho až jim svůj vlastní míšek s penězi vydal. Ostatní husaři ve 2 hod. odp. pustošili zámek, město, předměstí a okolní vesnice Krumpach, Nemili, Václavov a vše pokradli. Proběhli domy až desetkrát a kde nic nenašli, lidi nemilosrdně zbili, ztrýznili, svázali je provazy a nasadivše jim šavle na nosy a uši, hrozili jim vykleštěním. Ženám svlékli šaty a které se nemohly ubrániti, uvrhli na zem a svázavše jim ruce, nohama po nich šlapali. Z kostela odrazili všechny dveře, kalichy a stříbrné ozdoby s obrazů vyrabovali, porty z ornátů odtrhali a i hrobky otevřeli. Že toto vše na pravdě se zakládá, potvrzujeme svými podpisy a pečeti. Jako řádili Prusové v Zábřeze, podobně plenili i v ostatních sousedních vesnicích a dvorech, o tom však dokladů není. Lidé přišli o oděv a museli se šatů vlastně různých cárů dožebrať neb polonazí choditi a dobytek odváděti. Ze dvorů vyháněli dobytek do lesů. Tak zachovalo se vojsko z říše kázně a dobrých mravů k našemu lidu. R 1745 musely rak. trupy vykliditi Kladsko a prus. Slezsko a přišly do Zábřeha. Za příčinou ubytování kyrysaři usadili se v Zábřeze a okolních vesnicích. Po 27 denním pobytu odtáhli k Hodonínu. Téhož dne však přišlo nové vojsko a ubytovalo se opět v Zábřeze a okolí na 3 měsíce. Do okolních rybníků vycházelo denně 20 vojáků lovit ryby. Aby se dalším škodám zamezilo a vojsko ukáznilo, hostili zábřežští důstojníky pivem, vínem, zvěřinou, by si je naklonili. Když toto vojsko po 3 dnech odtáhlo, přišli noví kyrysaři s dvorním štábem pod plukovníkem hrabětem kolovratem, jenž se usadil v zámku zábřežském. Po odchodu posledního vojska byl r. 1745 uzavřen mír v Drážďanech. Následkem této války nemělo ještě ani v r. 1749 mnoho domů v Zábřeze svého majitele.

Válka 7 letá. (1756 – 1763). Cís. Marie Terezie nikdy nemohla oželeťi ztrátu Slezska, které prus. králem Fridrichem II. násilně jí bylo urváno. Ve válce z té příčiny vzniklé přitáhl 5. V. 1758 generál Laudon proti Prusům s mnoha tisíci vojska z Čech do Zábřeha kde zůstal do 8. V. t. r. Hora Laudonova, sev. od Pobuče, připomíná na jeho přítomnost. Za generálem Laudonem následoval v patách gen. Jahnus opět s několika tisíci vojska. Prusové se usadili v Úsově, odkud konali téměř denně pochody do okolí až k Zábřehu a plných 10 týdnů vycházely odtud ordonance do Kladska, kde ležel pruský armádní sbor, ale nepůsobil škod. Laudon r. 1758 zasadil Prusům ránu rozhodnou u Olomouce zaskočiv a zajav velký transport střeliva a potravin. Tu padlo 2000 nepřátel, 700 zajato a

přes 3700 vozů s nákladem ukořistěno. Dne 2. VII. t. r. táhli Prušáci od Olomouce a zpusťovali Třeštinu. Zdali se tato válka dotkla též Rájce, těžko z nedostatku pramenů rozhodnouti. Poznámám jen, že Bedř. Portyš našel na dvoře u plotu v r. 1924 zablácenou dýmku z kameniny bez víčka s datem 1761, na níž jest vyznačen cikán hrající na kytaru, hledí vzhůru do zámku opatřeného vzadu hradbou. Kdo dýmku tu zde zanechal? Zda vojáci rak. či pruští těžko rozhodnouti. Zvláštní jest, že v tomto čase zpívají zde děvčata píseň přiléhající k obrazu na dýmce: „Hrál mladý cikán před zámkem na housličky tak něžně, až přišel lokaj s copánkem a vzal ho k paní kněžně“. Kadeřavé paruky, mašličkami ozdobené copy, paruk. sloh stavitelský byly ve válce 7 letě v módě. Po bitvě 3 císařů u Slavkova dne 2. XII. 1805, ve které Napoleon porazil Rakušany a Rusy, vtrhli Francouzi a Rusy do země otevřené a zamířili k Úsovu a k Zábřehu žádající výpalné. Zábřeh musil 13 mužů vojensky vypraviti a vyzbrojiti. Písemné zprávy z té doby jsou velmi sporé. Mírem v Bratislavi 26. XII. 1803 učiněn byl konec raubířským vpádům do kraje zdejšího.

V revoluční době v roku 1848 – 1849 bojoval Josef Seidl pod vedením Windischgrätze v Uhrách proti revolučnímu vojsku Košutovu. R. 1859 podleho Rakousko útoku Sardinie na Lombardii. Vojska rak. utrpěla v červnu porážky u Magenty a Solferina. Mírem v Curychu byla největší část Lombardie postoupena Sardinii. Ve válce této bojovali z obce zdejší Ant. Balcárek a jeho synovec Ant. Balcárek, Ignác Hajslar, Jos. Tajmr a Jos. Rámet, Ignác Kruš, Fr. Hampl, Jos. Chlebníček. Pan Jos. Balcárek, starosta slyšel od svých předků vypravovati, že vojáci leželi u Verony za stálých dešťů, následkem čehož byli velice znečištěni a hmyzem obtěžováni. Proto si zakládali ohně, na bidlech sušili si šaty a s těla v adamitském úboru jeden druhému kartáčem stírali vši do ohně. Poněvadž vojíní sloužili u různých pluků, nevěděli jeden o druhém, proto když se Hajslar s Tajmrem ve Veroně nenadále setkali, měli oba velkou radost. Po návratu si někteří občané rádi dobírali Rámeta a měli z toho rozkoš, když ho mohli poškádliti. Ant. Žák mu jednou v hostinci u Jányšů řekl: „Rámetu, tys prohrál Lombardii“. Ve starém od těžké práce shrbeném dělníku vzkypěla stará vojenská krev, vzpřimil se, vyskočil a ctěl dráždíci rozetnouti hlavu sekerou, kterou právě měl za pasem. Přítomní vědouce, že Žák učinil tak jen ze žertu, Rámetovi ovšem ruku zadrželi, aby možnému neštěstí předešli.

Válka s Pruskem v r. 1866 byla plodem soupeření Habsburků a Hohenzollerů o náčelnictví v Německu. Počala se v červnu a končila porážkou našeho vojska 3. VII. 1866 bitvou u Král. Hradce. Velký podíl v rak. porážce měly pruské jehlovky, jež střílely pětkrát rychleji než ručnice rak., nabíjené z předu a pak rak. taktika útočiti v sevřených řadách, jež byly výborným terčem soustředěnému ohni jehlovek. Války této zúčastnili se z obce Fr. Killar a Ant. Balcárek. V Rájci byli ubytováni rak. hulání dílem po domech, dílem ve stanech v bývalé erbovní zahradě. Dobytek pro vojsko se zabíjel v domě č. 24 u Kaplů, kde bylo i vojenské skladiště. Lid vypravuje, že na horách u Lesnice, Leštiny a Hrabové očekávali příchod nepřítele dělostřelci. Prusové se však této pasti vyhnuli. Jakmile sem došla zpráva, že vojsko naše je poraženo, uprchlo vojsko z Rájce i ze Zvole, pěší šlo po dráze, jezdecko po silnici k Mohelnici a Dubu. Nedlouho za nimi přišlo vojsko pruské, které se ubytovalo v Rájci přechodně, ve Zvoli ubytoval se armádní sbor pruský o 30 000 mužích. Za den poráženo pro ně as 36 volů, chudina dostala vnitřnosti, hlavy, nohy a pokud možno i krev. Za této války zavedeny zde noční hlídky. Jednoho dne konal hlídku K. Novotný s Vašíčkem, pojednou uslyšeli z dálky rachot. Šli po silnici k Ráječku a potkali důstojnického prus. osedlaného koně. Na rozkaz Novotného: „Halt“ kůň stanul a hlídači zmocnivše se ho, čekali na blížící se vozatajstvo. Když nález hlásili důstojníkovi, pokynul jim rukou, že si ho mají podržeti. Hlídači však tomu nechtěli rozuměti a vyčkavše až poslední vůz přijel, přivázali koně k němu a více se o osud jeho nestarali. Jednoho dne zabloudili sem 2 pruští pěšáci, kteří nemohli svůj pluk nalézt. Jakýs Řehák radil, aby je místní obyvatelé zabili. Nedošlo však k tomu, neboť rozšafnější varovali před tímto činem z obavy, aby nepřítel dědinu nezapálil. Když svázeli hospodáři

obilí, přijelo do obce tolik prus. vozatajstva, že nemohl nikdo po silnici jeti. K. Novotný sedě na voze s obilím požádal je, aby zavdali též zdejší chudině trochu vína, které sami statečně popíjeli. Prusové nebyli lakomí a hodili mu na vůz 3 velké láhve dobrého vína. Týž Novotný po odchodu vojska chtěje Prusům nahnati strachu, vystřelil 5 ran z hmoždíře, což u nepřátel. Vojska v Postřelmově vyvolalo velký nepokoj. Na žádost občanstva dalšího střelení zanechal, by z toho nebyly vyvolány nepříjemné důsledky. V této válce byl tehdejší starosta Jan Loučný požádán rak. důstojníkem, aby poskytl příprěž. Starosta se však zpečoval, avšak když mu důstojník pohrozil zastřelením, ihned náhled svůj změnil. Jeho syn Jan Loučný, Jan Smékal a Ant. Hornýš jeli na příprěž s voj. povozy k Lanškrounu. Když se přiblížila noc, sedli Loučný a Smékal na koně a ujeli domů, tak snadno a rychle se další příprěže bez následků zhostili. P. Jindřich Novotný vypravoval, že po odchodu vojska honili zvolští obyvatelé po „Trávnice“ dobytek na pastvu, když dobytek dospěl na toto místo, čichal k nezaschlé ještě krvi, hrozně řval, nechtěl se dále dáti hnáti a museli ho zaháněti domů. Následkem kongresu berlínského uloženo r. 1878 Rakousku, aby obsadilo Bosnu a Hercegovinu, kde proti panství tureckému chápali se pravoslavní Srbové zbraně. V létě a na podzim byla okupace provedena, nikoliv bez tuhých bojů s odporem mahomedánských Srbů. Při této okupaci účastnili se válečně Fr. Hroch a Petr Pěnička. Po okupaci povoláni r. 1887 Tajmr Josef a Minář Jan k udržování pořádku tamtéž, posledně jmenovaný zastával později nebezpečnou službu četnickou.

Různé obyčejy, výroční zvyky, slavnosti, zábavy a pověsti.

Poutě. Od nepamětných dob procházela každoročně procesí ze Slovácka do Vambeřic v Kladsku. Za procesím jely 2 plachtové vozy, jeden pro těžší zavazadla, druhý pro „marody“. Poutníci s loktuškami naplněnými potravinami zde pravidelně odpočívali. Avšak as 3 roky před světovou válkou poutě ty slábly až konečně ustaly nadobro. V polovině srpna putuje odtud mnoho lidí na „Grulich“ (Králíky). Místní blízké poutě konají se k sv. Antonínku paduánskému, sv. Petru a Pavlu a do kaple zasvěcené

P. Marii u Lupěného (Šubrtova kaplička). Starší bratři: Fr. Koruna, Fr. Deutsch, H. Smékal, Petr Bartoš a P. Štrampach je provázeli.

Pohřby. Pohřební průvod v černém úboru nese rozžaté svíce na znamení své víry v nehybnou život a zastavuje se s rakví před křížem školy, z Teodorova u kříže vedle Diblíků. Při zastávce zvolený řečník (Fr. Klemš – Fr. Deutsch) promluví několik slov z evangelia a prosí přítomné, zdali někoho urazil, o odpuštění. Pak se pomodlí s přítomnými za zemřelého a za toho, kdo touto cestou první kráčeti bude. Rakev s věnci buď nese nebo veze na obyč. voze, bohatší používají i pohřebních vozů, ale zřídka, podobně hudby. Chudé ženy zvou na pohřeb zač se jim dostává apanáže buď v penězích neb viktualiích. Po pohřbu požádaly se tryzny (trachty – hostiny) pro muže a ženy odděleně, ale ve válce vše zaniklo. V lidu se zachovala zpráva, že za starých dob pochovávalo se u Diblíkového kříže, kde byly nalezeny lidské kosti. R. 1857 vyšetřila okr. komise, že sebevrazi v Rájci na hranicích kníž. lesa bývali pohřbíváni, nařídila proto, aby se tak činilo na hřbitově zvolském.

Svatby. Jest dosud zvykem, že starší osoba odevzdává u přítomnosti rodičů nevěstiných a hostů nevěstu ženichovi. Úkol ten konali moji předchůdci a proto jsem i já musil po nějaký čas tuto morální funkci zastávat, později jsem tuto „čest“ předal jiným. Při tom odprošuje nevěsta své rodiče děkujíc jim za výchovu. Bohatší svatby se dříve neobešly bez hlučné hudby, jezdilo se a dosud se jezdí v kočárech a vyleštění koně fábory opentlení mají postroj lesklý. Na cestě zpáteční jsou svatebníci u hostince zalíkání, při čemž se jim zavdává „sladké“. Vybrané peníze za zavdanou se dříve propíjely, nyní se věnuje část k účelům národním. Svatebníci se dávají v Zábřeze fotografovati. V nové době se někteří snoubenci dávají oddávati na úřadě neb u sv. Mořice v Olomouci.

Ostatky. V poslední dny masopustu přestrojili se mladíci za maškary pitvorného vzezření a opatřivše pomety proháněli děti i mládež, která z toho měla nehoráznou radost přes to, že byla někdy až po uši zabláčena. Hlavní úkol měl „Flíčkar“, někdy i na koni, jenž i o svatbách při záliče hrál svou úlohu. V úterý odpoledne chodívala dle vypravování starých žen mužská chasa dědinou s muzikou vybíratí voračku. Chodil s ní kominář, medvěd, rytíř, žid. Hudba spustila na dvoře a chasa vedrala se do jizby, kde s hospodyní a dcerami tančila. Medvěd řval a rytíř na koze pokoušel. Kominář prohlížel stavení i komíny a kradl kde co k snědku. Žid ukradené věci schovával do špinavého pytle. Potom žádal kominík honorář za vymetení komína, rytíř za mýto, medvěd za nesežrání. Vybranými penězi vyplatili hudebníky a nakradené potraviny v hospodě do půl noci při „hajdamáši“ snědli. I já jsem zastihl voračku ovšem v menší míře. Později hráli voračku tím způsobem, že při tanci hudebníci vždy za malou chvíli zatrhli a postižený musil zaplatiti. Nyní se voračka více netančí.

Smrtná neděle. Starí předkové naši představovali si smrt jako strašidlo a výročně na tu neděli topili na znamení, že zima (obraz smrti) pominula, a jaro (obraz života) nastalo. Na tuto neděli nosívala děvčata smrt na dlouhé tyči a chodíce po vsi zpívala: „Smrt nesem ze vsi“, když celou vesnici pochodila, uvrhla smrt do rybníka.

Velikonoce. O velikonocích jest dávným zvykem, že v pašijový týden, když na zelený čtvrtek se po obřadech ve zvolském chrámu zaváží zvony, hrkají a klapají četní žáci ráno, v poledne, večer a v pátek o 3. hod a modlí se u křížů Anděl Páně. Každá obec má svou skupinu. V řádění se dlouho před časem umlouvají a zvolí si starostu, 2 radní a kostusa. Na Bílou sobotu časně ráno chodí po domech pro peníze a vejce, které si pak dle hodnosti rozdělí. V pašijový týden zvláště na zel. čtvrtek myji se lidé vodou proti proudu čerpanou v domněnce, že chráněni budou před nemocemi. Dívky mývaly se před východem slunce u potoka, aby byly zdravý a krásny po celý rok. Stařeček Kolčava vypravoval mi, že niti za dnů pašijových předené jsou zvláště pevné a oděv jimi šitý tak snadno se nerozpáře. Šlaháčka (šmekustr) jest dosud v pondělí a úterý velik. obvyklá.

Stavění máje náleží k jistým prstonárodním obyčejům, jež vykonávají se v květnu. V měsíci tomto chodívají mládenci do háje pro stromy májové, zdola až po korunu hladce májí oklestí, vršek zdobí a pak na návsi do země zarazí. Kromě toho též milenec některému mladému děvčeti jej postavil u domu. Při kácení máje hraje hlavní úlohu myslivec, hajný a dřevaři. Zde se staví zřídka. Slavnost tato vztahuje se k věci jedné, k matce přírodě, kterou na jaře co blahoplnou roditelku staré zvyky a obřady národní oslavují a končí tancem, zde již slavnost tato zanikla.

Oheň svatojánský. Zvláštní opojné kouzlo svatoj. večera táhlo duši žáků při pálení ohňů svatojánských 24. června. Ještě počátkem světové války pálili zde žáci a jinoši ohně v předvečer sv. Jana Křtitele na „Horách“ blíže sloupu se sv. Petrem a Pavlem. Sehnali staré rozbité bečky, odhozená pometla a založili oheň, při tom smolná košťata hořící házena do vzduchu. Svatojánský večer kouzel doby tajemné pozorovalo z dálky mnoho lidí, ve válce světové vše zaniklo.

Vozba krále a královničky. V pondělí svatodušní vozí chlapci krále, děvčata vodí královničku. Daleko široko nevím o podobném zvyku, jenž zde trvá již od nepaměti. Chlapci školou povinni vyhlédnou si hošíka as 3-4 letého, jenž má býti králem. Zároveň opatří si předčasně ruční vozík, ozdobí lípovými větvemi a květinami lučními i zahradními. Na hoře přes oblouky natáhnou bílý ubrus, na nějž křížem upevní barevné stuhy. Král sám je v bílých šatičkách a rovněž jedna stuha. Posadí pak krále do vyzdobeného vozíku. Menší hoši dělají koně. Jeden ze starších je pacholkem (řídí koně), druhý hlasatel, třetí poukač. Za silného zvonění jedou s králem od čísla k číslu. Před každým domem postaví se hlasatel na stoličku s šavlí stuhou ozdobenou v pravé ruce a recituje: „Héli, héli, poslouchejte, co se stalo v pondělí ráno na tom rejckém trávníčku. Honili jsme králíčka po horách, po dolách po patnácti kobylách. Patnáct kobyl jsme zmordovali, králíčka jsme nedostali. Králíček má 4 nohy a my jenom 2.

A vy ráječní hospodáři, hospodyně, máte-li co darovati, a nemáte-li co darovati, tedy do pšeničky jeti a třikrát velkým bičem zašvihnouti.“ Po skončení zapráská poukač 3x bičem, načež se t. zv. prosiči (všichni ostatní, kteří nejsou koňmi) hrnou do stavení a prosí o koláče, vejce a peníze. Když obejdou celou ves, vrátí se do domu, z něhož byl vzat král. Vejce prodají a v peníze se rozdělí, ke koláčům se jim obyčejně dostane kávy, kterou jim majitelka prince královského uchystá. Děvčata upraví si též pentlemi a kvítím bíle oblečenou královničku (as 3-4 letou). Vodí ji pak také od domu k domu. Královnička se točí, při čemž děvčata zpívají: „Královnička, královna, mazanička mazaná, dejte jí, dejte ale lžičku másla, aby se jí ta hubička spásla. Ještě jednou více, na nové střevíce, nechtěla nám choditi, museli jsme voziti na tom panském vozíku. Král jí volal, aby k němu přišla, nebyla tak pyšná, sama jediná. A ona nevyšla, poslala posla. Posel to spravoval a jí sobě namlouval, tu krásnou děvečku v zeleném věnečku sobě namlouval.“ Pochůzku skončí podobně jako chlapci. Již několik neděl před svátky se obojí umlouvají a chystají na toto staré privilegium. Připomínám toto: „Bedřich Portyš slyšel od své babičky vypravovati, že za starých dob býval králem nejstarší muž v obci, kterého dospělí sousedi vozili“.

Hra. Děvčata tu a tam v létě scházejí se ku hře, kterou jsem v žádné sbírce nenalezl. Sestoupí se do kola a vyvolí si některou, která se ve středu kruhu točí, při čemž zpívají takto: „Nebyla Anička (Mařenka, Boženka apod.) pyšná, pyšná, také k nám na hody přišla. Aničko, Aničko, poskoč si sobě, vyber si sobě za družičku, za nejstarší, která by se ti nejlépe líbila“. Na to vybere si v kruhu se nacházející děvče, tančí s ní a ostatní děvčata v kole pokračují ve zpěvu: „Hej mladé v kole, poskoč si sobě, poslední družičko zůstaň v kole“. Na to děvče, které bylo dříve v kole, spojí se s ostatními v kruhu a druhá tam zůstane. Tak se hra opakuje. Dne 11. VI. 1910 zastal jsem tyto 3 příspěvky pracovní komisi pro čes. národní píseň na Moravě a ve Slezku k rukám předsedy: Leoš Janáček v Brně.

Hody slaví se zde druhou nedělí v říjnu. Před touto nedělí 2-3 dny je na potoce mnoho dívek a žen. Drhnou lavy, almárky, police, postele, škopky, putny, vály a válečky, umývají okna a dveře. Doma se smejí, bílí, čistí se podlaha až je vše v nejlepším pořádku. Chystá se drůbež, mouka na pečení, tvaroh, povidla, mák, zavařeniny. Domy připravují se k veselí, děvčata žehlí prádlo i šaty na hodovou zábavu, každá do nejlepšího úboru. Taneční rej při mnoha hostech z blízka i z dále začíná v neděli odpo. a pokračuje v zmenšené míře druhého dne. Ve starých dobách slaveny byly hody až 4 dny, mládež školní mívala prázdnou po 2 dny ještě před několika lety. V nové době pořádá O. N. J. tuto zábavu a mívá z ní slušný příjem. Děti nakoupily si od kramářů bouchačky, pišťalky, harmoniky, bubínky, hodinky, kohoutky, žabky a vše zvučí v jednom hlaholu. Na kolotoči a houpačce baví se děti malé i velké a „flašinet“ je vesele provází. Cís. Josef II. ustanovil, aby posvícení za příčinou úspor konala se jedním dnem, ale nepochodil dobře, neboť slaví se „staré hody“ i „císařské“ též, ovšem s menším zájmem.

Běhání kohouta. Ještě v první polovině XIX. stol. bylo zde o hodech zvykem, že se slavila slavnost běhání kohouta. Na návsi uvázal se kohout za nohu a připevnil se ke kůlu, kol něhož mohl při hudbě volně pobíhati. Osoba se zavázanýma očima s holí v ruce měla kohouta udeřiti, tak střídal se jeden po druhém až kohout vzal za své. Tuto „ušlechtilou“ zábavu pamatovala ještě stařenka Penčová. Dle oznámení H. Smékala, učitele provádí se tato zábava ještě dosud v Jakubovicích a Karlově.

Stínání berana. V dřívějších dobách stínali zde o hodech berana. Mládenci v nár. krojích vodili ověčeného berana po dědině, zastavili se v každém domě a zavdávali hospodáři a hospodini kořalky. Když již obešli všeska stavení a za zavdanou nějaký groš sebrali, zastavili se na návsi, vyčtli beranovi vše, co zlého udělal a odsoudili ho na smrt. Hudba zahrála smuteční pochod a zvolený kat uťal beranovi hlavu. Dle zpráv starších lidí provádělo se stínání berana ještě před 50-60 lety pro zábavu

tím způsobem, že mu kol krku uvázali silné dráty a stínači dána tupá šavle, aby mu hlavu uťal. Úřady však proti této surovosti zakročily a zakázaly to. Stín této „zábavy“ zastal jsem ještě r. 1892. Ustrojení hoši i dívky jeli na ozdobeném voze pro berana do Zábřeha, kde ber. ozdobili a okrášlili pentlemi. Vrátivše se s hudbou zbavili ber. všech ozdob a odsoudivše ho na smrt, odevzdali jej řezníkovi k zabití. Z masa připraven k večeři guláš pro účastníky, tancem vše zakončeno.

Na sv. Kateřinu pořádají děvčata as od 12 let pravidelně taneční zábavu.

Sv. Mikuláš začíná chodit po klekání po domech, provází ho čert opásaný řetězem a hrachovinou. Opatřen berlou žádá děti, aby se modlily. Hodné děti podělí ovocem, cukrovím, nehodné potrestá prutem. Malým dětem nakládá se za okno.

Lucie. V tento den zahalí se jinoši v bílé roucho a jsouce opatření vařečkami, bodají koho mohou. Neposlušné děti strašívají rodiče slovy: Sebere tě Luca!“

Štědrý den. V tento den zachovávají dospělí přísný půst. S dítky navádějí se k postu se slibem, že uvidí zlaté prasátko. Děti, které se nepostily, strašívají: „Přinde na tě Perechta“, ačkoliv zde nechodí. Na oslavu narození Krista Pána střílejí jinoši a rovněž střílením probouzejí lid na jitřní. Dokud se pásal dobytek, troubíval pastýř a dostával koláče, vánočku neb peníze. V tento den kropívaly hospodyně dříve všechny kouty stavení svěcenou vodou, což se děje již zřídka. Po večeři štědrovečerní dávalo se po kousku vánočky koním, kravám, aby dobře dojily, slepicím, aby dobře nesly. K tomu dni druží se dle vypravování starých lidí některé pověsti. Hospodář s hospodyní netrpělivě čekali na toho, kdo první cizí do domu vkročil. Závisí na tom jakého pohlaví bude čtyřnohý dobytek v příslušném roce vrhati mláďata. Kdo při večeři nevidí svůj hlavu, do roka umře. Za dávných dob rozžíhali hromničku a počínaje hospodářem a hospodyní jeden člen rodiny po druhém ji zhasínal. Komu vystupoval „čmad“ do výše, věstil zdraví, život, vlekl-li se ku dveřím, smrt. Též naslouchali hlasu dom. zvířat. Zařehtal-li kůň, zemře hospodář, zabučí-li kráva, hospodyně, ozve-li se houser, někdo z dětí, kohout-li zakokrhá, někdo z přízně. Svobodná chasa hází stěvicem přes hlavu ku dveřím, komu se převrhne, brzy zemře, komu se obrátí špicí ku dveřím, odejde z domu, komu opatkem, zůstane doma. Též lijí olovo a z ulitých forem dělají si úsudky pro budoucnost. Přilepí do dvou ořechových skořápek po hořící svíče a pustí je na umyvadle neb míse na vodu – jedna skořápka dívčina, druhá milencova, jedou-li loďky k sobě, dostanou se milenci za sebe, rozcházejí-li se, nebudou svoji. Též nabírala děvčata ze studně vodu. Potom ji měřila žejdlíkem. Měla-li sudý počet, vdá se, při lichém počtu zůstane na ocet. Dosud se někde v rodinách hrají karty a ořechy neb jablka. Na boží narození býval a za starších dob jitřní o půl noci. Poněvadž se vyskytovalo mnoho krádeží, ustalo se od toho a nyní slouží se mše sv. časně ráno.

Na Štěpána pacholci dosloužili a mají svobodu do Nov. roku, na Nový rok dívky dosloužily a mají svobodu do tří králů.

Na Jána vodívají mládenci děvčata na víno do Zábřeha. Též se až do počátku úřadování starosty J. Fričara uzavíraly obecní účty, načež se o nich v hostinci debatovalo.

Na tři krále chodíval „pan rector“ po domech a psával na dveře tříkrálovou svěcenou křídou písmena K + M + B + s přísluš. rokem. Ze Skaličky chodívají sem hoši za 3 krále přistrojení a zpívají vhodné koledy. Stará pí A. Žáková vypravovala mi násled. pověsti. Do domu Petra Štrampacha č. p. 10 přicházel často vodník a usadiv se ve chlévě, po celou noc nepěkně ječel, domácí nemohli se ho nijak zbaviti. Jednou tam přišel pocestný, kterého se tázali jak by se „wassermann“ mohli zbaviti. Ten jim poradil, aby mu koupili nové vysoké boty a zavěsili je do chléva. Když tak učinili, dostavil se následujícího dne opět vodník a hrozně nařikal, že musí odcestovati. Druhého dne na to objevil se v pozdním večeru na dvoře bělouš. Hospodář chtěje ho zahrati, šlehal koně seč mohl, ale kůň se nehnu. Proto si poradil. Nakládal hnůj na vůz a odvážel ho běloušem po celou noc na důl až všechen vyvezl. Po té kůň zmizel. Když ráno hospodář procitl, měl opět všechen hnůj na dvoře. Tak se vodník

pomstil. Za panství mírovského sloužila ve dvoře jakás zbožná dívka. Majíc tušení, že zemře, žádala, aby jí poslali pro kněze, by ji zaopatřil. Ostatní chasa se jí smála, že jest zdráva, ale ona od své žádosti neupustila. Poněvadž se nemohla kněze dočkat, šla se sama podívat zda duchovní již přijíždí. Když se kněze nedočkala, vrátila se domů a ulehla. Pozdě večer kněz přijel a nemocnou s Bohem usmířil. Nemocná zemřela a rozželi u ní voskovici. Poněvadž se páchaly v té době mnohé krádeže, museli domácí hlídači choditi po dědině. Když přišli za pozdní noci k stavení Jányšovu (výměna) kde bydlela, podívali se hlídači do okna a spatřili jak na mrtvé se odhalila bílá plachta a ona sednuvši utřela knot na hořící svíci. Potom ihned se zakryla a se skříženými rukama se položila do dřívější polohy – byla pochována. Když po mnoha letech byla mrtvola vykopána, spatřili na těle jen slabé a nepatrné porušení a v krajině srdeční malou červenou jako haléř velikou skvrnu podobající se srdečku. Kněží prý se vyslovili ve srozumění s olomouckou konsistoří, že až z rodu toho deváté koleno vymře, bude prohlášena za blahoslavenou.

Čím si lid pomáhal od nemoci – pověry. Od starých osob z doby dřívější slyšel jsem toto: Prašivina. Nemocný byl pomazán kolomazí, na čež vlezl v adamitském úboru do mírně vytopené pece. Též rozmočili v octě kozí bobky a místa prašivinou postižená natírali třikrát denně, což měl býti radikální a jistý prostředek. Na bolečky přikládali zaječí neb slepičí sádlo a stopařský klich. Lišej potírá se koňským mlékem neb šumem z hověz. masa a dá se olízati psovi. Na sbíračky, také „vředy“ přikládali vařenou pšen. krupici, jahelná kaše „flastrem“ teplým přiložená zmírňovala bolest, požvýkaný chléb s nesoleným máslem též dobře účinkoval. Vlčí mlha se pozbyla, umyly-li se oči ranní rosou. Koho bolí oči, nosí agnústek a v uchu nosí zlatý šroubek neb hedvábnou nitku, čehož jsem sám vyzoroval, bolení očí mínilo se též svěcenými kočičkami.

Zapálené oči umývaly se potoční vodou nabranou po proudu v pátek, když zvoní 3 hodiny. Kdo je bledý a nechutná mu jísti, sřežou mu kruh na uchu, funkci tuto prováděla zemřelá porod. Asistentka Cecilie Štrampachová.

Psinu neb zimnici léčili tím, že pili do vůle podmásli. Uřknutý otírá se dolním okrajem košile. Žlátenicí stíženému má se z nenadání naplívnuti do očí. Strupy mazali sladkou smetanou až uschly a odpadly. Proti kašli vařili pořezanou slámu ovesnou tak dlouho až odvar zčervenal, potom se pil. Ohnipara léčila se petrolejem, někteří zase radili, že se nemá léčiti, neboť se jí čistí krev. Bolavé uši napařují heřmánkem – potom se vlahou vodou vystříkují. Na děti a lidi chodila můra, která povstává z dětí, které matka odstává a potom mu dá znovu píti. Bolavá prsa od můry mazala se zvonovou mastí neb česnekem. Lid pověřivý přičítal tuto nemoc obludě ženské, která do uzavřeného bytu se dostává buď klíčovou dírkou neb nějakou skulinou. Když lehne na člověka, dostane svou pravou postavu a poznávají v ní obyčejně některou starou babu neb sousedku. Aby děti byly před můrou bezpečny, kreslili na kolébce u hlavy i u noh mužů nohu jedním tahem. Ščukavku léčili tím, že postižený zatajil dech a někdo jiný bouchne ho do zad, aby se lekl. Proti božci u malých dětí vařivali netřesk a odvar jim dali píti. Při dětských soucotách svařili několik druhů rostlin, v jichž odvaru se muselo dítě po 3 dny koupati, potom se odvar v hlíněném hrnci odnesl na rozcestí, kde se jím o zem uhodilo. Aby se odstranily bradavice, našla se na poli kost, která se požehnala 3 kříži, touto kostí se pak udělaly 3 kříže nad bradavicemi, které zmizely. Slychal jsem sám od lidí i dětí vyprávěti pověry o „fajermanech“ (ohnivých mužích) i o světýlkách, o nichž si lid vykládal, že jsou to duše nešťastníků, kteří ve stavu ohnivém po zemi bloudí. První byly duše lakomců a zrádců, druzí samovrahové. Nestlouká-li se mléko, je uhranuto, k tomu účelu vloží se 3 kameny z křížovatky do máselnice, nakuřuje se „chlapeckou lískou“ a stlouká se pod kravem, aby nikdo přístupu neměl. Ve kterém domě kvete netřesk, někdo z rodiny do roka zemře. Škytne-li kdo z rána, vzpomíná naň smrt, dopoledne-li dobří lidé, odpoledne leckdo, večer milý neb milá. Svrbí-li pravá dlaň, bude vydání, levá příjem v penězích, pravé oko, bude

míti radost, levé mrzutost, obě, bude plakati. Praská-li dříví na ohništi a jiskry daleko prskají, přijde host z daleka. Aby kráva dobře dojila, má se občasně koryto vymazati kravincem a pak umýti, aby nedojila dá se jí do koryta ledku. Kdo se ráno neumyl, uřkne dobytek, podobně může ten dobytek uřknouti, kdo nevejde do chléva a dívá se naň z venku. Než se vede dobytek na trh, má se mu třikrát naplívnuti mezi rohy, aby prodej se zdařil (vypravoval Fr. Koruna).

Statistika: utonutí, sebevraždy. Dne 7. XI. pásla A. Seidlová podél Sázavy krávu, která se přiblížila až na pokraj břehu, ten se prolomil a kráva spadla do řeky. Seidlová chtěla dobytče zachrániti, skočila pro ni do řeky. Občané přispěchavší na pomoc zachránili sice krávě život, ale ženu dovezli domů již utonulou. Od r. 1884 – 1924 oběsilo se zde mimo již dříve označené 6 mužů, 1 žena, vlakem dala se přejet 1 žena, do studně skočil 1 muž.

Různé záznamy.

Ladislav Velen ze Žerotína postavil v Zábřeze na starém hřbitově bratrský kostelíček na místě stávajícího dřevěného.

Po bitvě bělohorské ujel Velen do ciziny a jeho panství dostavilo se Karlu z Lichtenštejna, jenž dav se do služeb církve římské, stal se pánem severní Moravy.

Ve stol. XIII. a XV. konaly se sněmy v Olomouci, Jihlavě, Praze, Čáslavi, Brně, avšak od r. 1624 vždy v Brně.

Na nařízení některých kněží byly na severní Moravě v tomto období mrtvoly jistých lidí vykopány a spáleny, poněvadž se věřilo, že v noci vstávají z hrobu a vysávají živým krev.

Sněmovníci mor. vážili si málo svého práva a scházeli se na sněm v tak malém počtu, že od 23. XII. 1703 král viděl se pohnuta ustanoviti, aby k platnému usnesení a uzavírání postačilo, když 3 sněmovníci byli přítomni. 1713 byl mor v Šilperku, Šumperku, Litovli a okolních obcích. 1777 zřízeno v Brně biskupství. 1782 začalo se na Moravě kopati kamenné uhlí. P. Fr. Hikl daroval 26. IV. 1925 pro obecní archiv listinu, ze které vyplývá, že při záměně dvora rájeckého v obec Teodorov obdržel nový přistěhovalec ze dvora rájeckého 9 měřic 17 mírek pole, 1 měř. louky, ze dvora zvolského 5 měřic 19 mírek pole, 2 měř. 16 mírek luk = 18 měř. 20 mírek. Celoročně musel platit 40 zl 48 kr 3 dr a odváděti pšenice 1 měř. 16 mírek in natura a zrní (ječmen) 6 měř. 12 2/8 mírky = 7 měř. 28 2/8 mírky. Koncem XVIII. st. přivezli si Čeští bratři ze svatojanské pouti z Prahy českobratr. bibli. 1804 vznikl na Lebenově v Zábřeze požár, jenž ztrávil 7 domů, v Krumpachu 2, na dolním předměstí 17 domů a 2 stodoly. Stát podřídil obec školství dozoru farářů a vikářů. Vládou založena nár. banka, jež se starala o vykoupení šajnu a umenšení státního dluhu. 1819 Lékařsko – chirurgická škola v Olomouci prohlášena universitou, avšak r. 1854 zrušena. Založen první cukrovar na Moravě v Dačicích. 1842 převezeny ostatky Karla ze Žerotína ze Zvole do Bludova. 1846, při c. k. mor. slezském a remundním ouřadu kupovali se koně kyrysnické po 160 zl stříbra, dragounské cca 125 zl, lehké cca 118 zl, tažní a dělostřelecké cca 140 zl, jezdecké pro dělostř. cca 118 zl. 1847 zaveden první telegraf z Brna do Vídně. 1848 vybaveny grunty z břemen a zrušeno poddanství. Na Moravě počal Vheral Jan, publicista, vydávati první poučný a zábavný časopis: „Týdenník v Brně, který v druhém ročníku zanikl. 1850 zřízeny obchodní a živnostenské komory. 1852 upraveno honební právo, čímž pustošení lesů učiněna přítrž. V obec. archivu jest přehled polit. a soudního rozdělení Moravy. Obec Rájec s Teodorovem platila pozem. daně 1015 zl 36 kr, domovní 136 zl 53 1/2 kr, obec sama platila za své pozemky 61 zl 12 kr. 1858 zavedena všeob. branná povinnost 8 letá, ale setrváno při zásadě, že zámožní mohou se z povinnosti vyplatiti. 1860 do Zábřeha přišel Vilém Brasse, zakladatel fy: Vilhelm Brasse et Söhne in Hohenstadt. Tento prusač byl velký germanisator zdejšího kraje, i v Teodorově měl v úmyslu postaviti německou školu. Zrušen absolutismus a zavedeny zemské sněmy. 1861 na zem.

sněmu Moravském měli Němci většinu. Zastoupeny byly 3 kurie: a) velkostatkáři a virilisté b) města a obchodní komory c) obce venkovské.

V r. 1863, 1864 a 1865 neměla obec Teodorov naprosto žádných obecních příjmů. 1864 vycházelo na Moravě 22 novin. R. 1866–1868 zavedena všeob. branná povinnost bez výjimky s 3 letou presenční službou, zrušeny tělesné tresty, přibyla zeměbrana. 1868 položen základ ku stavbě Nár. divadla v Praze. 10. V. konán první tábor na Řípu. 1869 správa školství a dohled k němu svěřen org. státním 1870 reskriptem z r. t. slíbil panovník, že se dá slavně korunovati za krále čes. – ale nesplněno. 1871 za ministra Ad. Auersperga počala persekuce tisku, potlačení svobody, rozpouštění zastup. sborů samosprávných, panství policie a četnictva. 1873 spekulací v akcích průmyslových a bankovních následoval úpadek (krach). Zavedeny přímé volby do říšské rady. 1777 povýšeno biskupství olom. na arcibiskupství. 1879 slavena stříbrná svatba jejich Vel. cís. Františka Jos. s Alžbětou. 3. VII. vyhořel Klim. Puchr, Jos. Bartoň, Fr. Hrubý a Ant. Hornyš. 1880 Němci zřídili výbojný školský spolek „Schulverein“ a proti tomu založena „Ústřední matice Školská“, pro kterou v obci též sbíráno. 10. V. 1881 sňatek kor. prince Rudolfa s belgickou princeznou Štěpánkou. Dokončena stavba Nár. Divadla v Praze, které hned vyhořelo, ale r. 1882 postaveno znova. I zde konány sbírky. 1882 zřízena v Zábřeze občanská beseda. Universita pražská rozdělena na čes. a něm. V r. t. i v letech pozdějších obecní posel (vyslaný) docházel na zámek (okr. hejtmánství) v Zábřeze s koženou kabelou označenou „Grohs Rasel“ pro zprávu, též odváděl daň, kterou starostové vybírali pro berní úřad.

18. 4. 1885 založena občanská záložna v Zábřeze. 1886 v Rájci byl dobytčí mor. Ve škole pořízeny nové školní lavice. 1887 uzákoněno pojištění dělnictva v nemoci neb úrazu. 1888 zavedena domobrana pro nevojáky ve stáří 19–42 let. 1891 byla jubilejní výstava v Praze, které se pisatel zúčastnil. 1892 pod sochu sv. Trojice umístěna plechová tabulka se jmény tehdejšího obec. výboru a běžné mince. Vyzděn potok před školou, neboť při rozvodnění tekla voda až ke stupňům školním takže se musela dávatí přes vodu deska. 1893 dle rejstříku o daném povolení odbývatí taneční zábavy platil ženich 70 kr poplatek za povolení a 50 kr kolek, hostinský též 70 kr ale 1 zl kolek. 1895 národopisné výstavy v Praze zúčastnil se V. Fridrich. 1896 vyhořela stodola Jos. Svačinovi. 1900 arcibiskup olomoucký Dr. Teodor Kohn přijel obhlédnouti zdejší revír. Ještě v tomto období docházely německé pasy hnané, později již české. Oprava cest vykonána bezplatně dobrovolnou robotou. 1903 z usnesení obec. zastupitelstva poskytnuta obec. žebřákům (kočí, Weinlich) cca 60 h denní podpory. 1905 česká Morava manifestovala v Brně pro zřízení university na Moravě. Za starostování p. Ant. Urbana zrušen na č. 1 (61) v Teodorově hostinec z té příčiny, že měl nedostatečné místnosti a že si toho obec nepřejde. Potok vyčištěn a zhlouben. V t. r. 1908 a ještě později byli z obce zdejší členy veteránského spolku v Koloredově: Alois Penč, Fr. Štrampach, Ig. Sadil a Jos. Maixner, jenž zastával službu bubeníka. 1912 na rozvádění elektrické energie postaven u školy transformátor. Osvětlení obce spojeno bylo s mnohými překážkami. Zavázáno všechno muž. obyv. až do 50 let pomáhati za války neb mobilisace vojenským účelům dle sil svých. U pěchoty zavedena 2letá služba presenční. 1913 Karel König ustanoven zvoníkem a užívá 4 kousků pole „U ohrady, Staré zvoniční pole a Loučku u studánky“. 1914 nočním hlídačem zvolen Alois Penč za ročních 130 K. Do svazku obce přijat Fr. Portyš. 1. IV. 1914 otevřena Sokolovna v Zábřeze. Zřízena universita na Mor. v Brně. 15. XII. 1915 z nařízení místodržitelství ze dne 15. XII. 1915 č. 2283 zavedeny chleбенky a zvolena chlebová komise (Hýbner, Blanka). 21. XI. 1916 zemřel rak. císař František Josef I. u věku 86 let, nástupcem byl jeho synovec 29letý Karel (poslední). V Teodorově založen chudinský fond, v Rájci byl ode dávná. 1917 na VI. válečnou půjčku upsala obec Teodorov 10000 K, avšak v r. 1918 odprodala ji živnostenské bance se ztrátou 37 %. V Teodorově zvýšeno cestné do Zábřeha z 1 K na 3 K. V t. r. stavěla se poblíž kováře Jindř. Novotného slavobrána za příčinou uvítání olom. arcibiskupa Lva barona Skrbenského

z Hříšně, který udílel ve Zvoli svátost biřmování. Majitelkou protějščího domu č. 1 v Rájci byla tehdejší Marie Sultusová z Mitrovic, s níž společnou domácnost sdílel statný mládenec Jos. Klapka. Oba tyto svob. lidé nic nedělali, ve dne spali a v noční době vycházeli na lup do okolí, v obci se však ničím neprovinili. Když však četné krádeže z blízka i z dále vyšly na jevo, přišli 2 četníci, aby Klapku zatkl. Rafinovaný tento člověk věděl si však hned pomoci. Aby ho četníci nemohli najít, utekl ze světnice a schoval se do komína. Četníci prohledali celé stavení, avšak nikde ho nemohli najít. Konečně jim napadlo nahlédnouti do komína, kde ho skutečně spatřili. Měl v úmyslu komínem seskočiti na střechu a po silnici prchnouti, z té příčiny vystrčil několikrát sazemi pomazaný obličej a hlavu, poněvadž ale u slavobrány stálo mnoho lidí, nedodal si ke skoku odvahy. Na několikrát vyzvání strážců bezpečnosti aby slezl, neuposlechl. Když četníky přešla trpělivost, vyzvali ho naposled, aby slezl, jinak že do něho střelí. Po tomto ultimátním rozkazu sešplhal a v poutech odveden ke krajskému soudu, který mu za odměnu vyměřil 2letý žalář. Pak to Klapka doklapal. Stavení potom koupil Boh. Smítal. 1918 ubytována děvčata z Prahy u Kadleců, Smékala Fr. a u Planičků, poněvadž v Praze byla velká nouze o potraviny.

8. 1. 1918 Wilson, přes. Amer. vydal program světového míru. 13. IV. shromáždili se v Praze zástupci všech vrstev nár., aby složili přísahu, že v boji o samostatnost českou neustanou, dokud nezvítězí.

16. X. císař Karel vydal manifest, jímž ohlašoval přeměnu Předlitavska ve spolek států národních, které však Nár. Výbor v Praze odmítnul. 18. 10. Masaryk, podlévající ve Washingtonu, uveřejnil slavnostní prohlášení čes. nezávislosti, motivované hlavně proradou Habsburků na právech čes. národa a obsahující již nárys ústavy příští demokratické republiky. Wilson téhož dne podal do Vídně zničující odpověď, která znamenala konec Rakousko – Uherska. V armádě nastala nekázeň a demobilizace, vlivy bolševictví pracovaly k rozvratu. Císař Karel žil z počátku jako soukromník v Rakousích, v březnu násled. roku uchýlil se do Švýcar. Později odvezen s rodinou do města Funchalu na ostrově Madeiře, kde 1. IV. 1922 zemřel. Po pádu monarchie velká část pokladů propašována z Vídně do Švýcar.

14. XI. nár. shromáždění o 270 členech sestoupilo se v Praze. Téhož dne prohlášeno, že rod habsburskolotrinský na věčné časy zbavuje se všech práv na trůn český a vyhlášena republika. Doživotním prezidentem byl zvolen jednomyslně prof. T. G. Masaryk, rodem z Hodonína, který se vrátil do Prahy 21. XII. pokryl vavříny velkých činů a nehynoucích zásluh.

1. XII. 1919 ve Zvoli zřízena četnická stanice Fr. Planičková platila 25 Kč pokuty za mletí bez lístku. Vydány nové pozemkové zákony ohledně vyvlastnění velkostatků. V obci zdejší vyvlastněn pozemek arcib. panství olomouckého p. č. 874/2 v přibližné výměře 3 měřic a přidělen po dílech Janu Jányšovi, škole, Ant. Žákovi, Karlu Žákovi, Janu Kadlecovi, Janu Svačinovi a Ant. Šnejdrovi v r. 1923. Též byly vyvlastněny panské louky knížete Lichtenštejna v rozměru ca 40 měřic a přiděleny 14 občanům. Obec Teodorov přistoupila za člena melioračního družstva. 4. V. generál Milan Štefaník vrátil se v aeroplanu z Itálie, aby takřka před očima očekávající matky našel smrt v troskách zřítivšího se letadla.

V květnu t. r. vpadli náhle na Slovensko Maďaři, posláni tam vládou maďarskou. Čsl. vojsko a Sokolové uhájili tuto drahou zem. Z obce zúčastnil se Zdeněk Fridrich. 28. VI. uzavřen mír versailský v babylonské směsi 30 národů. 19. XII. zřízena komise pro zabírání bytů (Josef Nevtipa, Ad. Šebesta, Fr. Bartoš, Jos. Pavlík, Fr. Müller, Fr. Hybner). Současně zřízena noční občanská hlídka. Vykonána volba do konkurenčního kostelního výboru a do výboru zdravotního.

1920. Zákonem ze dne 20 I. 1920 sb. z. XVI. A 17. II. č. 80 nařízeno každé politické obci založiti a vésti pamětní knihu obecní.

Legionáři. První pluk sibiřský, který se proslavil nejvíce v bojích o naše osvobození, vrátil se do vlasti a byl slavnostně a s nadšením v Praze uvítán.

1920. V obci zvolena propagační komise k upisování 4 ½ % prémiové půjčky.

Za chyceného kapra v obec. rybníce platil Fr. Maňka pokutu 50 Kč, Jan Vařeka za lesní pých 12 Kč. Obec Rájec upsala na IV. st. půjčku jako privilegovaná právní osoba 23 100 Kč. K hrazení válečných půjček vypůjčila si obec z místní Raiffeisenky obnos 28 000 K. Osvětlení obce stálo 559, 40 Kč. Nová poslanecká sněmovna bude mít 300, senát 150 poslanců. Nár. shromáždění schválilo ústavu čsl. republiky. Americkou pomocnou akcí vařeno na dvoře školním kakao a polévky pro chudou mládež školní. Zřízena komise pro vydávání lístků pro moučné výrobky ze stávajících 3 polit. stran. Vešla v život církev čsl.

26. V. národní shromáždění zahájilo svou činnost. Pan prezident dal polit. provinilcům milost. Zrušena obecní roboty v Teodorově, obec. hospodářské práce budou se honorovati 2 Kč za 1 hodinu. Obec Rájec ocenila svůj majetek takto: role 15 000 Kč, louky 105 000 Kč, zahrady 2 500 Kč. Pastviny 30 000 Kč, les 9000 Kč, vody 8 000 Kč, budovy 100 000 Kč, obec. váha 20 000 Kč = 289 500 Kč. Obecní zahrádka blíž Ant. Hornyše pronajata O. S. ku cvičení na 2 roky.

1921 dvěma nočním hlídačům (Vil. Pospíšil, Jan Pelc) stanovena roční odměna 700 Kč, usneseno plat na ponocného hraditi obec. přírážku. Porodní asistentce Marii Kolčavové stanovena roč. odměna 40 Kč (ve Zvoli). Zvolena nákazová komise. Začali se zřizovati menšinové školy (v Jestřebičku aj.). Zřízena čes. universita a škola zvěrolékařská v Brně.

10. VII. Jos. Dosíhač přijat s rodinou do svazku obce. Opraveny břehy Sázavy a zřízen průplav nákladem 5 000 Kč, práci provedl Jan Štrampach.

25. I. 1922 provedena volba místní škol. rady. v roce tomto i později sbíráno na zlatý poklad republiky. 5. VI. 1922 schváleno udělení hostinské koncese Ad. Hányšovi. 17. IX. 1922 – Spojovací cesta do Jestřebí spravována a rozšířena. Prodána obec. zahrádka Janu Maixnerovi a Jos. Haislerovi. Družstvu pro užítkování ovoce povoleno obecní radou postavit sušírnu, za každý 1 m² platí ročně 10 h do pokladny obecní. 27. XII. 1922 koncem prosince vrátili se potomci čes. emigrantů ze Zelova, Lodi a Volyňska na Velký Dvůr do Zábřeha.

1923. Počátkem t. r. řádila zde chřipka, kterou trpěli muži, ženy i děti. Začíná zimnicí, pocitem nevolnosti, horečkou, bolestí v kříži a údech. Rýma, kašel, bolesti v krku jsou příznaky. Nemoc trvá několik dní. Nikdo nezemřel nemocí touto, i v roce následujícím se opakovala. Vysázeny lesní stromky v ceně 351, 60 Kč. 7. VII. 1923 pro členy obec. zastupitelstva stanoveno cestné do Zvole a Zábřeha 5 Kč, Olomouce 20 Kč, Brna 40 Kč, Prahy 100 Kč. Starostovi vyměřena roční odměna 200 Kč, náměstkovi a radním po 100 Kč. 28. X. 1923 vláda čsl. rep. stanovila 28. říjen za Svátek Svobody. Před vánocemi pořádal kroužek ruských studentů a studentek večírek se zpěvy a tanci v hostinci u Čulíků (Nájemce Ferd. Neubauer).

Od 1. října 1902 do 31. prosince 1924 přijala místní rolnická mlékárna 6 369 308 l mléka. U školy opravena zbořená hráz při potoce.

6. II. 1924 zvolena dozorčí dobytčí komise (Ant. Žák, Fr. Hikl, Jan Jányš, Fr. Müller).

6. IV. 1924 na III. výstavu hospodářského zvířectva v Lukavici darovala obec 100 Kč.

13. V. 1924 obecní zastupitelstvo se usneslo, že dá vně i vnitř opravit zvonici na návsi.

23. V. 1924 při státní dráze vykonán projekt odvodňování za úřadování okres. vrchního geometra.

14. VI. 1924. kroužek ruských studentů pořádal u Čulíků večírek se zpěvy a tanci, hráno na balalajky.

26. X. – 28. X. 1924 pořádána první česká živnostenská výstava v Mohelnici.

4. XI. v Zábřeze zemřel známý severomoravský vlastenec český JUDr. Frant. Indra, rodák ze Zvole, otevřel v r. 1871 v Zábřeze advokátní kancelář a věnoval se horlivě národní práci ve městě i kraji zněmčelém germanisátorem Brassem. Příčiněním dra Indry založena v Zábřeze Občanská beseda, Občanská záložna, gymnasijní Matice zábřežská aj.

1. XII. jel první ověřený vlak po trati dvojkolejné dráhy.

21. XII. Mor. zemský výbor vyhověl stížnosti Jana Maixnera a soudruhů ze dne 21. prosince 1924 dle usnesení obec. zastupitelstva z 8. XII. 1924 ohledně koupi sušárny a usnesl se nařízení jako nezákonné zrušiti (č. III. 1924 13/1, 16/2 1925)

V r. 1924 odhlasovala vláda rep. čsl. řadu zákonů, byly vyřízeny staré válečné půjčky, odhlasován zákon o ochraně vkladatelů, zákon proti úplatkům, o náhradě škod vzniklých válkou, zákon o samostatném hospodaření státních podniků, zákon o sociálním pojišťování a t. d.

20. VI. 1924 po kolaudaci začalo se 20. VI. Choditi a jezdit po nově zřízené silnici a mostě přes dráhu blíže „Nové“ u Ráječka.

Obecní zastupitelstvo v Rájci usneslo se v t. r. na následujícím: 1) Kdo požádá obecní komisi, zaplatí 5 členům 10 Kč, celému výboru 30 Kč. 2) Na živelní pohromu v okrese prostějovském věnovalo se 150 Kč, Klárově ústavu slepců v Praze 20 Kč. 3) Po sloučení obcí všichni majitelé domů v Teodorově, kteří obdrželi nová čísla domovní, opatří si je vlastním svým nákladem.

4. I. 1925 Hasičský spolek pořádal ples u Čulíků, dosud jest zvykem, že hasiči chodí na sv. Floriána na mši sv. korporativně do Zvole. Anton Žák byl zvolen předsedou mlékařského družstva. Dlouholetým a zasloužilým předsedou před ním byl Fr. Hýbner.

8. I. 1925 zemřel dr Richard Indra, advokát v Zábřeze, jenž byl po převratu prvním českým starostou tohoto města.

7. III. žáci oslavili v sále pí Čulíkové 75 leté narozeniny pana prezidenta Tomáše G. Masaryka zpěvem a jednoaktovkou. Učitel Rašín přednášel o životě prezidentově a mimo to předváděl světelné obrazy (Dánsko – Krásy hradů a zámků a j.)

Obecní strážník. 6. I., 24. IV. a 8. V., v tomto období byl obecní strážník Ant. Šneidr adjustován uniformou.

Hostinský Ad. Hányš vozil na sv. Josefa led z místního rybníka do své lednice.

4. IV. vykonána za řízení starosty Ant. Balcárka volba místní školní rady. Předsedou zvolen Petr Bartoš, ostatní členové: Jan Maixner, Ig. Sadil a Jan Fričar.

7. IV. Jan Kadlec, Jan Svačina a cestář Jan Horáček vzpřímili hodně nakloněný kamenný památník v Rájci do polohy vertikální.

11. V. odpoledne řádila velká bouře s prudkým deštěm s drobnými kroupami za oslnivého blýskání, avšak bez vážné nehody, jinde natropila mnoho škody.

12. V. v Lukavici byla výstava hospodářského zvířectva pořádaná hospodářským spolkem okresu zábřežského za spolupůsobení odboru svazu chovatelů dobytka na sev. Moravě. Z Rájce předvedl Hynek Jányš 3 ½ r. starou krávu plemene bernsko-hanáckého červeně strakatou, na níž dostal první cenu 50 Kč. Dle soupisu v tomto měsíci zhotoveného bylo v místní obci 216 kusů hovězího dobytka.

V květnu vyskytnul se mezi dětmi černý kašel. V témže měsíci zavedl mne p. Jindřich Novotný, jenž se o kroniku zajímá, do lesa „Boří“ na jehož pokraji as před 60-70 lety pálivali někteří občané zdejší kolomaz ze smolných krčů borových. Kruhovitě ono místo s dolinkou ve středu jest dosud patrné a zřetelný jest i žlábek v zemi vykopaný, po kterém kolomaz odtékala do nádob. Kolomaz potom prodávali v místě a rozváželi ji do okolních obcí. V lese na „Zezulce“ ukázal mi dva prohloubené hroby, které věští, že za starých dob byli tam pochováváni samovrazi a oběšenci. Dřívější lesníci zdejší udržovali mezi sebou tradici, že těchto místních jest velmi smutno a že nikdy se jim nepodařilo při jakémkoliv honě nějakého zajíce zde uloviti, sám jsem slyšel od lesního Heimerle domněnku tuto vypravovati. Koncem XIX. st. rozprodány byly pozemky tří větších usedlostí z Rájce, které po výtce zakoupili občané Teodorovští. Následkem toho musely se ku krytí obecních potřeb v Rájci vybíratí vždy

větší přírážky. Aby se tomu předešlo, žádala obec rájecká za starosty Jana Loučného ku přání obecního zastupitelstva, aby dosavadní katastr obce Velko-Rájecké rozdělen byl ve dvě katastrální obce: Rájec a Teodorov: Zemský výbor však výnosem ze dne 31. května 1893 č. 22540 rozdělení toto zamítnul, poněvadž s rozdělením obecní výbor v Teodorově nesouhlasil. Věc však neusnula, neboť i později v r. 1899 bylo o tom jednáno. Obě obce musely se srovnati v tom, které pozemky mají býti každé obci připsány s udáním čísla katastrálního a výměru jednotlivých pozemků, též měl býti připojen situační plán z katastru, v němž zamýšlené oddělení bylo již naznačeno. Jednání bylo spojeno s velkými výlohami. Na radu vyšších úřadů bylo však od věci upuštěno a vše zůstalo jak dosud při jednotné katastrální obci Rájec.

Dne 1. června 1925 zemřel Antonín Bartoš, bývalý starosta obce Teodorova v l. 1904-1906, kterého jsme za deště a bouře na úmrtním voze doprovodili na hřbitov zvolský.

Dětský domov. Dne 7. června 1925 konala okresní péče o mládež v Zábřeze slavnost otevření dětského domova a zahájení výstavky. Odpoledne byla pak velká slavnost a koncert voj. hudby šumperské ve prospěch okres. dětského domova na sokolské zahradě. Účast z místní obce nepatrná.

Usazení reemigrantů. V blízkosti města Šumperka ve zněmčelé obci Vikýřovicích bylo usazeno na 20 rodin čes. reemigrantů z Polska a Ruska a bylo jim přiděleno 180 ha zemědělské půdy, upraveny hospodářské budovy a poskytnuty nové hospodářské usedlosti, na nichž tyto rodiny od r. 1925 hospodaří.

Oprava zvonice. Dle usnesení obce. zastupitelstva ze dne 13. V. 1924 opravena byla v červnu 1925 zpustlá zvonice zevně. Opravu provedl stavitel p. Hynek Janů a spol. v Zábřeze za řízení místního rodáka Jana Štrampacha.

Dne 10. června t. r. podnikla místní škola s 11 žáky zájezd do Prahy s prozat. správcem školy p. Hynkem Rašínem a sl. Annou Rulcovou, dcerou místní obchodnice.

Dne 17. června vykonal p. Jos. Hachla, učitel nábož. s 28 školními dětmi pouť vlakem na sv. Kopeček. Letos byla úroda na lukách velmi vydatná a bohatá, senoseč však provázena byla častými dešti.

V. Fridrich, říd. učitel v. v. daroval obci 11 plaket s 5 projektily z doby světové války.

